

7

Monika Gromek
Grażyna Kilbach

Lekcja muzyki

PODRĘCZNIK DO MUZYKI
DLA KLASY SIÓDMEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Twoje mocne strony

Droga Nowa Ero,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki sprzedawane są **po tej samej (albo wyższej) cenie** co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę (o ironio), w której papier nie jest beczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

LEKCJA MUZYKI

Elementy podręcznika

W klasie siódmej poznacie bogactwo muzyki wokalne i instrumentalnej – rozrywkowej, jazzowej [czyt.: dżezowej] i artystycznej. Posłuchacie dzieł wybitnych kompozytorów i nauczycie się rozpoznawać utwory reprezentujące różne style muzyczne. Dzięki zdobytym umiejętnościom oraz wiedzy Wasza przygoda z muzyką stanie się jeszcze ciekawsza!

Pamiętajcie, aby nie pisać i nie rysować w podręczniku. Koleżanki i koledzy z młodszych klas ucieszą się, jeśli przekażecie im książkę w dobrym stanie.

Laboratorium muzyczne

Samodzielne eksperymentowanie ze zjawiskami muzycznymi pomoże Wam je lepiej poznać i zrozumieć.

WARSZTAT MUZYCZNY

Po każdym rozdziale sprawdzicie wiedzę i umiejętności podczas wykonywania interesujących zadań.

To już wiemy!

- Krótkie podsumowania umożliwią Wam łatwe powtórzenie najważniejszych wiadomości z danego rozdziału.

Zatańczmy!

Wykonywanie układów tanecznych to dobra okazja do ruchu przy muzyce.

Moja muzyka

Zadania polegające na tworzeniu muzyki pozwolą każdemu z Was wcielić się w rolę kompozytora.

Na złotą nutę

Złotą nutą oznaczone są ćwiczenia, których wykonanie poszerzy Waszą wiedzę i rozwinie Wasze muzyczne zainteresowania.

Na karteczkach ze spinaczem znajdziecie pomocne wskazówki, które ułatwią Wam wykonywanie ćwiczeń.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Każdą lekcję rozpoczyna informacja o tym, czego się dowiecie i jakie zdobędziecie umiejętności.

Posłuchajmy...

- Propozycje nagrań utworów oraz brzmień instrumentów i głosów ludzkich wzbogacą Waszą wiedzę muzyczną.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Proste definicje najważniejszych terminów muzycznych pozwolą Wam utrwalić wiadomości zdobyte w czasie lekcji.

SPIIS TREŚCI

1. Co nam w duszy gra? 6

Co nam w duszy gra

2. Śpiew w różnych odsłonach 10

W.A. Mozart, Marsz turecki

3. Solo i na głosy 16

Za górami, za lasami

4. Niezwykłe instrumenty i mechanizmy grające 20

J. Pachelbel, Kanon D-dur w wyk. Glass Duo

5. Mistrz i uczeń 27

N. Paganini, Kaprys a-moll, op. 1, nr 24

6. Warsztat muzyczny 32

7. Instrumenty elektryczne, elektroniczne i... 34

Vangelis, Wyprawa do raju

8. Rodzaje muzyki 39

J. Newton, Amazing Grace

9. Style muzyki rozrywkowej 41

J. Piątkowski, M. Sochacki, Czterdzieści słów

10. Piosenki partyzanckie 46

J. Wasowski, J. Jurandot, Idę leśni

11. Z dziejów muzyki – klasycyzm 48

W.A. Mozart, Eine kleine Nachtmusik

12. Ludwig van Beethoven 54

L. van Beethoven, F. Schiller, Oda do radości

13. Warsztat muzyczny 58

14. Boże Narodzenie na świecie 60

J.F. Haendel, Joy to the World

15. Wokalne zespoły kameralne 66

W. Korcz, W. Chotomska, Rozkołysz pieśnią świat

16. Kameralnie i orkiestrowo – zespoły instrumentalne 69

J. Williams, Temat Hedwigi

17. Pobawmy się w wariacje 74

L. van Beethoven, J. Bogacki, Wariacje na temat „Ody do radości”

18. Warsztat muzyczny 76

19. Z dziejów muzyki – romantyzm 78

F. Chopin, S. Witwicki, Życzenie

20. Twórczość Fryderyka Chopina 81

F. Chopin, Wiosna

21. Polonez. Opracowanie artystyczne muzyki ludowej 86

M.K. Ogiński, polonez Pożegnanie ojczyzny

22. Stanisław Moniuszko i opera 90

S. Moniuszko, J. Czeczot, Przqśniczka

23. Balet i taniec klasyczny 95

P. Czajkowski, Temat z baletu „Jezioro łabędzie”

24. Warsztat muzyczny 100

25. Z dziejów muzyki – muzyka XX wieku 102

C. Debussy, Światło księżycy

26. Folk i country 108

Hej, Zuzanno!, melodia amerykańska

27. Jazz, czyli wielka improwizacja 112

S. Joplin, Ragtime klonowego liścia

28. Na estradzie – pop, rock, muzyka rozrywkowa 117

P. McCartney, Yesterday

29. Warsztat muzyczny 124

30. Z muzyką dalej w świat 126

Pieśń pożegnalna, melodia szkocka

Dodatkowy repertuar 134

Tabela chwytów na flet 157

SPIS UTWORÓW

<i>Amazing Grace</i> (do zagrania)	39	<i>Lato z ptakami odchodzi</i>	136	<i>Serenada</i> (do zagrania)	80
<i>Bóg się rodzi</i>	147	<i>Marsz turecki</i>	10	<i>Słodkiego, miłego życia</i> (refren	
<i>Cicha noc</i>	149	<i>Mazurek F-dur</i> (fragment do zagrania)	158	do zagrania)	158
<i>Co nam w duszy gra</i>	6	<i>Morskie opowieści</i> (do zagrania		<i>Stokrotka</i> (do zagrania i zaśpiewania)	135
<i>Czterdzieści słów</i>	41	i zaśpiewania)	132	<i>Swingowy rytm</i>	153
<i>Deszcz jesienny</i> (do zagrania)	47	<i>Muza, muzyka</i>	154	<i>Szalony jazz</i>	150
<i>Dream a Little Dream of Me</i>		<i>Niech Bóg dziś pokój ześle wam</i>	148	<i>Szła dziewczeczka do laseczka</i>	59
(do zagrania)	115	<i>Oda do radości</i> (do zagrania)	57	<i>Temat Hedwigi</i> (do zagrania)	69
<i>Eine kleine Nachtmusik</i> (fragment		<i>Oda do radości</i> (do zaśpiewania)	54	<i>Temat z baletu „Jezioro łabędzie”</i>	
do zagrania)	48	<i>Pamięć w nas</i>	87	(do zagrania)	95
<i>Hej, idem w las</i> (do zagrania)	33	<i>Pasterze mili</i> (do zagrania)	156	<i>To jest rock and roll</i>	118
<i>Hej, Zuzanno!</i> (do zagrania)	108	<i>Pędź konie</i>	152	<i>Twój czas</i>	144
<i>Idą leśni</i>	46	<i>Pieśń pożegnalna</i>	126	<i>Wariacje na temat „Ody do radości”</i>	
<i>Ja mam tylko jeden świat</i> (do zagrania		<i>Piosenka o muzyce</i>	140	(do zagrania)	74
i zaśpiewania)	134	<i>Plaisir d'amour</i> (do zagrania)	31	<i>What a Wonderful World</i> (do zagrania)	114
<i>Jericho</i> (do zagrania)	113	<i>Płonie ognisko</i>	137	<i>White Christmas</i> (do zagrania)	157
<i>Jezus malusieńki</i> (do zagrania		<i>Po której staniesz stronie?</i>	142	<i>Wiosna</i> (do zagrania)	81
i zaśpiewania)	133	<i>Przqśniczka</i> (do zagrania)	92	<i>Wrażenia</i>	151
<i>Joy to the World</i> (do zagrania)	60	<i>Przqśniczka</i> (do zaśpiewania)	90	<i>Wyprawa do raju</i> (do zagrania)	34
<i>Jutro popłyniemy daleko</i>	138	<i>Radość najpiękniejszych lat</i>	146	<i>Yesterday</i> (do zagrania)	159
<i>Kołysanka</i> (do zagrania)	25	<i>Rozkołysz pieśnią świat</i>	66	<i>Za górami, za lasami</i>	16
<i>Lato, lato, lato czeka</i> (do zagrania		<i>Sentimental Journey</i> (fragment		<i>Zimowy cudny świat</i>	62
i zaśpiewania)	131	do zagrania)	159	<i>Życzenie</i>	78

1. Co nam w duszy gra?

Zaśpiewajmy!

Co nam w duszy gra

muzyka: Dariusz Jaros, słowa: Tadeusz Szarwaryn

Spokojnie

1. Tam, gdzie ko - lo - ro — wy wsta - je dzień, tam, gdzie czy - sty
 błę - kit, gdzie sny tę - czo - wy za - wsze ma - ją smak —, tam my.
 Tam, gdzie skrzy się sre — brem bia - ly puch, tam, gdzie zie - leń ta - ńczy, gdzie
 noc księ - ży - ca nie - sie zło - ty blask —, tam my.
 Z kro - pli nut, w spło - cie słów — na - jpię - knie - jsze świa - ta dźwię — ki —,
 śle — my w świat z serc i ust — sło - wa tej pio — se - nki —.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, co będziemy robić na lekcjach muzyki w klasie 7.
- Zaśpiewamy piosenkę *Co nam w duszy gra*.
- Posłuchamy piosenek zespołu Värttinä [czyt.: warttina] oraz Urszuli Dudziak.
- Wykonamy wspólnie taniec i układ rytmiczny.

1. Tam, gdzie kolorowy wstaje dzień,
 tam, gdzie czysty błękit,
 gdzie sny tęczowy zawsze mają smak,
 tam my.
 Tam, gdzie skrzy się srebrem biały puch,
 tam, gdzie zieleń tańczy,
 gdzie noc księżycy niesie złoty blask,
 tam my.
 Z kropli nut, w splocie słów
 najpiękniejsze świata dźwięki,
 ślemy w świat z serc i ust
 słowa tej piosenki.

Ref. Każdy świt, każdy nowy dzień
 niechaj brzmi symfonią szczęścia chwil.
 Dzielimy się tym, co w duszy gra,
 wtedy świat już zapomni, co to łyzy.

24

D G Cis⁷ Fis⁷ b A G E^b Gis Asus⁴ A

Ref. Ka - żdy świt____, ka - żdy no-wy dzień____ nie-chaj brzmi sy-mfo-nią szczę-ścia chwil____.

28

D G Cis⁷ Fis⁷ b A G A D 3

Dzie-lmy się____ tym, co w du-szy gra____, wte-dy świat już za-po-mni, co to łyzy.

2. Słów, których na co dzień czasem brak,
słów – tych najpiękniejszych,
tych słów, zaklętych w dźwięków
moc i czar,
chciej dać.
Słów, płynących z wiatrem przez
ten świat,
słów, tych najcenniejszych,
tych słów, śpiewanych wtedy,
gdy ich brak,
chciej dać.
Z kropli nut, w splocie słów
najpiękniejsze świata dźwięki,
ślemy w świat z serc i ust
słowa tej piosenki.

Ref. Każdy świt...

Coda¹ Wtedy świat już zapomni, co to łyzy. } *bis*

¹ *Coda* [czyt.: koda] – w języku włoskim: „ogon”,
zakończenie utworu muzycznego.

Witajcie po wakacjach! Zapraszamy do wspólnego muzykowania w klasie siódmej. Na początek proponujemy Wam wspólne wykonanie rytmu do piosenki. Sprawdźcie, czy potraficie ze sobą współpracować!

Wędrujące kubki

Odsuńcie ławki, aby uzyskać wolną przestrzeń na środku sali. Przygotujcie po jednym kubku dla każdego uczestnika zabawy. Następnie podzielcie się na grupy i usiądźcie w kilku kręgach, zwróceniu do siebie twarzami. Każda osoba stawia odwrócony do góry dnem kubek po swojej lewej stronie. Podczas słuchania muzyki wykonujcie wspólnie opisane ruchy.

Rytm do piosenki *Tuuterin tyttäret*

- 1 – Chwycie kubek lewą ręką.
- 2 – Postawcie kubek przed sobą.
- 3 – Uderzcie prawą dłońią o podłogę po prawej stronie kubka.
- i – Uderzcie lewą dłońią o podłogę po lewej stronie kubka.
- 4 – Kłaśnijcie w ręce.
- 5 – Podnieście kubek prawą ręką.
- 6 – Uderzcie otworem kubka w lewą dłoń.
- 7 – Uderzcie dnem kubka w lewą dłoń.
- 8 – Postawcie kubek do góry dnem po swojej prawej stronie.

Powtarzajcie układ do końca utworu. Podczas każdego kolejnego powtórzenia użyjcie kubka, który odstawiła osoba siedząca po Waszej lewej stronie. Uwaga: gesty przypadające na „3” i na „i” odpowiadają dwóm ósemkom, dlatego należy je wykonać dwa razy szybciej niż pozostałe ruchy.

Posłuchajmy...

• *Tuuterin tyttäret*¹,
piosenka w wykonaniu
zespołu Värttinä

¹ *Tuuterin tyttäret*
[czyt.: tuuteryn tytteret] –
w języku fińskim:
„dziewczeta z Tuuterin”.

Zatańczmy!

Wybierzcie spośród siebie ochotników, którzy zatańczą do utworu *Papaya* [czyt.: papaja]. Ustawcie się pojedynczo, tak aby każda osoba miała wokół siebie wolną przestrzeń, i wykonajcie układ tańeczny według instrukcji nauczyciela. Skorzystajcie z zamieszczonych fotografii.

Posłuchajmy...

• *Papaya*,
piosenka w wykonaniu
Urszuli Dudziak

A to ciekawe!

Utwór *Papaya* powstał przypadkiem, gdy Urszula Dudziak ćwiczyła głos, improwizując różne melodie. W roku 2007 piosenka stała się hitem na... Filipinach, gdzie wymyślono do niej taniec *Papaya dance* [czyt.: papaja dens]. Wykonują go m.in. filipińscy żołnierze podczas musztry.

Po wspólnych śpiewie, tańcu i zabawie zapraszamy Was na kolejne spotkania z tajemnicami muzyki oraz z jej twórcami i wykonawcami

2. Śpiew w różnych odstępach

Zaśpiewajmy!

Marsz turecki

muzyka: Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart], opracowanie: Monika Gromek, Grażyna Kilbach

[illegible]

Co będziemy dzisiaj robić?

- Poznamy różne techniki śpiewu.
- Będziemy naśladować głosem perkusję.
- Posłuchamy nagrań prezentujących rozmaite techniki wokalne.
- Wysłuchamy utworu Wolfganga Amadeusza Mozarta [czyt.: mocarta].
- Zastosujemy poznane techniki głosowe w praktyce.

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart, *Marsz turecki*

? Jaką formę muzyczną ma wysłuchany przez Was utwór?

Wokaliści umieją posługiwać się rozmaitymi odmianami śpiewu, czyli technikami głosowymi (wokalnymi). Jedną z nich jest **scat** [czyt.: skat] – technika wokalna polegająca na śpiewaniu sylab zamiast słów.

Współcześnie scat występuje w różnych stylach muzycznych, jednak początkowo używali go tylko wokaliści jazzowi [czyt.: dżezowi], m.in. Louis Armstrong [czyt.: luis armstrong] i Ella Fitzgerald [czyt.: ficdżerald]. W Polsce technikę tę wykorzystuje Urszula Dudziak. Posługiwał się nią także polski zespół Novi Singers [czyt.: nowi singers], który nagrał płytę z utworami Fryderyka Chopina [czyt.: szopena]. Scat jest odmianą techniki śpiewu zwanej **wokalizą**.

Novi Singers to jazzowa [czyt.: dżezowa] grupa wokalna działająca w Polsce w latach 1964–1985. Oprócz występów i nagrań zespół zajmował się również tworzeniem muzyki filmowej. Wykonawcy używali swoich głosów jak instrumentów muzycznych. Technika ta, określana jako śpiew instrumentalny, była popularna w jazzie [czyt.: dżezie] nowoczesnym w latach 60. XX w.

A to ciekawe!

Nazwa „wokaliza” pochodzi od łacińskiego słowa *vocalis* [czyt.: wokalis], oznaczającego samogłoskę. Melodię wokalizy śpiewa się najczęściej na samogłosce, np. na „a”.

Posłuchajmy...

• Fryderyk Chopin [czyt.: szopen],
Mazurek F-dur, op. 68, nr 4 w wykonaniu
Novi Singers [czyt.: nowi singers]

? Na podstawie wysłuchanego utworu przypomnijcie, na czym polega śpiew *a cappella* [czyt.: akapella].

Posłuchajmy...

• Sergiusz Rachmaninow,
Wokaliza, op. 34, nr 14,
fragment

? O czym mógłby opowiadać film z taką ścieżką dźwiękową?

Laboratorium muzyczne

Zaśpiewajcie podaną melodię z wykorzystaniem wokalizy. Zastosujcie różne samogłoski. Następnie odpowiedzcie, na której z nich śpiewało się Wam najłatwiej, a na której – najtrudniej. Zastanówcie się, z czego to wynika.

Głosem można naśladować brzmienie różnych instrumentów, np. perkusyjnych. Wokalista, który wydaje odgłosy perkusyjne, stosuje **beatbox** [czyt.: bitboks]. Rytmiczne szumy, syknięcia, klaskania, trzaski i dudnienia mogą stać się ciekawym akompaniamentem głosowym dla śpiewaków.

Tarnowski zespół MONK wykonuje muzykę *a cappella* [czyt.: akapella] z wykorzystaniem różnych technik wokalnych, m.in. scatu [czyt.: skatu] i beatboku [czyt.: bitboku].

Urszula Dudziak jest znaną polską wokalistką jazzową [czyt.: dżezową].

Zapisy lub oznaczają triolę ósemkową. Określa się tak grupę rytmiczną trzech dźwięków o równej długości. Należy zaśpiewać je w czasie potrzebnym do wykonania dwóch ósemek.

Posłuchajmy...

• *Exodus* [czyt.: eksodus], utwór w wykonaniu zespołu wokalnego MONK

? Z którymi instrumentami perkusyjnymi kojarzą się Wam dźwięki zaprezentowanego beatboku?

Ćwiczenie 1

Wykonajcie melodię *Marsza tureckiego* z akompaniamentem beatboksowym [czyt.: bitboksowym]. Podzielcie się na dwie grupy: śpiewaków i beatbokserów [czyt.: bitbokserów].

- ° Zespół śpiewaków realizuje melodię z zastosowaniem scatu [czyt.: skatu].
- ° Grupa beatbokserów naśladuje głosem akompaniament wykonywany na instrumentach perkusyjnych.

Śpiewacy ludowi z Tyrolu, Styrii i Bawarii (Niemcy, Austria) oraz wykonawcy muzyki country [czyt.: kantry] posługują się **jodłowaniem**. Technika ta polega na szybkim zmienianiu wysokości dźwięków i melodii. Jodłujący wokaliści używają najczęściej sylab pozbawionych znaczenia, np. „hol-la-la-di-jo”.

Kraje, w których śpiewacy stosują jodłowanie.

Posłuchajmy...

- ° Jodłowanie: Adolfo Runggaldier [czyt.: rungaldier],
Polka mazurka z austriackiego Tyrolu

? Jakie sylaby wykorzystuje jodłujący śpiewak?

Popularność jodłowania wśród alpejskich pasterzy wynikała z praktycznego zastosowania tej techniki. Górale używali jej do nawoływania bydła pasącego się na górskich halach.

W muzyce ludowej z Polski i z krajów Europy Wschodniej występuje **śpiew biały**, zwany niekiedy śpiewokrzykiem lub śpiewem naturalnym. Technika ta polega na wydobywaniu w trakcie śpiewania przenikliwych dźwięków o dużym natężeniu, tak jak podczas nawoływania. W odróżnieniu od krzyku śpiew biały wymaga maksymalnego rozluźnienia narządów głosu. Obecnie jest to technika charakterystyczna dla muzyki folkowej.

Wykorzystanie śpiewu białego sprawia, że głos staje się słyszalny na dużych, otwartych przestrzeniach, a także mimo gwaru, np. w zatłoczonym pomieszczeniu.

Droryje to grupa śpiewacza wykonująca ludowe pieśni białoruskie, ukraińskie i polskie. Członkowie zespołu posługują się techniką śpiewokrzyku.

Apolonia Nowak jest polską artystką ludową z regionu kurpiowskiego. Wykonuje utwory za pomocą śpiewu białego.

◦ Śpiew biały: *Czerwone jabłuszko* w wykonaniu zespołu Droryje lub inny utwór wykonany z wykorzystaniem śpiewu białego

? Jakie określenia można zastosować do opisu brzmienia śpiewu białego?

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Scat [czyt.: skat] – śpiew, w którym zamiast słów używa się sylab.

Wokaliza – śpiewanie melodii za pomocą samogłosek.

Beatbox [czyt.: bitboks] – naśladowanie głosem brzmienia instrumentów perkusyjnych.

Jodłowanie – śpiew polegający na szybkim, naprzemiennym wydawaniu wysokich i niskich dźwięków.

Śpiew biały – donośny śpiew uzyskany dzięki rozluźnieniu gardła.

Overtone [czyt.: ołwertoln] – śpiew gardłowy, w którym można usłyszeć tony składowe dźwięków.

Niezwykłą techniką śpiewu jest **overtone** [czyt.: ołwertoln], zwany także śpiewem gardłowym. Wokalista zaciska gardło w odpowiedni sposób, dzięki czemu uzyskuje dźwięki wraz z ich niektórymi tzw. tonami składowymi. Słuchacz ma wrażenie, że śpiewak wydobywa kilka głosów jednocześnie. Ta metoda śpiewania jest charakterystyczna m.in. dla mnichów buddyjskich.

Kraje europejskie, w których wokaliści wykorzystują śpiew biały.

Na złotą nutę 🎵

Dowiedzcie się, w jakich krajach poza Europą wokaliści używają śpiewu białego.

3. Solo i na głosy

Melodię można wykonywać samodzielnie lub zespołowo. Najprostszy sposób polega na śpiewaniu lub graniu jednym głosem, czyli **jednogłosowo**. Gdy melodię realizuje jeden artysta, nazywamy go **solistą**, który muzykuje **solo**. Jeżeli ten sam utwór wykonuje jednocześnie grupa osób, wtedy mówimy, że zespół gra lub śpiewa **unisono**. Określenie to pochodzi z języka włoskiego i oznacza dosłownie „jednym głosem”. W piosence *Za górami, za lasami* pojawiają się fragmenty zarówno solowe, jak i wykonywane *unisono*.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę *Za górami, za lasami* na różne sposoby.
- Dowiemy się, co oznacza określenie *unisono*.
- Nauczymy się rozpoznawać muzykę jednogłosową i wielogłosową.

Zaśpiewajmy!

Za górami, za lasami

Zagrajmy!

śląska melodia ludowa

Solo

Za gó - ra - mi, za la - sa - mi, za do - li - na - mi, po - bi - li się

Unisono

dwaj gó - ra - le ciu - pa - ga — mi. Hej, gó - ra - le, nie bi - jta

się! Ma gó - ra - lka dwa wa - rko - cze, po - dzie - li - ta się.

Za górami, za lasami, za dolinami,
pobili się dwaj górale ciupagami.
Hej, górale, nie bijta się!
Ma góralka dwa warkocze, podzielita się.

Przeciwieństwem jednogłosowości jest **wielogłos**. Polega on na jednoczesnym wykonywaniu przez zespół co najmniej dwóch różnych, ale współbrzmiących ze sobą melodii. Często jedna z nich jest melodią główną, a pozostałe jej towarzyszą. Głos umieszczony na pięciolinii nad melodią główną, czyli powyżej pierwszego głosu, określamy jako **górny głos towarzyszący**.

Ćwiczenie 1

Wykonajcie piosenkę na dwa głosy.
Górny głos towarzyszący możecie również zagrać na fletach.

Zaśpiewajmy!

Za górami, za lasami

Zagrajmy!

opracowanie: Monika Gromek, Grażyna Kilbach

górny głos towarzyszący

głos I

6

górny głos towarzyszący

głos I

12

górny głos towarzyszący

głos I

Za górami, za lasami, za dolinami,
pobili się dwaj górale ciupagami.
Hej, górale, nie bijta się!
Ma góralka dwa warkocze, podzielita się.

górny głos towarzyszący

głos I

Melodia znajdująca się poniżej głosu pierwszego to **dolny głos towarzyszący**. Jeżeli melodia główna jest najwyższym z głosów, pozostałym przydziela się w partyturze kolejne numery – drugi, trzeci itd.

Zaśpiewajmy!

Za górami, za lasami

Zagrajmy!

opracowanie: Monika Gromek, Grażyna Kilbach

Ćwiczenie 2

Wykonajcie piosenkę z podziałem na dwa głosy. Dolny głos towarzyszący możecie zagrać na dzwonkach.

Za górami, za lasami, za dolinami,
pobili się dwaj górale ciupagami.
Hej, górale, nie bijta się!
Ma góralka dwa warkocze, podzielita się.

głos I

Za gó - ra - mi, za la - sa - mi, za do - li - na - mi, po - bi - li się

dolny głos towarzyszący

Za gó - ra - mi, za la - sa - mi, za do - li - na - mi, po - bi - li się

6

głos I

dwaj gó - ra - le ciu - pa - ga mi. Hej, gó - ra - le, nie bi - jta

dolny głos towarzyszący

dwaj gó - ra - le ciu - pa - ga mi. Hej, gó - ra - le, nie bi - jta

12

głos I

się! Ma gó - ra - lka dwa wa - rko - cze, po - dzie - li - ta się.

dolny głos towarzyszący

się! Ma gó - ra - lka dwa wa - rko - cze, po - dzie - li - ta się.

głos I

dolny głos towarzyszący

Na przykładzie popularnej śląskiej piosenki *Za górami, za lasami* poznaliście różne sposoby wykonywania muzyki jedno- i wielogłosowej. Teraz pora na podsumowanie wiedzy, czyli wykorzystanie omówionych metod do zagrania i zaśpiewania całego utworu.

Zaśpiewajmy!

Za górami, za lasami

Zagrajmy!

opracowanie: Monika Gromek, Grażyna Kilbach

The musical score is written for three parts: flet (flute), głos I (voice I), and głos II (voice II). It is in the key of D major (two sharps) and 2/4 time. The score is divided into three systems, with measures 6 and 12 marked at the beginning of the second and third systems respectively. The lyrics are written below the vocal staves.

flet

głos I

głos II

Za gó - ra - mi, za la - sa - mi, za do - li - na - mi, po - bi - li się
po - bi - li się

6

flet

głos I

głos II

dwaj gó - ra - le ciu - pa - ga mi. Hej, gó - ra - le, nie bi - jta
dwaj gó - ra - le ciu - pa - ga mi. Hej, gó - ra - le, nie bi - jta

12

flet

głos I

głos II

się! Ma gó - ra - lka dwa wa - rko - cze, po - dzie - li - ta się.
się! Ma gó - ra - lka dwa wa - rko - cze, po - dzie - li - ta się.

Ćwiczenie 3

Wykonajcie piosenkę *Za górami, za lasami* zgodnie z zapisem nutowym.

Za górami, za lasami, za dolinami,
pobili się dwaj górale ciupagami.
Hej, górale, nie bijta się!
Ma góralka dwa warkocze, podzielita się.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Solo – wykonanie jedno-
głosowego utworu przez
jedną osobę – solistę.

Unisono – wykonanie
jednogłosowego utworu
przez grupę osób.

Muzyka wielogłosowa –
inaczej wielogłos, muzy-
ka, w której współbrzmia
ze sobą co najmniej dwie
melodie.

4. Niezwykłe instrumenty i mechanizmy grające

Posłuchajmy!

Kanon D-dur

Johann Pachelbel, utwór w wykonaniu zespołu GlassDuo

Podajcie nazwę instrumentu perkusyjnego, którego brzmienie przypomina dźwięk harfy szklanej. Uzasadnijcie swoją opinię.

W poprzednich latach nauki poznaliście instrumenty perkusyjne, strunowe i dęte. Dziś dowiecie się, jakie inne przedmioty i urządzenia można wykorzystać do muzykowania.

W XVIII stuleciu w Irlandii wynaleziono **verrilion** [czyt.: werilion], nazywany też organami anielskimi lub **harfą szklaną**. Jest to instrument złożony z kieliszków różnej wielkości. Aby wydobyć z nich dźwięk, grający pociera ich brzegi zwilżonymi opuszkami palców. W Polsce brzmienie verrilionu [czyt.: werilionu] można usłyszeć na koncertach zespołu GlassDuo [czyt.: glas duo].

Laboratorium muzyczne

Podzielcie się na czteroosobowe grupy. Każdy zespół przygotowuje cztery szklane butelki. Do naczyni wlejecie różne porcje wody, tak aby po uderzeniu pałeczką każde z nich wydawało inny dźwięk: *d, g, a* i *h*. Następnie za pomocą pałeczek zagrajcie na butelkach podaną melodię. Zwróćcie uwagę, jak ilość wody wpływa na wysokość dźwięku.

Hang (hang drum, hangpan)

Najmłodszy na świecie instrument perkusyjny, skonstruowany w 2000 r. w Szwajcarii przez Felixa Rohnera i Sabinę Schärer [czyt.: feliksa ronera i sabinę szerer]. Składa się z dwóch stalowych półkul i przypomina kształtem latający spodek. Trzyma się go na kolanach i uderza dłońmi w odpowiednio wyprofilowane wgłębienia.

A to ciekawe!

Gdańsk to jedyne miasto w Polsce, w którym znajdują się dwa carillonowe. Od 1999 r. odbywa się tam Gdański Festiwal Carillonowy.

Posłuchajmy...

- Brzmienie carillonu [czyt.: karijonu] z zegara Mont des Arts [czyt.: mą de ar] w Brukseli, melodia Petera Benoit [czyt.: pitera benuła]

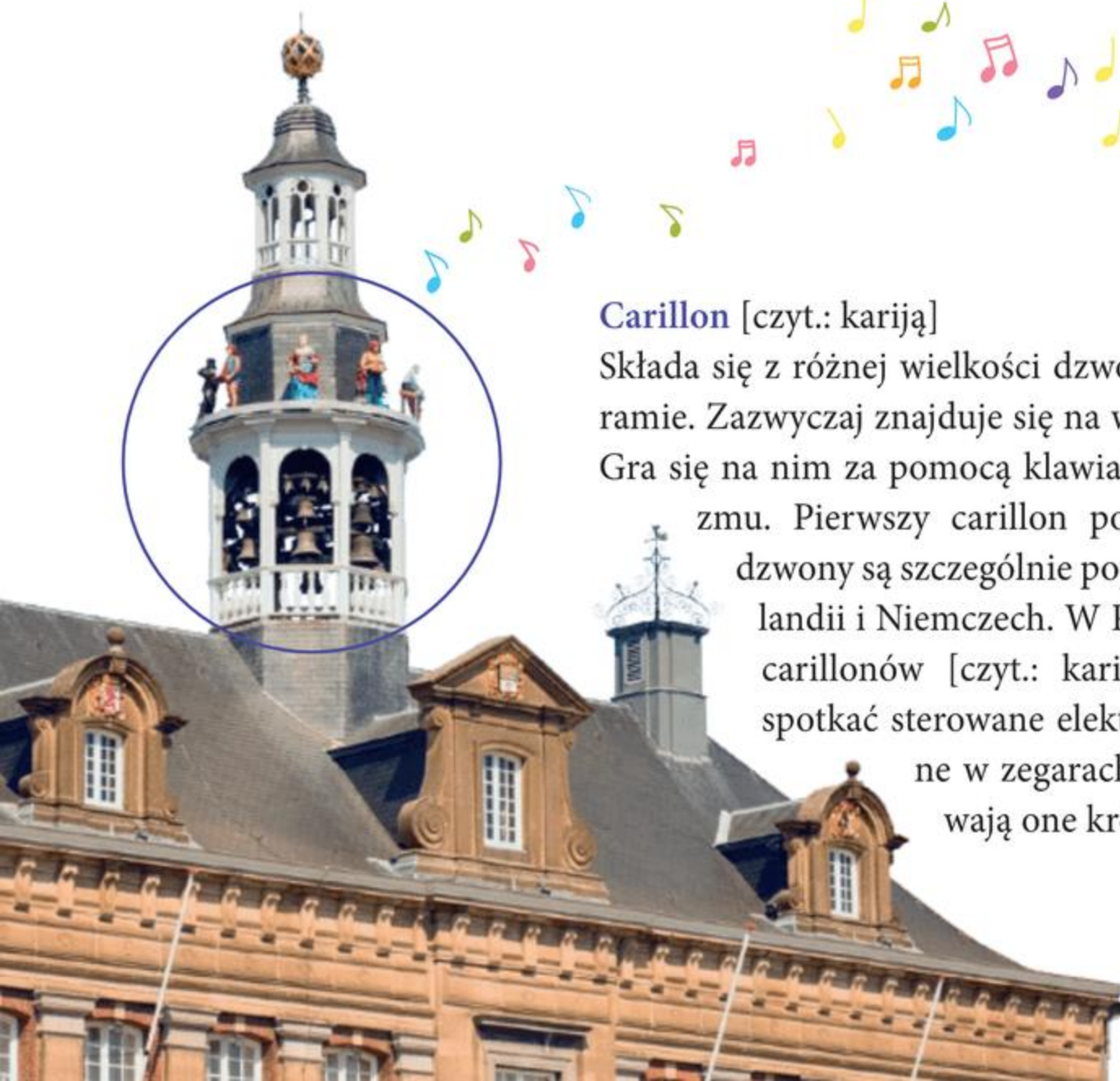
? Za pomocą jakich określeń można opisać brzmienie carillonu?

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Kurant – krótka melodia wygrywana przez mechanizmy umieszczane w zegarach lub pozytywkach.

Carillon [czyt.: kariją]

Składa się z różnej wielkości dzwonów zawieszonych na wspólnej ramie. Zazwyczaj znajduje się na wieży kościelnej lub w pojeździe. Gra się na nim za pomocą klawiatury bądź specjalnego mechanizmu. Pierwszy carillon powstał w XVI w. Koncertujące dzwony są szczególnie popularne we Francji, w Belgii, Holandii i Niemczech. W Polsce oprócz kilku tradycyjnych carillonów [czyt.: karijonów] mechanicznych można spotkać sterowane elektronicznie automaty, umieszczane w zegarach na wieżach kościołów. Wygrywają one krótkie melodie zwane **kurantami**.

Współcześnie muzycy często wykorzystują do grania zaskakujące przyrządy i przedmioty. Polski zespół Małe Instrumenty wykonuje swoje utwory na miniaturowych instrumentach, zabawkach i rozmaitych mechanizmach muzycznych.

Zespół Małe Instrumenty

The Vegetable Orchestra [czyt.: de wedźtybl orkestra], czyli Wiedeńska Orkiestra Warzywna, powstała w 1998 r. Zespół wykonuje różnorodny repertuar i koncertuje na całym świecie. Niektóre instrumenty wykorzystywane przez muzyków powstają na oczach publiczności w czasie występu.

The Vegetable Orchestra

Posłuchajmy...

• Paweł Romańczuk, *Diabelska orkiestra* w wykonaniu zespołu Małe Instrumenty

? Opiszcie brzmienie instrumentów wykorzystanych do zagrania utworu.

Moja muzyka

Stwórzcie listę rzeczy codziennego użytku, które można by wykorzystać jako instrumenty muzyczne. Przynieście wybrane z nich do szkoły. Następnie ułożcie utwór rytmiczny pod tytułem *Anielska orkiestra* i wykonajcie go za pomocą zgromadzonych przedmiotów. Możecie także użyć dostępnych instrumentów muzycznych, aby wzbogacić Waszą kompozycję.

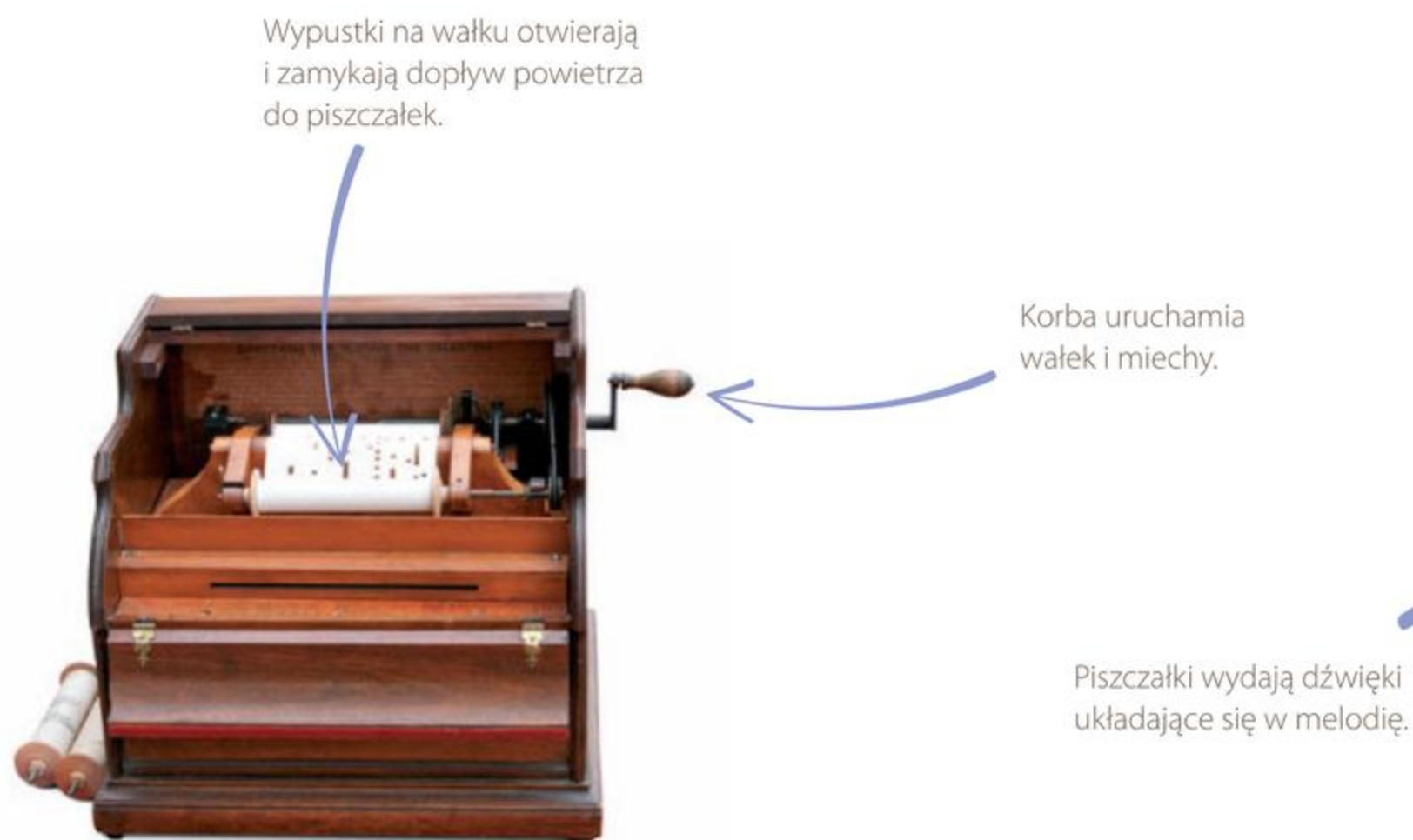
W XVIII w. we Włoszech skonstruowano pierwszą **katarynkę**, czyli mechanizm grający umieszczony w drewnianej skrzyni wyposażonej w korbę. Kataryniarz kręci korbą, dzięki czemu wprawia w ruch wałek i tłoczące powietrze miechy. Rozmieszczone na wałku wypustki w odpowiednich momentach otwierają dopływ powietrza do poszczególnych piszczałek. Wydawane przez nie dźwięki układają się w melodię. Katarynek wciąż można posłuchać na ulicach wielu polskich miast.

Ćwiczenie 1

Od czego zależy, Waszym zdaniem, tempo utworu wykonywanego na katarynce?

Budowa katarynki

Mechanizm składa się z trzech głównych części: wałka melodycznego, piszczałek i miechów.

Podobnie jak katarynka działają różne mechanizmy grające skonstruowane w XIX w., np. **pozytywka**, **pianola** i **szafa grająca**, czyli orkiestron.

Często są one wyposażone w ozdobne, ruchome elementy. Przykładowo, pozytywka ma zazwyczaj postać szkatułki z obracającą się karuzelą lub figurką baletnicy, pianola wygląda jak pianino z samodzielnie poruszającymi się klawiszami, a w szafie grającej można zobaczyć ruchomy mechanizm.

Urządzenia te nie potrzebują do obsługi profesjonalnego muzyka. Dawniej wystarczyło nakręcić mechanizm, podobnie jak w zegarku. Współcześnie aparaty tego typu są napędzane elektrycznie i sterowane komputerowo.

Szafa grająca

Rolka papieru perforowanego

Karty perforowane to jedne z pierwszych w historii nośników danych. W komputerach pełniły podobną funkcję jak wałki z wypustkami w urządzeniach grających.

Komputerowa karta perforowana z lat 70. XX w.

Pianola często jest elementem scenografii w westernach – filmach, których akcja rozgrywa się na Dzikim Zachodzie.

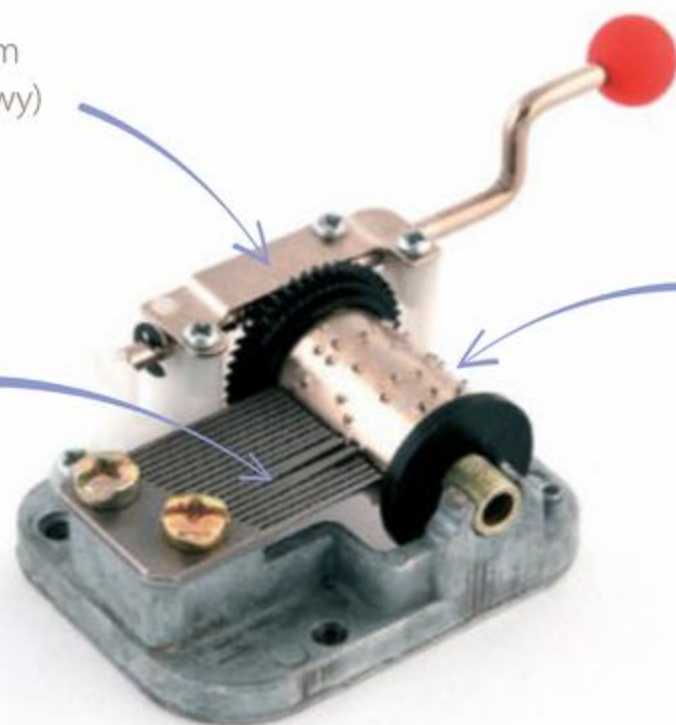
Mechanizm pozytywki

W mechanizmach grających, które wynaleziono w XIX w., dźwięki są od-
twarzane dzięki wypustkom lub otworom znajdującym się na wałku, tar-
czy lub taśmie perforowanej.

Mechanizm poruszający wałkiem
(korkbka lub mechanizm zegarowy)

Metalowy grzebień z prętami
różnej długości

Metalowy wałek
z wypustkami

Pozytywka

Zagrajmy!

Kołysanka

Johannes Brahms [czyt.: johanes brams]

Ćwiczenie 2

Melodię *Kołysanki* Johannesa
Brahmsa [czyt.: johanesa bramsa]
często wygrywają pozytywki.
Wykonajcie ten utwór na fletach
lub dzwonkach.

Instrumenty zwykłe i niezwykłe

W wielu zakątkach świata muzycy używają niezwykłych instrumentów ludowych. Niektóre z nich w ogóle nie przypominają znanych nam bębnów, fletów czy gitar.

Banjo

Z Ameryki Północnej pochodzi banjo [czyt.: bandžo] – instrument strunowy używany często przez muzyków country [czyt.: kantry] i jazzmanów [czyt.: dżezmenów], a także w muzyce celtyckiej. Ma on pudło rezonansowe przypominające bęben oraz od 5 do 9 strun.

AMERYKA
PÓŁNOCNA

Lira korbowa

Ponad tysiąc lat temu powstała lira korbowa. Należy ona do grupy instrumentów strunowych. Struny pocierane są drewnianym kołem poruszającym za pomocą korby. Koło pełni funkcję smyczka.

Crwth [czyt.: kruut]

Sześciostunowa lira o nazwie crwth wywodzi się z kultury dawnych mieszkańców Irlandii.

EUROPA

Bęben szamański

Bęben szamański pochodzi z Syberii. Składa się z drewnianej obręczy, na której rozpięta jest skórzana membrana ozdobiona rysunkami. Pod spodem znajdują się dzwiczące krążki z metalu. Szamani wierzą, że gra na tym instrumencie umożliwia kontakt z duchami.

Saminsen [czyt.: szaminsen]

W tradycyjnym japońskim teatrze kabuki używa się saminsenu [czyt.: szaminsenu]. Jest to lutnia o długiej szyjce i trzech strunach. Do gry na niej służy plektron – płytka wykonana z kości zwierzęcej.

AZJA

Steel drum

Steel drum [czyt.: stil dram] powstał na Karaibach w latach 40 XX w. Mieszkańcy Trynidadu i Tobago, odcięci od świata przez działania wojenne, stworzyli instrument z beczki po nafcie. Każde wgłębienie w jej dnie uderzone pałeczką wydaje dźwięk o innej wysokości.

AMERYKA
POŁUDNIOWA

Kora

Kora jest afrykańskim instrumentem strunowym, przypominającym z wyglądu lutnię i harfę. Na pudle rezonansowym rozpięta jest skóra. Do szarpania strun grający używa kciuków i palców wskazujących obu rąk.

AFRYKA

Zanza (kalimba)

Jednym z afrykańskich instrumentów perkusyjnych jest zanza. Składa się ona z drewnianego korpusu, w którym rozmieszczone są żelazne języczki różnej długości. Każdy z nich wydaje inny dźwięk. Podczas gry muzyk szarpie języczki kciukami.

AUSTRALIA

Didgeridoo

Didgeridoo [czyt.: didżeridu] to australijski instrument dęty. Wykonuje się go z wydrążonego przez termity pnia eukaliptusa, który następnie jest ozdabiany rysunkami.

5. Mistrz i uczeń

Posłuchajmy!

Kaprys a-moll

Niccolo Paganini

Jakie cechy utworu sprawiają, że jest on trudny do zagrania dla wykonawcy?

Wielu wybitnych ludzi podkreśla wpływ, jaki wywarli na nich nauczyciele. Dotyczy to także muzyków. W kolejnych epokach bez trudu możemy wskazać wielkich mistrzów i ich wybitnych wychowanków. Przykładowo, znakomity organista Dietrich Buxtehude [czyt.: ditrich bukstehude] przyczynił się do rozwoju talentu Jana Sebastiana Bacha. Antonio Salieri, nazywany czasem rywalem Wolfganga Amadeusza Mozarta [czyt.: mocarta], wykształcił wielu kompozytorów, m.in. Ludwiga van Beethovena [czyt.: wan betowena], Franciszka Schuberta [czyt.: szuberta] i Franciszka Liszta [czyt.: lista].

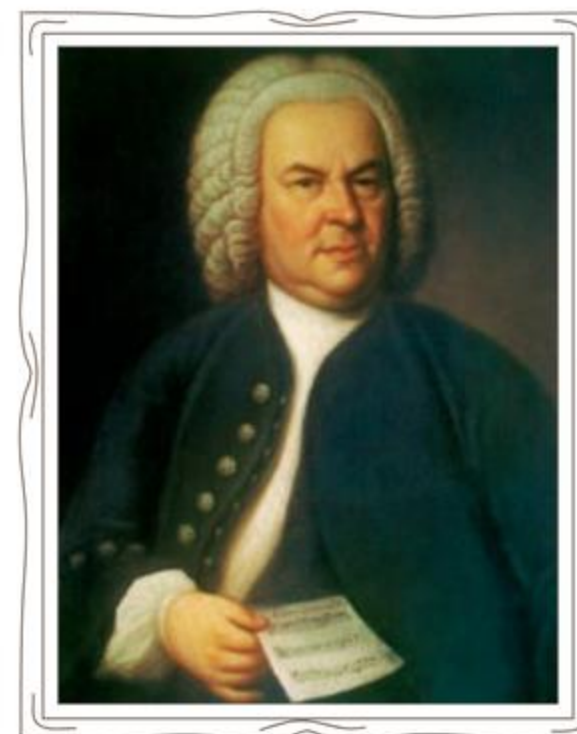
Wykonawców, którzy zachwycają słuchaczy mistrzowskimi umiejętnościami gry na instrumencie, nazywamy **wirtuozami**. Artyści tacy działali we wszystkich epokach muzycznych. Określenie „wirtuoz” pochodzi od łacińskiego wyrazu *virtus*, który oznacza „doskonałość”, a także „męstwo” i „cnotę”.

Artur Rubinstein [czyt.: rubinsztajn], wirtuoz fortepianu, wspominał kiedyś pierwsze lata nauki gry na instrumencie. Na pytanie, co sprawiało mu w tym okresie największą trudność, artysta odpowiedział: „Opłacanie lekcji”.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, kogo można nazywać wirtuozem.
- Zagramy na fletach.

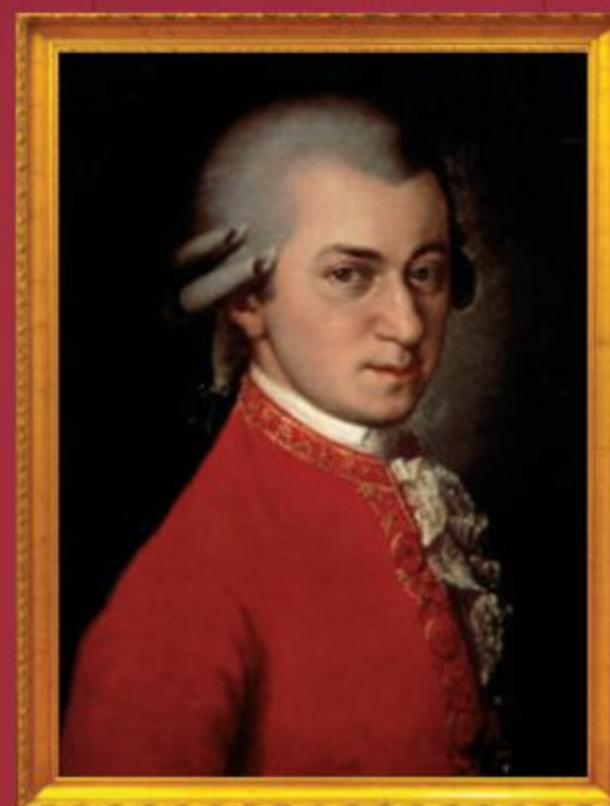
Jan Sebastian Bach przekonywał swoich uczniów, że gra na instrumencie klawiszowym jest bardzo prosta. „Wystarczy we właściwym momencie uderzyć palcem we właściwy klawisz. Ot i cała sztuka” – mawiał.

Galeria dawnych wirtuozów

Jan Sebastian Bach
(1685–1750)

Był mistrzem gry na organach. W specjalnych zeszytach zapisywał skomponowane przez siebie utwory do nauki gry na fortepianie. Z jednego zeszytu korzystała żona Bacha, a drugi służył jego synowi.

Wolfgang Amadeusz Mozart
[czyt.: mocart] (1756–1791)

Opanował w mistrzowski sposób grę na fortepianie. Pewnego dnia miał za zadanie zagrać jednocześnie na dwóch krańcach klawiatury i na jej środku. Artysta poradził sobie doskonale – rozstawił szeroko ręce, by zagrać na skrajnych klawiszach, a klawisze środkowe naciskał... nosem.

Franciszek Liszt [czyt.: list]
(1811–1886)

Liszt był – podobnie jak Fryderyk Chopin [czyt.: szopen] – wirtuozem fortepianu. Obu artystów łączyła przyjaźń, jednak na salonach muzycznych toczyli przed widownią artystyczne pojedynki. Pewnego razu jedna z dam oceniła: „Liszt jest najlepszy! A Chopin? On jest jedyny!”

barok

wiek XVII

1. połowa XVIII w. | 2. połowa XVIII w.

klasycyzm

wiek XIX

Fryderyk Chopin

[czyt.: szopen]

(1810–1849)

A to ciekawe!

W 1818 r. Paganini stoczył muzyczny pojedynek z polskim wirtuozem skrzypiec – Karolem Lipińskim. Starcie to pozostało nierozstrzygnięte.

Niccolo [czyt.: nikolo] Paganini (1782–1840)

Odznaczał się wielkim talentem i nieprawdopodobną biegłością w grze na skrzypcach. Był z tego powodu posądzany o kontakty z diabłem. Pewnego razu zazdrosny rywal ponacinał trzy struny skrzypiec Paganiniego. Podczas występu zaczęły one kolejno pękać. Sławny skrzypek dokończył jednak koncert na jednej – ostatniej – strunie.

Henryk Wieniawski (1835–1880)

Był słynnym wirtuozem skrzypiec. Jako młody człowiek zakochał się, jednak ojciec jego wybranki nie wyraził zgody na małżeństwo. Uważał bowiem, że artysta – nawet wybitny – nie zapewni jego córce dostatniego życia. Kiedy jednak usłyszał, jak zasmucony Wieniawski gra skomponowany dla ukochanej utwór *Legenda*, zmienił swoją decyzję.

Posłuchajmy...

N. Paganini, *II koncert skrzypcowy h-moll, op. 7, cz. III: La Campanella*

? Określcie, jaka jest forma muzyczna wysłuchanego utworu.

romantyzm

Publiczność podziwia współczesnych wirtuozów nie tylko podczas koncertów. Można posłuchać ich gry utrwalonej w nagraniach, obejrzeć ich występy w telewizji lub w internecie. W 2005 r. widzowie i słuchacze podziwiali w ten sposób mistrzostwo Rafała Blechacza. Wygrał on wówczas XV Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie – zdobył Grand Prix [czyt.: gran pri], Złoty Medal, wszystkie nagrody regulaminowe oraz nagrodę publiczności.

Za mistrza gry na oboju uznawany jest Tytus Wojnowicz, który przyczynił się do popularyzacji tego instrumentu dętego. Do najbardziej utalentowanych pianistek młodego pokolenia należy Yuja Wang [czyt.: judża łang], która zamieszcza nagrania swoich występów w wielu internetowych serwisach muzycznych. W mediach społecznościowych zyskali sławę także Dimash Kudaibergen [czyt.: dimasz kudajbergen] i David Garrett [czyt.: dejwid garet]. Pierwszy z nich to pochodzący z Kazachstanu wokalista, multiinstrumentalista oraz autor piosenek. Jest znany z obejmującej 6 oktav skali głosu. Skrzypek David Garrett w wykonywanych utworach łączy elementy muzyki artystycznej, popu, bluesa i rocka.

Posłuchajmy...

• Aram Chaczaturian,
Taniec z szablami z baletu *Gajane*
lub inny utwór w wykonaniu wirtuoza

? Czy wysłuchany utwór został
zagrany w sposób wirtuozowski?
Uzasadnijcie swoje odpowiedzi.

Współcześni wirtuozi

Rafał Blechacz

Yuja Wang

Tytus Wojnowicz

Żeby zostać wirtuozem, trzeba systematycznie ćwiczyć grę na instrumencie, najlepiej z pomocą nauczyciela. Wykonajcie podany utwór w wirtuozowski sposób. Zadedukujcie swój występ Waszym muzycznym mistrzom.

Zagrajmy!

Plaisir d'amour¹

Jean Paul Egide Martini [czyt.: żan pol eżid martini]

¹ *Plaisir d'amour* [czyt.: plezir damur] – w języku francuskim: „radość miłości”.

Posłuchajmy...

- Grigoraș Dinicu [czyt.: grigorasz diniku], *Skowronek*
- Nikołaj Rimski-Korsakow, *Lot trzmiela* z opery *Bajka o carze Sałtanie*

? Podajcie nazwy instrumentów, których wirtuozami są wykonawcy wysłuchanych utworów.

Ćwiczenie 1

Którego ze znanych Wam muzyków uważacie za wirtuoza? Uzasadnijcie swoją opinię.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Wirtuoz – artysta wyróżniający się technicznym mistrzostwem w grze na instrumencie lub w śpiewie.

David Garrett

Dimash Kudaibergen

6. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Scat [czyt.: skat], wokaliza, beatbox [czyt.: bitboks], jodłowanie, śpiew biały to różne techniki wokalne.
- Muzykę jednogłosową można wykonywać w pojedynkę, czyli solo, lub w grupie – *unisono*.
- Co najmniej dwie współbrzmiące ze sobą melodie to wielogłos.
- Wirtuoz to artysta grający na instrumencie z technicznym mistrzostwem.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Zaśpiewamy z zastosowaniem scatu.
- Zagramy na fletach w dwugłosie.
- Utrwalimy znajomość terminów i zagadnień z ostatnich lekcji.

Zadania warsztatowe

- 1 Zaśpiewajcie refren piosenki *Co nam w duszy gra* z wykorzystaniem scatu. Dobierzcie sylaby najodpowiedniejsze do wykonania fragmentu melodii.

24 D G Cis⁷_g Fis⁷ b A G E^b_{Gis} Asus⁴ A

Ref. Ka - żdy świt..., ka - żdy no - wy dzień... nie - chaj brzmi sy - mfo - nią szczę - ścia chwil...

28 D G Cis⁷_g Fis⁷ b A G A D 3

Dzie - lmy się... tym, co w du - szy gra..., wte - dy świat już za - po - mni, co to łączy.

- 2 W domach lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji znajdźcie w internecie informacje na temat kilku współczesnych wirtuozów wykonujących muzykę rozrywkową. Zaprezentujcie te postacie koleżankom i kolegom z klasy. Uzasadnijcie swój wybór artystów.

- ③ Podzielcie się na dwie grupy. Następnie zagrajcie na fletach melodię góralskiej piosenki *Hej, idem w las* z dolnym i górnym głosem towarzyszącym.

melodia

dolny głos towarzyszący

górny głos towarzyszący

melodia

- ④ Wykonajcie kilkakrotnie melodię złożoną z dźwięków gamy C-dur – na fletach, dzwonkach lub na instrumencie klawiszowym. Nauczcie się ją grać w szybkim tempie – jak wirtuozi. Możecie przeprowadzić konkurs na najszybsze bezbłędne wykonanie.

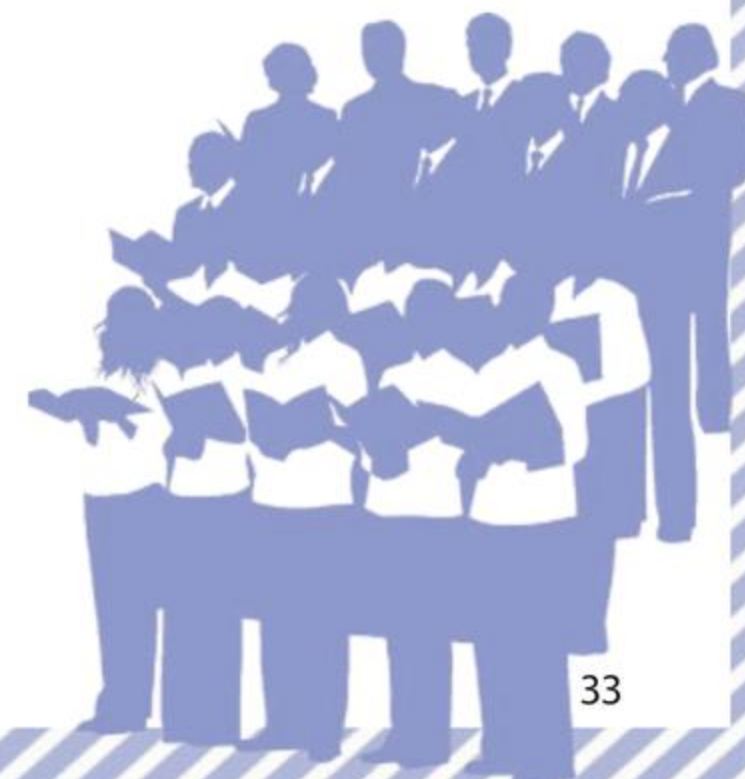

mp *mf*

f *ff* *f* *p*

Na złotą nutę 🎵

Wykonajcie plakat przedstawiający przynajmniej jeden niezwykle instrument wykorzystywany w polskiej muzyce ludowej. Umieśćcie na nim odpowiednie rysunki lub zdjęcia oraz najważniejsze informacje. Zaprezentujcie efekty Waszej pracy przed koleżankami i kolegami z klasy. Uzasadnijcie swój wybór instrumentów.

7. Instrumenty elektryczne, elektroniczne i...

W XX w. artyści odkryli nowe sposoby wykonywania muzyki. Wynaleziono m.in. instrumenty elektryczne i elektroniczne, w których dźwięki są wytwarzane za pomocą impulsów elektrycznych.

Zagrajmy!

Wyprawa do raju

Vangelis [czyt.: wangelis] (właśc. Ewangelos Odiseas Papatanasiu)

Ćwiczenie 1

W domu lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji uruchomcie na swoich telefonach lub tabletach aplikację do gry na instrumentach i wykonajcie melodię skomponowaną przez Vangelisa.

Ćwiczenie 2

Podczas słuchania piosenki *Słodkiego, miłego życia* zagrajcie refren razem z zespołem Kombi. Melodię możecie wykonać za pomocą aplikacji muzycznych, na keyboardach [czyt.: kibordach] lub innych instrumentach melodycznych.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, co to są instrumenty elektryczne.
- Poznamy instrumenty elektroniczne.
- Nauczymy się, jak za pomocą odpowiednich aplikacji zamienić telefon lub tablet w instrument.

Pamiętaj, że krzyżyk podwyższa dźwięk o pół tonu.

Posłuchajmy...

- *Słodkiego, miłego życia*, piosenka w wykonaniu zespołu Kombi

? Wskażcie w utworze momenty, w których najwyraźniej słychać brzmienie instrumentów elektronicznych.

Instrumenty elektryczne

Dzięki odkryciu prądu życie człowieka stało się znacznie łatwiejsze. Elektryczność szybko znalazła zastosowanie również w muzyce. Pierwsze instrumenty zasilane elektrycznie powstawały już w XIX w.

Elektryczna wiolonczela

Na wiolonczeli elektrycznej gra się tak samo jak na tradycyjnej. Dźwięki powstają wskutek drgań metalowych strun, a następnie są zamieniane na impulsy elektryczne.

Stjepan Hauser z chorwackiego duo wiolonczelowego 2Cellos [czyt.: tu czelols]

Kontrabas elektryczny

Taki kontrabas ma niewielkie pudło rezonansowe lub nie ma go wcale. Dzięki temu instrument jest łatwy do transportowania. Brzmienie pocieranych smyczkiem strun zostaje przekształcone elektronicznie podczas gry.

Skrzypce elektryczne

Wyglądają inaczej niż skrzypce tradycyjne, jednak sposób gry na obu instrumentach jest taki sam. Do znanych wirtuozów skrzypiec elektrycznych należą Nigel Kennedy [czyt.: najdžel kenedi], Vanessa-Mae [czyt.: wanessa mej] oraz Michał Urbaniak.

Vanessa-Mae

Wśród słynnych artystów grających na instrumentach elektrycznych znajdują się m.in. harfista Andreas Vollenweider [czyt.: wolenwajder] czy grający na organach Hammonda [czyt.: hamonda] Wojciech Karolak.

Organy Hammonda

Zostały zbudowane przez amerykańskiego zegarmistrza Laurensa Hammonda [czyt.: lorensa hamonda]. Służyły do gry w kościołach, ale wykorzystywano je także w muzyce popularnej i jazzowej [czyt.: dżezowej], mimo że sam wynalazca nie lubił jazzu [czyt.: dżezu].

Gitara elektryczna i gitara basowa

Są wykorzystywane w muzyce popularnej i w jazzie [czyt.: dżezie]. Używa się ich także w utworach rockowych [czyt.: rokowych] i bluesowych [czyt.: blusowych], wykonywanych np. przez zespół ZZ Top [czyt.: zi zi top], którego muzyków przedstawiono na zdjęciu.

Posłuchajmy...

- Michał Zator, *Improwizacja I*, fragment – lub inny utwór z wykorzystaniem instrumentu elektrycznego, np. harfy

? W jaki sposób brzmienie instrumentu i wykorzystane efekty dźwiękowe wpływają na nastrój utworu?

Instrumenty elektroniczne

Instrumenty elektroniczne nie wymagają mechanicznego źródła dźwięku, takiego jak struna, stroik czy membrana. Ich brzmienia powstają w wyniku przetworzenia impulsów elektrycznych w specjalnych urządzeniach.

Fale Martenota

Ten wynaleziony przez Maurice'a Martenota [czyt.: morisa martenota] instrument był używany w radiu, telewizji i teatrach. Gra na nim polegała na zakłócaniu pola elektromagnetycznego za pomocą ruchów dłoni i palców.

Keyboard [czyt.: kibord]

Naciskanie klawiszy tego instrumentu uruchamia elektroniczne urządzenie wytwarzające dźwięki. Umożliwia ono uzyskanie bardzo zróżnicowanych brzmień.

Harfa laserowa to rodzaj syntezatora, w którym wiązki promieni laserowych pełnią funkcję strun. Instrumentu tego używa m.in. kompozytor Jean-Michel Jarre [czyt.: żan miszel żar].

Syntezator

Ten instrument elektroniczny pozwala na wytwarzanie dźwięków o dowolnej barwie i wysokości oraz wykonywanie utworów z zastosowaniem każdego rodzaju artykulacji i dynamiki. Zwykle syntezator jest wyposażony w klawiaturę, ale nie jest ona konieczna.

Perkusja elektroniczna

To odmiana syntezatora, która pozwala na precyzyjne wykonywanie akompaniamentów rytmicznych. Aby umożliwić grę za pomocą palców, instrument wyposażono w płytki elektryczne o kształcie przypominającym bębny i talerze.

Instrumenty elektroniczne wciąż są udoskonalane: mają coraz większe możliwości i coraz lepiej naśladują brzmienie instrumentów tradycyjnych. Do ich zalet należą niewielkie rozmiary oraz to, że są wyposażone w komputer pozwalający na zapisanie i późniejszą obróbkę wykonywanej muzyki.

Ćwiczenie 3

Wyjaśnijcie, na czym polega różnica między instrumentami elektrycznymi i elektronicznymi. Odwołajcie się do poznanych na lekcji przykładów.

Rozwój komputerów i elektroniki przyczynił się do powstania nowych instrumentów. Dzięki zastosowaniu układów scalonych powstały syntezatory dźwięku zwane keyboardami [czyt.: kibordami]. Są one wyposażone w klawiaturę i w pamięć przechowującą brzmienia i rytmy. Niektórzy kompozytorzy i wykonawcy zamieniają tradycyjne instrumenty na elektroniczne, gdy poszukują nowych brzmień, komponują muzykę awangardową lub opracowują na nowo utwory z dawnych epok.

Skutkiem rozwoju technologii cyfrowej jest m.in. upowszechnienie się mobilnych urządzeń komunikacyjnych, takich jak tablety i smartfony. Użytkownicy znajdują dla nich różne zastosowania – również muzyczne. Dzięki specjalnym aplikacjom muzycznym tablet lub smartfon można przekształcić w instrument elektroniczny. Niektóre programy pozwalają także na **samplowanie** – łączenie zapisanych cyfrowo dźwięków, czyli **sampli** w nowy utwór.

A to ciekawe!

Pierwszym twórcą muzyki elektronicznej w Polsce był Włodzimierz Kotoński (1925–2014). Współpracował on ze Studiem Eksperymentalnym Polskiego Radia. Działał także za granicą oraz prowadził Studio Muzyki Elektronicznej na Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie.

Ćwiczenie 4

W domach lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji przetestujcie na swoich smartfonach lub tabletach jedną z aplikacji do tworzenia muzyki. Zademonstrujcie koleżankom i kolegom jej możliwości i sposób działania.

Najbardziej znani twórcy muzyki elektronicznej to: Vangelis [czyt.: wangelis], Jean-Michel Jarre [czyt.: żan miszel żar], Isao Tomita. W Polsce jako pierwsi instrumenty elektroniczne oraz syntezatory wykorzystywali tacy twórcy, jak Krzysztof Penderecki, Czesław Niemen, Sławomir Łosowski – założyciel zespołu Kombi – i Marek Biliński.

Vangelis, właśc. Ewangelos Odiseas Papatasiu – grecki twórca muzyki elektronicznej i filmowej.

Czesław Niemen, właśc. Czesław Juliusz Niemen-Wydrzycki – kompozytor, instrumentalista, autor tekstów i piosenkarz rockowy.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Instrumenty elektryczne – instrumenty, w których dźwięk powstaje za pośrednictwem drgań elektrycznych.

Instrumenty elektroniczne – instrumenty elektryczne pozbawione mechanicznego źródła dźwięku.

Sampel – dźwięk zapisany cyfrowo; może to być odgłos naturalny (np. pianie koguta), dźwięk instrumentu lub fragment utworu.

Samplowanie – użycie zapisanych cyfrowo dźwięków (samplerów) do skomponowania, np. za pomocą komputera, nowego utworu muzycznego.

A to ciekawe!

Funkcje elektronicznych instrumentów klawiszowych, np. keyboardów [czyt.: kibordów], przypominają możliwości akordeonu i organów, w których przyciski rejestrów pozwalają na wydobywanie dźwięków naśladujących brzmienia innych instrumentów.

Posłuchajmy...

• Marek Biliński,
Dom w Dolinie Mgieł

? Do jakich instrumentów nawiązują elektroniczne brzmienia, które można usłyszeć w utworze?

8. Rodzaje muzyki

Zagrajmy!

Amazing Grace¹

John Newton [czyt.: dżon niuton]

¹ *Amazing Grace* [czyt.: emejz-in grejs] – w języku angielskim: „zdumiewająca łaska”.

Utwory Stinga – gwiazdora muzyki rozrywkowej – są niekiedy wykonywane z akompaniamentem orkiestry symfonicznej.

Co będziemy dzisiaj robić?

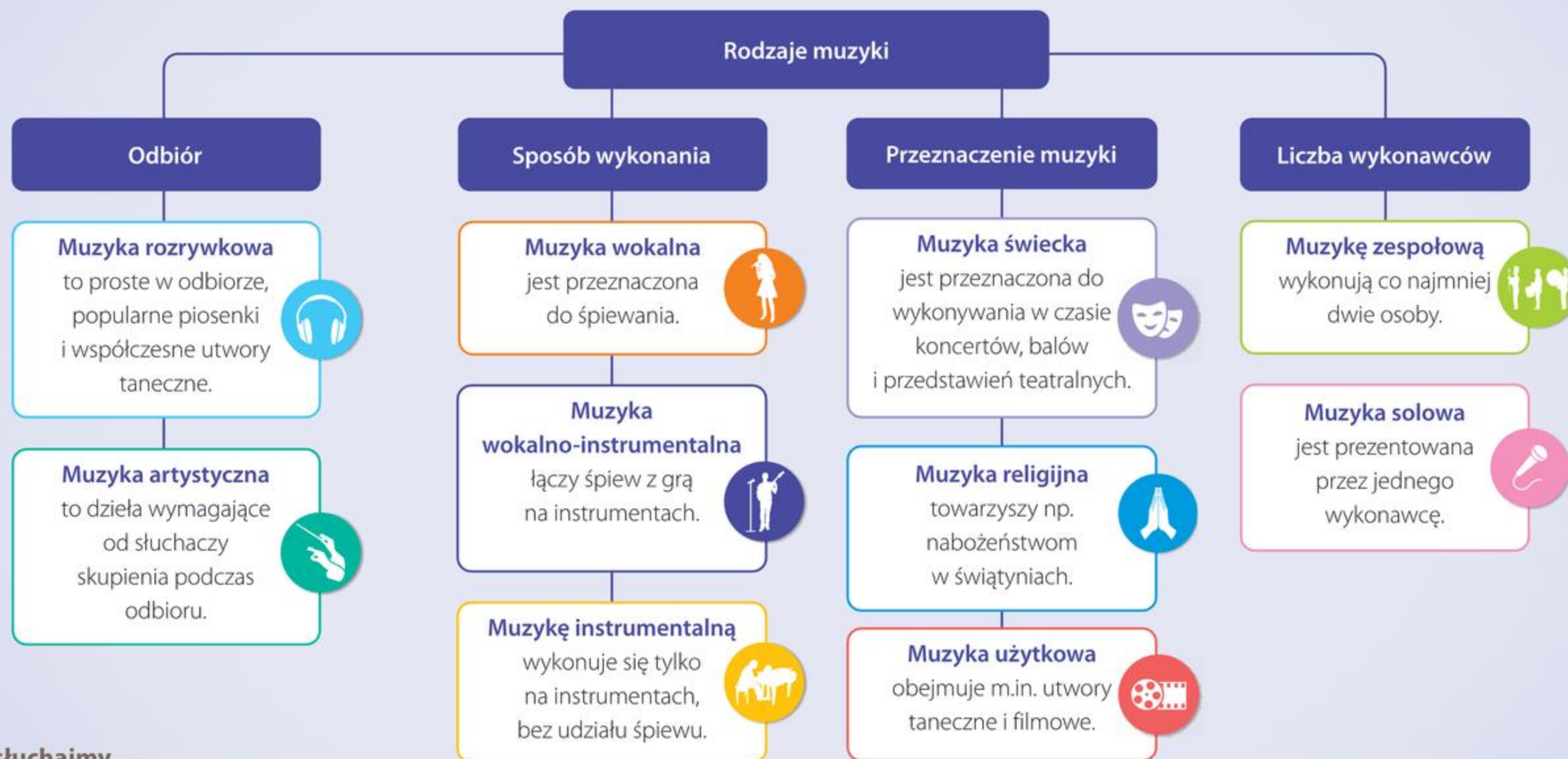
- Poznamy różne rodzaje muzyki.
- Posłuchamy utworów reprezentujących różne rodzaje muzyki.
- Zagramy utwór *Amazing Grace*.

Ćwiczenie 1

Czym różnią się od siebie utwory muzyczne, z którymi zetknęliście się w ostatnim czasie? Porównajcie np. muzykę, którą słyszeliście w telewizji, internecie czy z własnego odtwarzacza. Podzielcie się swoimi wnioskami z kolegami i koleżankami z klasy.

Rodzaje muzyki

Utwory muzyczne można podzielić m.in. ze względu na ich przeznaczenie, sposób wykonania albo liczbę występujących w zespole muzyków. Na podstawie tych kryteriów wyodrębnia się różne rodzaje muzyki. Granice między poszczególnymi rodzajami zmieniają się z upływem czasu. Wiele utworów zaliczanych dziś do muzyki artystycznej i wykonywanych głównie w filharmoniach dawniej służyło rozrywce słuchaczy.

Posłuchajmy...

- Fryderyk Chopin, *Walc Des-dur „Minutowy”*, op. 64, nr 1
- Wojciech Kilar, *Krzesany*, fragment początkowy
- *Shape of my heart* [czyt.: szejp of maj hart], piosenka z repertuaru Stinga lub inna popularna piosenka

? Gdzie szukalibyście poszczególnych nagrań – wśród płyt z muzyką artystyczną, muzyką współczesną czy muzyką rozrywkową?

9. Style muzyki rozrywkowej

W muzyce oprócz rodzajów wyodrębnia się także style muzyczne. Stylem określamy charakterystyczne cechy melodii i rytmu utworu, a także nastrój muzyki oraz sposób jej komponowania i wykonywania. Dzięki tym wszystkim elementom można odróżnić np. dzieło pochodzące z dawnych epok od utworu, który powstał współcześnie.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Czterdzieści słów*.
- Dowiemy się, co to jest styl muzyczny.
- Posłuchamy utworów reprezentujących różne style muzyczne.

Zaśpiewajmy!

Czterdzieści słów

muzyka: Jarosław Piątkowski, słowa: Marek Sochacki

1. A w tych mo-ich gó-rach bu-ki ro-zczo-chra-ne, łą-ki pod o-bło-ki ście-lą się dy-wa-nem.
A w tych mo-ich gó-rach po-tok wa-rtko pły-nie, rze-kleś po-nad wo-dą glo-śno mo-je i-mię.

5 A w tych mo-ich gó-rach pta-ki gnia-zda ma-ją, o swo-im ko-cha-niu hy-mny wy-dzwa-nia-ją.
A w tych mo-ich gó-rach e-cho baj-ki ple-cie, sło-wa za-sły-sza-ne nio-są się po le-sie.

9 Ref. Czte-rdzie — ści słów, a je — den krzyk! Czte-rdzie — ści słów, więc mów!

1. A w tych moich górach buki rozczochrane,
łąki pod obłoki ścielą się dywanem.
A w tych moich górach ptaki gniazda mają,
o swoim kochaniu hymny wydzwaniają.
A w tych moich górach potok wartko płynie,
rzekleś ponad wodą głośno moje imię.
A w tych moich górach echo bajki plecie,
słowa zasłyszane niosą się po lesie.

Ref. Czterdzieści słów, a jeden krzyk,
Czterdzieści słów, więc mów!

2. A w tych moich górach śniegi już niebawem,
cisza tu zamieszka w zamrzniętym stawie.
A w tych moich górach wilki wyją w nocy,
moje serce płacze od wielkiej tęsknoty.

Ref. Czterdzieści słów...

Mojaś ty! Mam tylko ciebie!
Ty jesteś jako gwiazdy żar!
Tyś Wenus¹ jest na moim niebie!
Tyś luna jest i zorzy blask!
Ty! Tylko ty! Tylko ty kradniesz sny!
Dla ciebie promień! Dla ciebie strumień!
Dla ciebie wiatr i śpiew, i poszum drzew!

rap

¹ Wenus – w mitologii rzymskiej: bogini miłości;
także: jedna z planet w Układzie Słonecznym.

Rock

Wywodzi się z rock and rolla [czyt.: rok end rola]. Zachowuje żywiołowość tej tanecznej muzyki, jednak ważną rolę odgrywa w nim improwizacja. Muzycy wykorzystują gitary (elektryczną i basową) oraz perkusję. Rock ma wiele odmian, np. hard rock, pop rock, rock progresywny, grunge [czyt.: grandź], soft rock.

Kings of Leon [czyt.: kings of lijon], zespół rockowy

Techno

Styl ten powstał w latach 80. XX w. w Detroit [czyt.: ditroit] w Stanach Zjednoczonych. Łączy taniec z elementami muzyki klubowej i elektronicznej. Brzmieniom wytwarzanym przez DJ-ów [czyt.: didżejów] za pomocą komputera towarzyszą energiczne rytmy podkreślane m.in. dzięki zastosowaniu laserów i świateł stroboskopowych, czyli błyskających w regularnych odstępach czasu.

A to ciekawe!

Latem każdego roku w Mrągowie – mazurskiej miejscowości położonej nad jeziorem Czos – odbywa się festiwal muzyczny Piknik Country. Jego pomysłodawcą był dziennikarz Korneliusz Pacuda.

David Guetta [czyt.: dejwid geta], DJ [czyt.: didżej]

Pop

Nazwa „pop” to skrót od słowa „popularny” – służy do określania muzyki najbardziej rozpowszechnionej, przeznaczonej dla masowego odbiorcy. Utwory popowe są melodyjne i łatwo zapadają w pamięć. Są ponadto bardzo zróżnicowane stylistycznie i gatunkowo. Zapewne dlatego muzyka popowa jest tak chętnie słuchana – każdy może w niej znaleźć utwory dla siebie.

Madonna, wokalistka popowa

Rap

Muzyka rapowa wywodzi się ze społeczności Afroamerykanów i jest kojarzona z kulturą hip-hopową. Rap polega na ekspresyjnym, rytmicznym recytowaniu tekstów z prostym akompaniamentem, zwykle perkusyjnym. Rapowaniu może towarzyszyć charakterystyczny taniec nazywany breakdance'em [czyt.: brekdensem].

Taco Hemingway [czyt.: tako heminglej], raper

Ćwiczenie 1

Podzielcie się na grupy. W domach lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji znajdźcie w internecie po dwa przykłady utworów reprezentujących każdy z omawianych stylów muzyki.

Reggae [czyt.: rege]

Muzyka ta pochodzi z Jamajki. Jej najbardziej znanym twórcą był Bob Marley [czyt.: bob marlej]. Cechują ją miarowy, pulsujący rytm, najczęściej w metrum $\frac{4}{4}$, wyrazista linia basu oraz jasne brzmienie instrumentów dętych. Styl reggae kojarzy się ze słońcem, pogodą ducha i swobodą.

Folk

Łączy cechy muzyki ludowej, estradowej i popularnej. Muzycy folkowi często inspirowali się folklorem swojego kraju. Dzięki ich twórczości słuchacze z całego świata mogą poznawać kulturę ludową poszczególnych narodów.

Brathanki, zespół folkowy

Jazz [czyt.: dżez]

Narodził się pod koniec XIX w. w Nowym Orleanie. Muzyka jazzowa [czyt.: dżezowa] jest zwykle improwizowana. Jej rozkołysany, swingujący [czyt.: svingujący] rytm tworzy charakterystyczną atmosferę. Jazz szybko podbił cały świat. Z czasem wykształciło się wiele odmian tego stylu.

Bob Marley

Tomasz Stańko, trębacz jazzowy

Country [czyt.: kantry]

Piosenki country mają pogodne melodie i są wykonywane z prostym akompaniamentem instrumentu, np. gitary, banjo [czyt.: bandžo], harmonijki ustnej, skrzypiec i perkusji. Styl ten kojarzy się z amerykańskimi kierowcami ciężarówek, którzy tworzą ważną grupę słuchaczy countrowej [czyt.: kantrowej] muzyki. Zyskała ona popularność także w Polsce.

Emmylou Harris [czyt.: emilu haris], wokalistka country

Disco [czyt.: disko]

Styl ten ukształtował się w latach 70. XX w. w amerykańskich dyskotekach. Taneczna, łatwa w odbiorze muzyka szybko rozpowszechniła się na całym świecie. Wiele utworów disco do dziś ma status przebojów – niektóre z nich pojawiły się w popularnych filmach, np. w *Gorączce sobotniej nocy*. Do najslawniejszych twórców disco należą Whitney Houston [czyt.: łitnej hjuston], Donna Summer [czyt.: samer] oraz zespoły Bee Gees [czyt.: bi dżis], Boney M. [czyt.: boni em] i ABBA.

Bee Gees

Posłuchajmy...

- *Piosenka dla Jean* [czyt.: dżin] w wykonaniu zespołu Babsztyl lub inny utwór w stylu country
- *Więcej*, piosenka w wykonaniu zespołu The Relievers [czyt.: de reliwers] lub inna piosenka reprezentująca styl reggae [czyt.: rege]
- *Bez tytułu*, utwór w wykonaniu zespołu New Orleans Stompers [czyt.: nju orlijens stompers]

? Wymieńcie charakterystyczne cechy wysłuchanych utworów i wskażcie różnice między tymi kompozycjami. Określcie także, jakie rodzaje muzyki one reprezentują.

SŁOWNICZEK

Styl muzyczny – charakterystyczne cechy i nastrój utworów muzycznych oraz sposób ich komponowania i wykonywania.

10. Piosenki partyzanckie

Zaśpiewajmy!

Idą leśni

muzyka: Jerzy Wasowski, słowa: Jerzy Jurandot

1. Nie ma nikt na świecie domu, jak my mamy, jest zielony
w lecie, w zimie śnieżnobiałe, mamy dach z gałęzi, z mchu miękkie
łóżko, lampą jest nam księżyc ponad leśną dróżką.
Ref. Idą, idą leśni, kompas mają z gwiazd, nikt nie słyszy pieśni, tylko jeden las.
Idą, idą leśni, drogę leśnym daj. Tam, gdzie my jesteśmy, tam jest wolny kraj!

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Idą leśni*.
- Poznamy okoliczności powstania piosenek partyzanckich.
- Zagramy melodię piosenki *Deszcz, jesienny deszcz*.

1. Nie ma nikt na świecie domu, jak my mamy, jest zielony w lecie, zimą śnieżnobiałe, mamy dach z gałęzi, z mchu miękkie łóżko, lampą jest nam księżyc ponad leśną dróżką.

Ref. Idą, idą leśni, kompas mają z gwiazd, nikt nie słyszy pieśni, tylko jeden las. Idą, idą leśni, drogę leśnym daj. Tam, gdzie my jesteśmy, tam jest wolny kraj.

2. Górą chmurka płynie, ptak na niebie tańczy, dołem przez gęstwinę idą partyzanci, drapieżniki leśne, wilków złych wataha¹, Żandarm wejść tu nie śmie i SS² ma stracha.

Ref. Idą, idą...

¹ Wataha – tu: duże stado.

² SS [czyt.: es es] – zbrodnicza niemiecka organizacja militarna działająca w hitlerowskiej III Rzeszy.

W 1939 r. część ziem polskich została zajęta przez ZSRR, a część – przez III Rzeszę. Mimo klęski polskiej armii niektórzy żołnierze nie złożyli broni i kontynuowali działalność w formie walki partyzanckiej. Walczyli o wolność ojczyzny i współpracowali z lokalnymi społecznościami. „Leśnymi” nazywano tych partyzantów, którzy ukrywali się w lasach. Żyli oni w trudnych warunkach i często przenosili się z miejsca na miejsce ze względu na organizowane na nich obławy. Zarówno partyzanci, jak i wspierający ich cywile nierzadko płacili za swoje działania najwyższą cenę.

Zagrajmy!

Deszcz, jesienny deszcz

Marian Matuszkiewicz

Czas wolny od walki partyzanci spędzali w leśnych kwaterach. Wspólnie śpiewali przy ognisku – *a cappella* [czyt.: akapella] albo z akompaniamentem akordeonu, gitary lub harmonijki ustnej.

Historię partyzantów – ich trud, walkę i tęsknotę za najbliższymi – zachowały w naszej pamięci piosenki *Jędrusiowa dola*, *Rozszumiały się wierzby płaczące*, *Maszeruje pluton przez zielony las*, *Dziś do ciebie przyjść nie mogę*, *Deszcz, jesienny deszcz* i wiele innych.

Ćwiczenie 1

Ułóżcie akompaniament rytmiczny do melodii piosenki *Deszcz, jesienny deszcz*. Zagrajcie ten utwór z towarzyszeniem gestodźwięków lub instrumentów perkusyjnych.

Posłuchajmy...

- Wasilij Agapkin, Roman Ślęzak, *Rozszumiały się wierzby płaczące*
- Stanisław Magierski, Bronisław Król, *Dziś do ciebie przyjść nie mogę*
- Marian Matuszkiewicz, *Deszcz, jesienny deszcz*

? Porównajcie teksty i melodie wysłuchanych utworów. Wskażcie łączące je podobieństwa.

A to ciekawe!

Podczas II wojny światowej piosenka podnosiła na duchu i była sposobem na uprzykrzanie życia okupantom. Opowiada o tym film *Zakazane piosenki*, nakręcony w 1946 r.

11. Z dziejów muzyki – klasycyzm

W drugiej połowie XVIII w. zmieniły się upodobania muzyczne artystów i słuchaczy. Kompozytorzy zaczęli tworzyć muzykę uporządkowaną i prostą. Ich utwory miały być przyjemne i łatwe w odbiorze.

Zagrajmy! **Eine kleine Nachtmusik¹ (fragment)**

Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart]

¹ *Eine kleine Nachtmusik* [czyt.: ajne klajne nachtmuzik] – w języku niemieckim: „mała nocna muzyka”.

Staccato [czyt.: stakato]

Kropki pod nutami oznaczają, że dźwięki należy zagrać *staccato*, czyli krótko, oddzielając je od siebie.

Ćwiczenie 1

Odpowiedzcie, z ilu części składa się zagrana przez Was melodia. Jaka jest forma muzyczna tego fragmentu?

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, co to jest styl *galant* [czyt.: galan].
- Posłuchamy muzyki z epoki klasycyzmu.
- Dowiemy się, kim byli klasycy wiedeńscy.
- Poznamy życie i twórczość Wolfganga Amadeusza Mozarta [czyt.: mocarta].

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart, *Eine kleine Nachtmusik*, część I: *Allegro*, fragment

? Rozpoznajcie i nazwijcie instrumenty, na których wykonywany jest utwór.

W klasycyzmie zespoły i orkiestry kameralne wykonywały serenady i divertimenta [czyt.: diwertimenta]. Klawesyn zastąpiono fortepianem, który stał się popularnym instrumentem na salonach i w salach koncertowych.

Klawesyn

Fortepian

W okresie **klasycyzmu** upowszechnił się elegancki i lekki styl *galant* [czyt.: galan]. Skomplikowaną polifonię zastąpiły proste zasady **homofonii**. Polegała ona na tym, że samodzielnej melodii głównej towarzyszyły pozostałe głosy tworzące akompaniament. Kompozytorzy klasycystyczni stosowali formy muzyczne znane z epok poprzednich, takie jak koncerty, sonaty, opery. Pojawiły się także nowe formy, np. **symfonia**, przeznaczona na orkiestrę.

Stolicą europejskiej muzyki w drugiej połowie XVIII w. został Wiedeń. Tutaj tworzyli: Józef Haydn [czyt.: hajdn], Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart] i Ludwig van Beethoven [czyt.: wan betowen]. Dzieła tych trzech kompozytorów są najbardziej reprezentatywne dla muzyki klasycystycznej, dlatego nazywa się ich klasykami wiedeńskimi.

Budowa symfonii

Część I

szybka, zwykle w tempie
allegro

Część II

wolna, często w formie
wariacji lub ABA

Część III

taneczna, np. menuet
lub scherzo [czyt.: skerco]

Część IV

szybka, np. w tempie
presto

Ćwiczenie 2

Przypomnijcie, czym różni się fortepian od klawesynu.

Posłuchajmy...

• Giuseppe Saverio Mercadante
[czyt.: dżjuzeppe sawerio merkadante],
Rondo Russo z *Koncertu e-moll*
na flet i orkiestrę, op. 57

? Opiszcie formę utworu.
Jaki jest nastrój wysłuchanej
przez Was muzyki?

Józef Haydn (1732–1809) komponował opery oraz muzykę kameralną i religijną. Napisał także 104 symfonie, które przyniosły mu wielką sławę. Uznaje się go za twórcę tej formy muzycznej. Większość dzieł Haydna [czyt.: hajdna] ma pogodny nastrój.

Józef Haydn [czyt.: hajdn] cieszył się sympatią otoczenia. Często nazywano go „papą Haydnem” [czyt.: hajdnem].

Symfonię G-dur „Z uderzeniem w kocioł” Haydna niektórzy melomani znają pod nazwą *Surprise*¹. Haydn chciał wstrząsnąć angielską publicznością, która zasypiała podczas jego koncertów. W drugiej części utworu najpierw wprowadził słuchaczy w senny nastrój cichą melodią wykonywaną na instrumentach, by następnie wybudzić ich głośnym dźwiękiem całej orkiestry wzmocnionym uderzeniami w kocioł.

¹ *Surprise* [czyt.: saprajs] – w języku angielskim: „niespodzianka”.

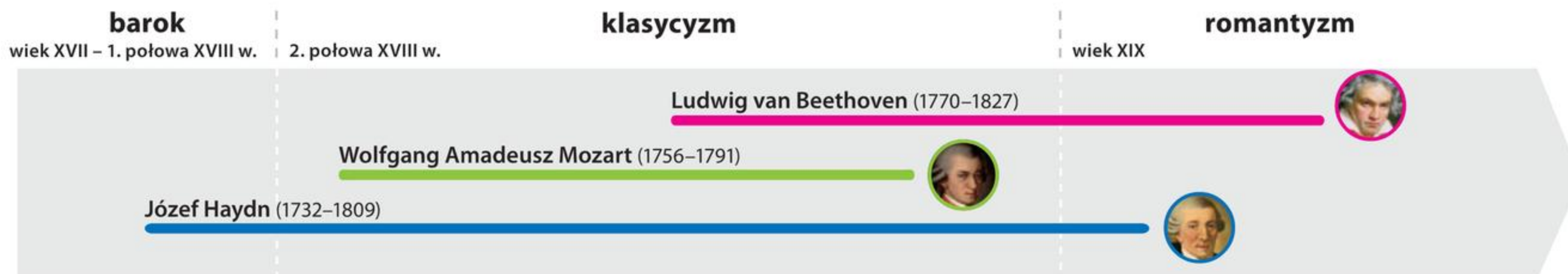
A to ciekawe!

Podczas próby prowadzonej przez Józefa Haydna trębacz ciągle fałszował. W końcu rzekł do kompozytora: „Panie kapelmistrzu, orkiestra gra tak głośno, że sam siebie nie słyszę!”. Na to Haydn odparł: „W takim razie szczęściarz z pana!”.

Posłuchajmy...

◦ Józef Haydn, *Symfonia G-dur „Z uderzeniem w kocioł”, nr 94, część II: Andante, fragment początkowy*

? Podajcie nazwy instrumentów, które można usłyszeć w początkowym fragmencie nagrania.

Wolfgang Amadeusz Mozart (1756–1791) już jako dziecko był znany w całej Europie. Razem z ojcem i siostrą przemierzył prawie cały kontynent podczas podróży koncertowych. Jego występy wszędzie wzbudzały podziw publiczności. Mozart [czyt.: mocart] biegle grał na klawesynie, fortepianie i skrzypcach. Pierwszy utwór, prawdopodobnie koncert klawesynowy, skomponował już w wieku około pięciu lat! Słuchaczy zadziwiała jego umiejętność improwizacji, sprawność w grze na instrumentach oraz łatwość, z jaką zapamiętywał utwory. Mały Mozart zachwycił też publiczność różnymi wirtuozowskimi popisami, np. graniem z zasłoniętymi oczami. Melomani w całej Europie okrzyknęli go cudownym dzieckiem.

Ojciec Wolfganga Amadeusza, Leopold Mozart, był utalentowanym kompozytorem. Maria Anna, starsza o pięć lat siostra genialnego chłopca, nauczała gry na fortepianie w Salzburgu [czyt.: zalcburgu].

Sześciolatek Mozart koncertował w pałacu cesarza Austrii, Franciszka I. W pewnym momencie chłopiec poślizgnął się na posadzce i upadł. Pięcioletnia córka władcy, Maria Antonina, pomogła wstać małemu muzykowi. Wdzięczny Mozart... oświadczył się cesarzównie.

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart, aria Królowej Nocy z opery *Czarodziejski flet*
- Wolfgang Amadeusz Mozart, aria Figara z opery *Wesele Figara*

? Nazwijcie głosy wokalne, które zastosowano w utworach.

A to ciekawe!

Aby wstąpić do Akademii Filharmonicznej w Bolonii, czternastoletni Mozart musiał skomponować czterogłosową fugę. Chłopiec napisał swój utwór w pół godziny. Wykładowca uczelni przyjmujący pracę obawiał się, że nikt nie uwierzy, iż autorem tak doskonałego dzieła jest nastolatek.

Jako młody muzyk Mozart [czyt.: mocart] pracował krótko w rodzinnym Salzburgu [czyt.: zalcburgu]. Jednak często popadał w konflikty ze swoim pracodawcą, miejscowym arcybiskupem, i po jakimś czasie został zwolniony. Po tym wydarzeniu przeniósł się do Wiednia. Tam ożenił się i zaczął zarabiać na życie pisaniem muzyki.

Większość jego utworów miała pogodny nastrój. Kompozytor lubił muzyczne żarty. Niektórym dziełom nadał zabawne tytuły, np. *Trio kręgli* czy *Buleczka z masłem*. Wśród oper Mozarta [czyt.: mocarta] przeważają widowiska komediowe. Do najważniejszych z nich należą: *Don Giovanni* [czyt.: don dżowani], *Wesele Figara* oraz *Czarodziejski flet*.

Czarodziejski flet

Wesele Figara

Don Giovanni

A to ciekawe!

W kaplicy Sykstyńskiej, znajdującej się w bazylice Świętego Piotra w Watykanie, wykonywano dziewięciogłosowy utwór *Miserere* [czyt.: mizerere] Gregoria Allegriego. Za rozpowszechnianie go poza murami kaplicy groziła klątwa papieska. Mały Mozart zapisał tę kompozycję nutami po jej dwukrotnym wysłuchaniu – z pamięci i bez żadnego błędu. Zdumiony i zachwycony papież odstąpił od ukarania młodego śmiałka.

Posłuchajmy...

• Wolfgang Amadeusz Mozart,
Buleczka z masłem

? Określcie, jaka jest forma muzyczna wysłuchanego utworu.

Mozart [czyt.: mocart] skomponował w sumie ponad 600 różnorodnych utworów: sonaty, symfonie, koncerty, opery, muzykę kameralną i religijną. Genialny artysta żył zaledwie 35 lat. Zmarł w biedzie po ciężkiej chorobie. Pochowano go w zbiorowej mogile. Do dziś nie wiadomo, w którym miejscu znajduje się jego grób.

Mozart urodził się w Salzburgu [czyt.: zalcburgu]. W tym austriackim mieście mieszkał do 1781 r.

A to ciekawe!

Mozart otrzymywał za swoją pracę dość duże wynagrodzenie. Niestety, trwonił pieniądze, przez co miał problemy finansowe, a pod koniec życia cierpiał nędzę.

Na złotą nutę 🎵

Przygotujcie plakat, na którym zaprezentujecie sylwetki polskich kompozytorów epoki klasycyzmu.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Styl galant [czyt.: galan] – muzyka elegancka, lekka, przyjemna i łatwa w odbiorze.

Homofonia – rodzaj muzyki wielogłosowej, w której melodii głównej towarzyszy akompaniament.

Rękopisy Mozarta są czyste i nie ma w nich skreśleń. Kompozytor twierdził, że opracowuje swoje utwory w myślach, a na papier przelewa dopiero ich ostateczną wersję.

12. Ludwig van Beethoven – *Oda do radości*

Ludwig van Beethoven [czyt.: wan betowen] to trzeci spośród klasyków wiedeńskich. Kompozytor urodził się w Bonn w 1770 r. Wcześnie został osierocony przez matkę. Ojciec, Johann van Beethoven, chciał uczynić z syna cudowne dziecko, dlatego zmuszał go do wielogodzinnego ćwiczenia gry na fortepianie i skrzypcach. Lekcje muzyki były dla Ludwiga przykrym doświadczeniem, gdyż ojciec był wymagającym i surowym nauczycielem. Na szczęście nie zniechęciło to młodego artysty do rozwijania swojego talentu.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy i zagramy
Odę do radości.
- Poznamy życie i twórczość
Ludwiga van Beethovena
[czyt.: wan betowena].
- Posłuchamy muzyki skompono-
wanej przez Beethovena.

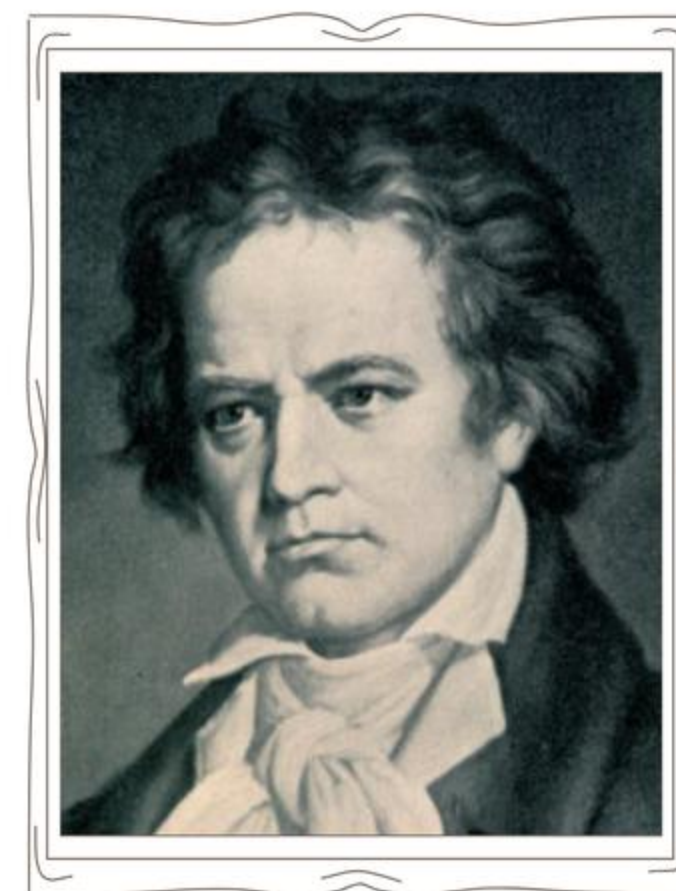
Zaśpiewajmy!

Oda do radości

muzyka: Ludwig van Beethoven, słowa: Fryderyk Schiller [czyt.: sziler],
przekład: Konstanty Ildefons Gałczyński

Umiarkowanie szybko

1. O, ra - do - ści, i - skro bo - gów, kwie - cie E - li - ze - jskich Pól,
5 świę - ta, na twym świę - tym pro - gu sta - je nasz na - tchnio - ny chór.
9 Ja - sność two - ja wszy - stko — za - ćmi, złą - czy —, co ro - zdzie - lił los. Wszy —

Ludwig van Beethoven (1770–1827)

Ćwiczenie 1

Podajcie tytuł utworu, którego częścią jest *Oda do radości*.
Zbierzcie informacje na temat powstania i budowy tego dzieła.

1. O, radości, iskro bogów, kwiecie Elizejskich Pól¹,
święta, na twym świętym progu staje nasz natchniony chór.
Jasność twoja wszystko zaćmi, złączy, co rozdzielił los. } *bis*
Wszyscy ludzie będą braćmi tam, gdzie twój przemówi głos.
2. Patrz, patrz, wielkie słońce światem biegnie, sypiąc złote skry.
Jak zwycięzca i bohater biegnij, bracie, tak i ty.
Radość tryska z piersi ziemi, radość pije cały świat. } *bis*
Dziś wchodzimy, wступujemy na radości złoty ślad.
3. Ona w sercu, w zbożu, w śpiewie, ona w splocie ludzkich rąk.
Z niej najlichszy robak czerpie, w niej największy nieba krąg.
Wstańcie ludzie, wstańcie wszędzie, ja nowinę niosę wam: } *bis*
na gwiazdzistym firmamencie² bliska radość błyszczy nam.

¹ Pola Elizejskie – w mitologii greckiej: kraina wiecznej szczęśliwości, do której po śmierci trafiali bohaterowie i osoby szanowane.

² Firmament – sklepienie niebieskie, rozgwieżdżone niebo.

Posłuchajmy...

- Ludwig van Beethoven,
V symfonia c-moll, op. 67,
część I: *Allegro con brio*
[czyt.: allegro kon brijo],
fragment początkowy

- ? Zaśpiewajcie powtarzający się temat utworu, a następnie odpowiedzcie, które grupy instrumentów go wykonują.

Dzięki pomocy przyjaciół Beethoven [czyt.: betowen] po śmierci ojca wyjechał do Wiednia. W stolicy Austrii kontynuował naukę, m.in. u Józefa Haydna [czyt.: hajdna]. Kompozytor wcześniej musiał zacząć zarabiać na swoje utrzymanie. Udzielał lekcji gry na fortepianie, pisał utwory na zamówienie, a także występował jako solista i dyrygent. Beethoven często wpadał w gniew i surowo krytykował członków orkiestry, dlatego nie-
zbyt go lubiano. Jego dzieła świadczą jednak o tym, że mimo trudnego charakteru był niezwykle wrażliwy.

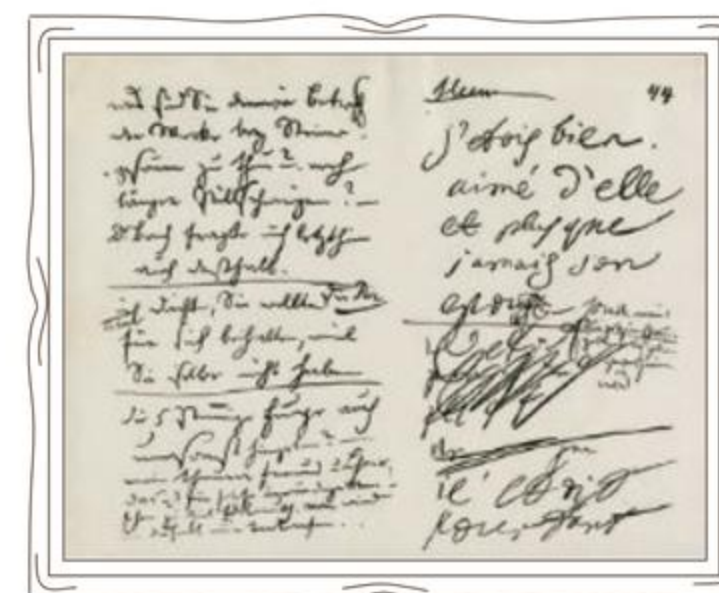
W XVIII w. Wiedeń był stolicą kultury europejskiej. Przyjeżdżali tu najzdolniejsi artyści z całej Europy. Miasto ukazał na obrazie *Wiedeń, promenada* Franz Scheyerer [czyt.: franc szejerer].

W wieku około trzydziestu lat Beethoven zaczął tracić słuch. Z tego powodu, zrozpaczony, na jakiś czas wycofał się z życia towarzyskiego i kulturalnego. Zamierzał nawet zrezygnować z pracy kompozytorskiej, jednak przyjaciele przekonali go, że mimo kalectwa nadal powinien tworzyć.

Posłuchajmy...

• Ludwig van Beethoven,
Bagatela fortepianowa
a-moll „Dla Elizy”

? Opiszcie nastrój utworu.

Po utracie słuchu Beethoven porozumiewał się z ludźmi za pomocą zeszytów konwersacyjnych. Kompozytor i jego rozmówcy zapisywali w nich swoje pytania i odpowiedzi.

Bogata wyobraźnia dźwiękowa pozwalała Beethovenowi [czyt.: betowenowi] odtwarzać w myślach brzmienia poszczególnych instrumentów i całe utwory. Dzięki temu po utracie słuchu artysta zdołał napisać dzieła uznawane za najpiękniejsze w jego dorobku. Należy do nich *IX symfonia d-moll*, w której finale rozbrzmiewa słynna pieśń – *Oda do radości*.

Mimo swojej głuchoty Beethoven uczestniczył w koncertach, w których trakcie prezentowano kompozycje jego autorstwa. Podczas pierwszego wykonania *IX symfonii* dyrygował nawet orkiestrą z pomocą innego muzyka. Po zakończeniu zachwyceni słuchacze nagrodzili artystów owacjami na stojąco. Beethoven stał jednak tyłem do widowni, więc nie widział ani nie słyszał gromkich braw. Jedna z solistek odwróciła go twarzą do publiczności. Wówczas kompozytor rozplakał się, wzruszony tak entuzjastycznym przyjęciem dzieła.

Posłuchajmy...

◦ Ludwig van Beethoven,
Oda do radości, fragment IV części
IX symfonii d-moll, op. 125

? Nazwijcie wokalne
głosy solowe zastosowane
w utworze.

Zagrajmy!

Oda do radości

Ludwig van Beethoven

Beethoven mieszkał w zaniedbanym domu w miasteczku Heiligenstadt [czyt.: hajligensztat] pod Wiedniem. Wraz z pogarszaniem się słuchu stawał się coraz większym samotnikiem. Bardziej od spotkań towarzyskich lubił spacerować i komponowanie.

Siedzibę kompozytora przedstawił Rudolf Klingsbogl na obrazie *Dom Beethovena na Pfarrplatz* [czyt.: pfarrplac] w Heiligenstadt.

13. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- W instrumentach elektrycznych dźwięk wytwarzany jest w sposób mechaniczny i przetwarzany za pomocą impulsów elektrycznych.
- Instrumenty elektroniczne i cyfrowe są wyposażone w urządzenia do wytwarzania dźwięków.
- Styl muzyczny to charakterystyczne cechy melodii i nastroju utworów oraz sposób ich komponowania i wykonywania.
- Piosenki partyzanckie opowiadają o życiu i walce polskich żołnierzy, którzy w czasie II wojny światowej ukrywali się w lasach.
- W klasycyzmie powstała forma symfonii i ustalono skład orkiestry symfonicznej.
- Trzej klasycy wiedeńscy to: Józef Haydn [czyt.: hajdn], Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart] i Ludwig van Beethoven [czyt.: wan betowen].

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Przygotujemy własny dzwonek telefoniczny.
- Zaśpiewamy piosenki *Szła dziewczeczka do laseczka* i *Idą leśni*.
- Zagramy na dzwonkach.
- Posłuchamy muzyki Ludwiga van Beethovena.
- Utrwalimy znajomość terminów i zagadnień z ostatnich lekcji.

Zadania warsztatowe

- ① Posłuchajcie *V symfonii c-moll* Ludwiga van Beethovena, a następnie zagrajcie na dzwonkach fragment początkowy.

- ② Wykonajcie piosenkę *Idą leśni* (s. 46) z podanym akompaniamentem perkusyjnym w refrenie.

Fermata

☹
pozwala wykonawcy dowolnie przedłużyć czas trwania dźwięku lub pauzy.

- ③ W domach lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji ułóżcie na smartfonach lub tabletach różne melodie dzwoneków telefonicznych. Możecie urządzać konkurs na najładniejszy dzwonek.
- ④ Zaśpiewajcie piosenkę *Szła dziewczeczka do laseczka*. Następnie wykonajcie jej zwrotkę w stylu rapowym, np. z wykorzystaniem beatboku [czyt.: bitboku], a refren – w stylu rockowym [czyt.: rokowym].

1. Szła dzie - we - czka do la - se - czka, do zie - lo - ne
Na - po - tka - ła my - śli - we - czka ba - rdzo szwa - rne -
go, ha, ha, ha, do zie - lo - ne - go, ha, ha, ha,
go, ha, ha, ha, ba - rdzo szwa - rne - go, ha, ha, ha,
do zie - lo - ne - go. ba - rdzo szwa - rne -
go. Ref. Gdzie jest ta u - li - ca, gdzie jest ten dom,
gdzie - jest ta dzie - wczyna, co - ko - cham ją? Zna - la - złem u - li - cę,
zna - la - złem dom, zna - la - złem dzie - wczyna, co - ko - cham ją.

1. Szła dziewczeczka do laseczka,
do zielonego, ha, ha, ha,
do zielonego, ha, ha, ha,
do zielonego.

Napotkała myśliweczka¹
bardzo szwarnego², ha, ha, ha,
bardzo szwarnego, ha, ha, ha,
bardzo szwarnego.

Ref. Gdzie jest ta ulica,
gdzie jest ten dom,
gdzie jest ta dziewczyna,
co kocham ją?
Znalazłem ulicę,
znalazłem dom,
znalazłem dziewczynę,
co kocham ją.

¹ Myśliweczek – dawniej zdrobniale: myśliwy, strzelec.

² Szwarne – w gwarze śląskiej: „przystojny”.

14. Boże Narodzenie na świecie

Zagrajmy!

Joy to the World¹

Jerzy Fryderyk Haendel

W świąteczny nastrój wprowadzają słuchaczy kolędy i pastorałki, a także piosenki bożonarodzeniowe. Często stają się one przebojami, bez których trudno wyobrazić sobie święta. Jeden z najbardziej znanych utworów świątecznych nosi tytuł *White Christmas*² [czyt.: łajt krismas] i został skomponowany przez Irvinga Berlina [czyt.: yrwina berlyna]. Do dziś powstało wiele różnych opracowań tej piosenki. Starszymi, lecz wciąż popularnymi melodiami są *Winter Wonderland*³ Feliksa Williama Bernhardta [czyt.: łiljama bernharda] i Dicka Smitha [czyt.: dika smita] oraz *Jingle bells*⁴ autorstwa Jamesa Pierponta [czyt.: dzejmsa pijerponta].

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy i zagramy kolędy i piosenki bożonarodzeniowe.
- Posłuchamy kolęd i piosenek świątecznych w różnych wykonaniach.
- Poznamy tradycje świętowania Bożego Narodzenia w różnych państwach.

Ćwiczenie 1

Zaśpiewajcie za pomocą solmizacji osiem pierwszych dźwięków kolędy *Joy to the World*. Jak nazywa się taki szereg dźwięków?

¹ *Joy to the World* [czyt.: dżoj tu de łorld] – w języku angielskim: „raduj się, świecie”.

² Nuty utworu *White Christmas* znajdziecie w „Dodatkowym repertuarze”, na s. 157.

³ *Winter Wonderland* [czyt.: łinter łonderland] – w języku angielskim: „zimowa kraina czarów”.

⁴ *Jingle bells* [czyt.: dżingl bels] – w języku angielskim: „dzwonków brzęk”.

Posłuchajmy...

- *Deck the Halls* [czyt.: dek de hols]

? Jak nazywa się sposób śpiewania wykorzystany w utworze?

W okresie poprzedzającym Boże Narodzenie w wielu miastach europejskich odbywają się świąteczne jarmarki. W bożonarodzeniowej scenerii mieszkańcy i turyści spacerują wśród licznych kramów, robią zakupy i próbują tradycyjnych potraw i smakołyków.

Często jarmarkom towarzyszą występy zespołów wokalnych wykonujących kolędy.

Wśród kolęd z całego świata najpopularniejsze są pieśni angielskie, np. *Deck the Halls*¹, *Hark! The Herald Angels Sing*², *Little Drummer Boy*³, *God Rest Ye Merry, Gentlemen*⁴. Doczekały się one wielu różnorodnych opracowań wokalnych i instrumentalnych.

¹ *Deck the Halls* [czyt.: dek de hols] – w języku angielskim: „udekorujmy domy”.

² *Hark! The Herald Angels Sing* [czyt.: hark de herold endžels sing] – w języku angielskim: „słuchaj, brzmi aniołów pieśń”.

³ *Little Drummer Boy* [czyt.: lityl dramer boj] – w języku angielskim: „mały dobosz”.

⁴ *God Rest Ye Merry, Gentlemen* [czyt.: god rest ji mery džentlmen] – w języku angielskim: „panowie, Bóg zsyła wam radosny pokój”. Nuty utworu znajdziecie w „Dodatkowym repertuarze”, na s. 148.

Na złotą nutę 🎵

Zgromadźcie informacje dotyczące najpopularniejszych kolęd śpiewanych w wybranym przez Was kraju europejskim (nie może to być Polska). Możecie skorzystać z internetu lub z innych dostępnych źródeł. Następnie przedstawcie zdobyte wiadomości koleżankom i kolegom z klasy, np. w formie prezentacji multimedialnej.

Posłuchajmy...

- Feliks Mendelssohn-Bartoldy [czyt.: mendelson-bartoldi], Charles Wesley [czyt.: czarlś łesli], *Hark! The Herald Angels Sing* [czyt.: hark de herold endžels sing]

? Opiszcie nastrój wysłuchanej kolędy.

A to ciekawe!

Piosenka *White Christmas* po raz pierwszy pojawiła się w filmie *Gospoda świąteczna* z 1942 r. Przyniosła Irvingowi Berlinowi [czyt.: yrwinowi berlynowi] Oscarą [czyt.: oskara] w kategorii „Najlepsza piosenka” i szybko stała się najpopularniejszym świątecznym hitem.

muzyka: Dick Smith [czyt.: dik smit], słowa polskie: Łukasz Bernady, Marcin Januszewski

1. Dzwonków brzęk – czy je słyszysz? Błyszczący śnieg, a ty milczysz... Jak
do - brze jest nam — w tę noc pełną gwiazd —. Cho - dźmy w nasz zi - mo - wy cu - dny
świat. 2. Drozdów już dawno nie ma, i - nny ptak śle po - e - mat... Niech
śpie - wa swą pieśń —, gdy my chce-my wejść — ra - zem w ten zi - mo - wy cu - dny świat.
3. Za - raz u - le - pi - my tam ba - łwa - na, ro - lę księ - dza przy - dzie - li - my
mu. On ła - ska - wym o - kiem spo -jrzy na nas: „Ech, czas, bym wa - szej dwó - jce dał tu

1. Dzwonków brzęk – czy je słyszysz?
Błyszczący śnieg – a ty milczysz...
Jak dobrze jest nam w tę noc pełną gwiazd.
Chodźmy w nasz zimowy cudny świat.

2. Drozdów już dawno nie ma,
inny ptak śle poemat...
Niech śpiewa swą pieśń, gdy my chcemy wejść
razem w ten zimowy cudny świat.

W 2014 r. swoją wersję piosenki *Winter Wonderland* nagrali Lady Gaga [czyt.: lejdi gaga] i Tony Bennett [czyt.: benet].

Ćwiczenie 2

W domu lub – jeśli macie taką możliwość – podczas lekcji znajdźcie w internecie nagrania popularnych kolęd z wybranego kraju w Europie lub na świecie. Zaprezentujcie te pieśni koleżankom i kolegom z klasy.

¹ Zimowy cudny świat – polska wersja utworu *Winter Wonderland*.

25 G C A⁷ C^{is} d⁷ G

ślub¹. 4. A gdy pó - źniej się - dzie - my przed ko - mi - nka pło - mie - niem, ro -

30 d⁶ G⁷ D⁹ G⁷ C

- zma - rzy - my się — a za o - knem w śnieg — wtu - li się zi - mo - wy cu - dny świat.

A to ciekawe!

Winter Wonderland jest jedną z najbardziej znanych świątecznych melodii, choć tekst piosenki nie nawiązuje bezpośrednio do Bożego Narodzenia. Utwór powstał w latach 30. XX w. – od tego czasu został nagrany przez ponad 200 artystów.

¹ *Oratorium* – wielka forma wokально-instrumentalna przypominająca budową operę, ale pozbawiona ruchu scenicznego i scenografii. Zwykle oratoria mają charakter religijny.

3. Zaraz ulepimy tam bałwana,
rolę księdza przydzielimy mu.
On łaskawym okiem spojrz na nas:
„Ech, czas, bym waszej dwójce dał tu ślub”.

Ćwiczenie 3

Wymieńcie tytuły i wykonawców
znanych Wam piosenek
bożonarodzeniowych.

4. A gdy później siądziemy
przed kominka płomieniem,
rozmazymy się, a za oknem w śnieg
wtuli się zimowy cudny świat.

Ćwiczenie 4

W domu lub – jeśli macie taką
możliwość – podczas lekcji
znajdźcie w internecie angielski
tekst piosenki *Zimowy cudny świat*
i wykonajcie ją w oryginalnej wersji
językowej.

W Anglii popularna jest kolęda *Joy to the World* [czyt.: dżoj tu de łorld], pochodząca z oratorium¹ *Mesjasz* autorstwa barokowego kompozytora Jerzego Fryderyka Haendla [czyt.: hendla]. Słowa tej pieśni ułożył angielski filozof Isaac Watts [czyt.: ajzak łots] na podstawie biblijnego psalmu 88.

Bożonarodzeniowe tradycje w Europie i na świecie

W wielu krajach mieszkańcy zachowują oryginalne zwyczaje związane z Bożym Narodzeniem. Niezależnie jednak od lokalnych tradycji święta to wszędzie wyjątkowy, radosny czas spędzany z rodziną.

Brazylia 2

Chrześcijanie w Brazylii w nocy z 24 na 25 grudnia uczestniczą nie w pasterce, lecz w nabożeństwie zwanym „mszą koguta”. Wierzą, że ptak ten swoim paniem ogłasza nadejście Bożego Narodzenia.

Argentyna 5

W Argentynie prawie nigdy nie pada śnieg. Dlatego w czasie świąt drzewa ozdabia się kępkami bawełny, które mają przypominać śnieżny puch.

Francja 3

Francuzi spożywają wieczerzę wigilijną dopiero po pasterce. Do ich ulubionych świątecznych potraw należą: indyk z kasztanami i ciasto przypominające wyglądem kawałek drewna. We francuskich domach pojawiają się choinki i szopki. Francuzi nie śpiewają kolęd podczas wieczerzy wigilijnej, organizują natomiast koncerty pieśni bożonarodzeniowych w kościołach.

Anglia 1

Anglicy obchodzą Boże Narodzenie 25 grudnia. Już jednak w połowie listopada odświętnie przystrajają domy, a w centrum Londynu ustawiają wielką choinkę. Tuż przed świętami angielskie dzieci wieszają przy łóżku lub na kominku skarpety na prezenty od Świętego Mikołaja. Wierzą, że dostaje się on do domu przez komin.

Włochy 4

Najważniejszym bożonarodzeniowym posiłkiem jest dla Włochów obiad spożywany 25 grudnia. W okresie świątecznym we włoskich domach, w kościołach i siedzibach różnych instytucji pojawiają się szopki. Prezenty przynosi 5 stycznia wiedźma Befana.

Niemcy 6

Z tego kraju pochodzi zwyczaj przyozdabiania choinki. Zgodnie z tradycją drzewko powinien udekorować ojciec rodziny. Z Niemiec wywodzi się również obyczaj wieszania na drzwiach wieńca adwentowego.

Skandynawia 7

Szwedzi nazywają Boże Narodzenie słowem *Jul*. Przygotowania do świąt zaczynają już 13 grudnia, w Dniu Świętej Łucji, kiedy pieką szafranowe pieczywo. W wielu szwedzkich miastach w okresie bożonarodzeniowym można zobaczyć figurki przedstawiające Julenisserów [czyt.: juleniserów] – ubranych na czerwono krasnali.

Rosja i Ukraina 8

Nasi wschodni sąsiedzi obchodzą Wigilię dopiero 6 stycznia. Tego dnia wierni zachowują post. Podczas kolacji nie podaje się mięsa, tłuszczu ani mleka. Zebrani przy wigilijnym stole domownicy jedzą kutię, czyli tradycyjną słodką potrawę z makiem, miodem i bakaliami.

Hiszpania 9

Podczas składania wigilijnych życzeń Hiszpanie przełamują się kawałkami chałwy zwanej *turron*. Wśród hiszpańskich potraw świątecznych najpopularniejsze jest specjalne ciasto, w którym ukrywane są upominki, najczęściej ze złota. Dzieci otrzymują prezenty w święto Trzech Króli, czyli dopiero 6 stycznia.

Grecja 10

Boże Narodzenie w Grecji trwa aż dwanaście dni – do święta Trzech Króli. Zamiast choinki w domach wystawia się misę ze święconą wodą, obok której umieszczony zostaje krzyż owinięty gałązką bazylii. Typowymi świątecznymi smakołykami są ciasteczka kurabiedes, wypiekane z kruchego ciasta z kawałkami migdałów i obsypywane cukrem pudrem.

Czechy i Słowacja 11

Przed kolacją wigilijną ojciec albo najstarsza osoba w rodzinie rysuje krzyże na czołach pozostałych domowników palcem umaczanym w miodzie. W niektórych regionach w czasie świąt spożywa się maczany w miodzie chleb. Ma to zapewnić szczęście w nadchodzącym roku.

15. Wokalne zespoły kameralne

Zaśpiewajmy!

Rozkołysz pieśnią świat

muzyka: Włodzimierz Korcz, słowa: Wanda Chotomska

1. Za - gra - jcie nam, dzwo - ny, od se - rca, sre - brne se - rce ma w so - bie
 ka - żdy dzwon. Za - gra - jcie nam, dzwo - ny, na - jpię - kniej, ro - zko -
 ly - szcie wszy - stkie w je - den ton. Ref. Śpie - waj dziś, co ci se - rce gra, niech po -
 le - ci pieśń aż do gwiazd. Na - sza pieśń lot wy - so - ki ma,
 wy - śpie - wa - my to, co jest w nas. 2. Za - to, co jest w nas. 3. Wy - śpie - waj na - jpię - kniej, na - jpro -
 ściej, tak jak śpie - wa ptak, tak jak śpie - wa wiatr.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę *Rozkołysz pieśnią świat*.
- Dowiemy się, czym jest muzyka kameralna.
- Poznamy różne rodzaje zespołów wokalnych.
- Posłuchamy muzyki kameralnej.

1. Zagrajcie nam, dzwony, od serca, srebrne serce ma w sobie każdy dzwon. Zagrajcie nam, dzwony, najpiękniej, rozkołyszcie wszystkie jeden ton. } *duet*

- Ref. Śpiewaj dziś, co ci serce gra, niech polecie pieśń aż do gwiazd. } *tercet*
 Nasza pieśń lot wysoki ma, } *kwartet*
 wyśpiewamy to, co jest w nas.

2. Zagrajcie nam, skrzypce skrzydlate, tak jak śpiewa ptak, kiedy budzi dzień. } *duet*
 Niech słońce obudzi nad światem } *tercet*
 ta skrzydlata nasza młoda pieśń. } *kwartet*

- Ref. Śpiewaj dziś... } *chór*

Postępujemy...

◦ Giovanni Pierluigi da Palestrina
[czyt.: dżowani pierluidži da palestrina],
Vestiva i colli [czyt.: festiwa i koli],
utwór w wykonaniu zespołu Il Canto
[czyt.: il kanto]

? Podajcie liczbę głósów wokalnych wykorzystanych w utworze.

23 Es D⁷/_{Des} Es⁷/_{Des} A⁹/_C as/Ces Es⁷/_{Des} B⁷ Es H⁷

nu - ty sło - ne - cznej ra - do ——— ści i ro - zko - łysz pie - śnią ca - ły świat. Wy -

27 E E Dis⁷/_ø E⁷/_D A⁹/_{Cis} a/C E/H

ście - waj na - jpię - kniej, na - jpro ——— ściej, tak jak śpie - wa ptak, tak jak

30 H⁷ sus4 H⁷ E E Dis⁷/_ø E⁷/_D A⁹/_{Cis} A/Cis a/C

ście - wa wiatr ———, te nu - ty sło - ne - cznej ra - do ——— ści i ro -

33 E/H H⁷ rit. A E/Gis fis⁷ E

zko - łysz pie - śnią ca - ły świat ———.

3. Wyśpiewaj najpiękniej, najprościej,
tak jak śpiewa ptak, tak jak śpiewa wiatr,
te nuty słonecznej radości
i rozkołysz pieśnią świat.

Ref. Śpiewaj dziś... } *chór*

1

Wybierzcie spośród siebie duet, tercet oraz kwartet. Zaśpiewajcie piosenkę zgodnie ze wskazówkami podanymi przy tekście.

Kompozycje przeznaczone dla niewielkiej liczby wykonawców określa się jako **muzykę kameralną**. Nazwa ta pochodzi od włoskiego słowa *camera* [czyt.: kamera], które oznacza „komnatę, pokój”. Zespół wykonujący ten rodzaj muzyki liczy od 2 do 9 osób – może zatem koncertować w pomieszczeniu o niewielkich rozmiarach, np. w pokoju lub komnacie.

Wokalne zespoły kameralne

Solista lub **solistka** występują samodzielnie bądź śpiewają partię solową.

W **duecie** śpiewa dwoje wokalistów.

Tercet to troje śpiewaków.

Kwartet wokalny składa się z czworga wokalistów.

Kwintet jest złożony z pięciorga artystów.

W **sekstecie** wokalnym śpiewa sześcioro wykonawców.

Septet wokalny składa się z siedmiorga wokalistów.

Oktet wokalny to ośmioro śpiewaków.

W **nonecie** wokalnym występuje dziewięcioro artystów.

Zespół wokalistów liczący 10 osób lub więcej to **chór**.

The King's Singers
[czyt.: de kings singers]
to brytyjski **sekstet wokalny**,
który wykonuje muzykę
zarówno artystyczną,
jak i rozrywkową.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Muzyka kameralna – utwory przeznaczone do wykonywania przez niewielkie zespoły wokalne lub instrumentalne.

Zespół kameralny – grupa od 2 do 9 wokalistów lub instrumentalistów.

16. Kameralnie i orkiestrowo – zespoły instrumentalne

Zagrajmy!

Temat Hedwigi¹

John Williams [czyt.: dżon łiljams]

¹ Motyw muzyczny z serii filmów o Harrym Potterze.

Zespoły kameralne wykonują utwory specjalnie dla nich przygotowane. Tytuły tych kompozycji informują o liczbie i rodzaju instrumentów potrzebnych do zagrania dzieła. Przykładowo, *Kwartet smyczkowy F-dur* Ludwiga van Beethovena [czyt.: wan betowena] jest wykonywany przez zespół kameralny złożony z czterech instrumentalistów: dwóch skrzypków, altowiolisty i wiolonczelisty.

Kwartet smyczkowy składa się z dwojga skrzypiec, altówki i wiolonczeli.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zagramy temat z filmu o Harrym Potterze.
- Poznamy różne rodzaje zespołów instrumentalnych i orkiestr.
- Posłuchamy muzyki kameralnej i orkiestrowej.

Ćwiczenie 1

Wybierzcie spośród siebie zespoły złożone z dwóch, trzech i czterech osób. Zagrajcie melodię zgodnie z podanymi oznaczeniami.

Posłuchajmy...

- Józef Haydn [czyt.: hajdn], *Kwartet smyczkowy G-dur*, op. 71, nr 1, cz. IV: *Finale. Presto*

? Jaki jest nastrój utworu?

Nazwa zespołu kameralnego przekazuje najczęściej informację o instrumentach, które wchodzi w jego skład. Na przykład **trio stroikowe** tworzą trzy instrumenty dęte drewniane: obój, klarnet i fagot, a **kwintet blaszany** składa się z pięciu instrumentów dętych blaszanych: dwóch trąbek, waltorni, puzonu i tuby.

Kwintet blaszany tworzą: dwie trąbki, róg, puzon i tuba.

Muzycy rockowej grupy Chicago [czyt.: szikago] występują jako trio złożone z puzonu, saksofonu i trąbki.

Ćwiczenie 2

Wskażcie, jakie podobieństwa łączą skrzypce, altówkę i wiolonczelę. Czym – poza rozmiarem – różnią się te instrumenty?

A to ciekawe!

Duet i tercet to nazwy zespołów wokalnych, natomiast duo i trio – zespołów instrumentalnych.

Posłuchajmy...

• *Wiązanka melodii meksykańskich* (*Mexican Folk Medley* [czyt.: meksikan folk medli]) w wykonaniu zespołu Opole Brass Quintet [czyt.: bras klintet]

? Podajcie nazwy instrumentów, których dźwięki rozbrzmiewają w utworze.

Każdy zespół kameralny, w którym pojawi się fortepian, nazywany jest fortepianowym. Przykładowo, skrzypce, wiolonczela i fortepian tworzą trio fortepianowe.

Instrumentalne zespoły kameralne

Solista lub **solistka** występują samodzielnie albo wykonują partię solową podczas koncertu większego zespołu.

Duo to dwoje muzyków.

Trio składa się z trojga instrumentalistów.

Kwartet liczy czworo muzyków. Kwartet smyczkowy tworzą artyści grający na dwójgu skrzypiec, altówce i wiolonczeli.

Kwintet to pięcioro muzyków. W kwintecie dętym blaszanym pięć osób gra na dwóch trąbkach, rogu, puzonie i tubie.

Sekstet składa się z sześciorga instrumentalistów.

Septet to siedem osób grających na instrumentach.

Oktet jest złożony z ośmiorga muzyków.

Nonet to zespół instrumentalny złożony z dziewięciorga wykonawców.

Posłuchajmy...

• Maurice Ravel [czyt.: moris rawel],
Bolero, fragment początkowy

? Rozpoznajcie instrumenty grające kolejno główną melodię.

Zespół, w którym występuje 10 lub więcej instrumentalistów, to **orkiestra**. Najmniejsze są **orkiestry kameralne**, wśród których ze względu na udział różnych instrumentów wyróżniamy m.in. zespoły smyczkowe, dęte i perkusyjne. Największym zespołem instrumentalnym jest **orkiestra symfoniczna**. W jej skład wchodzi instrumenty ze wszystkich grup: strunowe, dęte oraz perkusyjne. Poszczególne grupy w orkiestrze określamy jako sekcje. Każdej z nich przewodzi koncertmistrz. Orkiestry symfoniczne wykonują muzykę m.in. podczas koncertów oraz przedstawień operowych, operetkowych i baletowych, a także towarzyszą występom solistów.

Posłuchajmy...

• Jan Sebastian Bach, *II suita orkiestrowa h-moll*, BWV 1067, cz. VII: *Badinerie* [czyt.: badineri], fragment

? Jakie instrumenty występują w orkiestrze kameralnej, która wykonuje utwór?

Orkiestra symfoniczna

Dyrygent orkiestry symfonicznej posługuje się zapisem nutowym zwanym **partyturą**. Zawiera ona melodie wykonywane przez wszystkie instrumenty, które pojawiają się w utworze. Każdy z tych głosów to **partia**. Wyróżniamy np. partie skrzypiec, rogów czy kotłów. Dyrygent przekazuje muzykom swoje wskazówki za pomocą pałeczki nazywanej **batutą**.

Instrumenty strunowe

- ① pierwsze skrzypce
- ② drugie skrzypce
- ③ altówki
- ④ wiolonczele
- ⑤ kontrabasy
- ⑥ harfa

Instrumenty dęte blaszane

- ❶ rogi
- ❷ trąbki
- ❸ puzony
- ❹ tuba

Instrumenty dęte drewniane

- ❶ flet piccolo [czyt.: pikolo]
- ❷ flety poprzeczne
- ❸ oboje
- ❹ klarnety
- ❺ fagoty
- ❻ kontrafagot

Instrumenty perkusyjne

- ❶ bęben wielki
- ❷ dzwonki orkiestrowe
- ❸ talerze
- ❹ kotły
- ❺ gong

17. Pobawmy się w wariacje

Kiedy zimą obserwujemy padający śnieg, możemy zauważyć, że poszczególne płatki nie wyglądają tak samo. Różnią się między sobą wielkością i kształtem. W muzyce jest podobnie: jedna melodia może zostać wykonana na wiele różnych sposobów.

Zagrajmy!

Wariacje na temat *Ody do radości*

muzyka: Ludwig van Beethoven [czyt.: wan betowen], opracowanie: Janusz Bogacki

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, na czym polega forma wariacji na temat.
- Zagramy *Wariacje na temat „Ody do radości”*.
- Posłuchamy wariacji skomponowanych przez Wolfganga Amadeusza Mozarta.

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart], *Wariacje na temat „Ah, vous dirai-je maman”*¹

? Policzcie, ile razy temat został powtórzony w utworze, a następnie go zanućcie.

¹ *Ah, vous dirai-je maman* [czyt.: a wu direż mamą] – w języku francuskim: „ach, powiem ci, mamo”.

Ćwiczenie 1

Wskażcie przykłady „tematów” i ich „wariacji” w świecie przyrody.

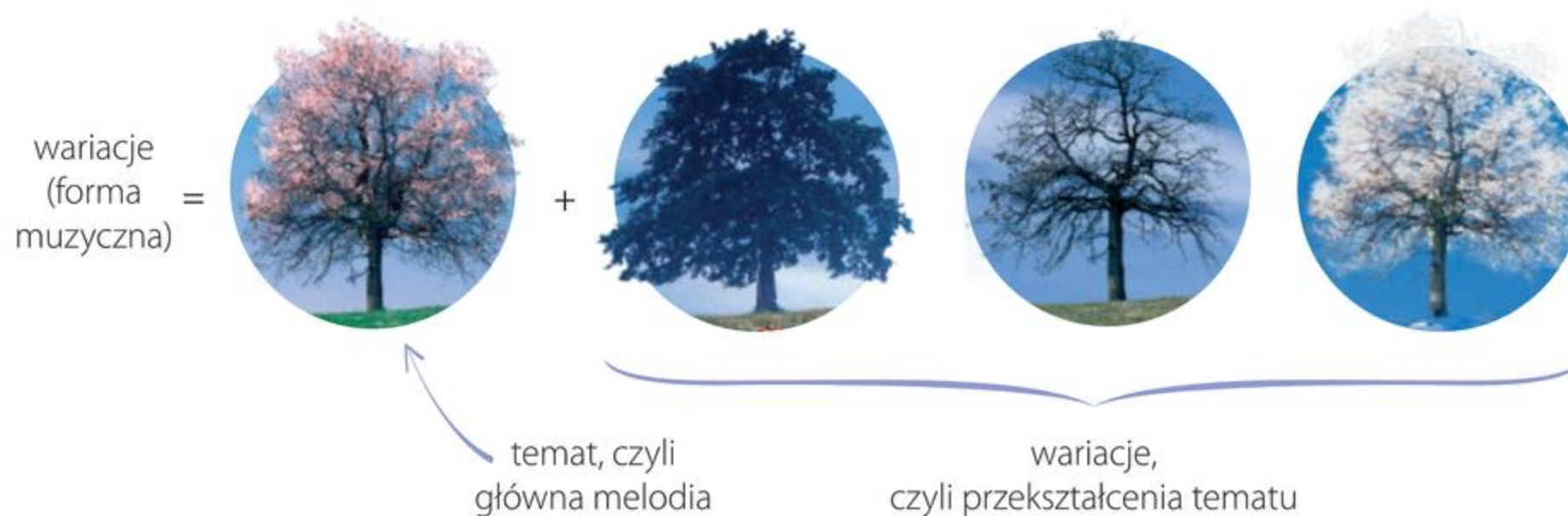
W zagrany przez Was utworze melodia pojawiła się cztery razy. Każde powtórzenie brzmiało jednak nieco inaczej. Kompozycja, w której melodia powtarza się ze zmianami, to **wariacje na temat**. Składają się one z **tematu**, czyli głównej melodii, oraz z jego różnych wersji – **wariacji**.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Wariacje na temat – forma muzyczna, w której melodia główna, zwana tematem, jest poddawana różnym zmianom.

Temat wariacji – melodia poddawana w utworze przekształceniom, wymyślona przez kompozytora lub zapożyczona z dzieła innego twórcy, z utworu ludowego albo z muzyki popularnej.

Wariacja – jedna z wersji tematu.

18. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Kolęda *Joy to the World* [czyt.: dżoj tu de łorld] pochodzi z oratorium *Mesjasz* Jerzego Fryderyka Haendla [czyt.: hendla].
- Utwory kameralne przeznaczone są do wykonywania przez niewielkie zespoły wokalne lub instrumentalne.
- Zespoły kameralne liczą od 2 do 9 instrumentalistów lub wokalistów.
- Orkiestra to zespół muzyczny składający się z 10 lub więcej instrumentalistów.
- Zespół złożony z 10 lub więcej wokalistów to chór.
- Wyróżniamy orkiestry kameralne i symfoniczne.
- Wariacje na temat to forma muzyczna, która składa się z głównej melodii (tematu) i jej przekształceń (wariacji).

Zadania warsztatowe

- 1 Utwórzcie zespoły kameralne: duo, trio, kwartet i kwintet. Zadaniem każdej grupy jest zagrać na fletach wyznaczonego fragmentu utworu. Ostatnią część wykonajcie jako klasowa orkiestra kameralna.

kwintet

trio

kwartet

duo

orkiestra

Co będziemy dzisiaj robić?

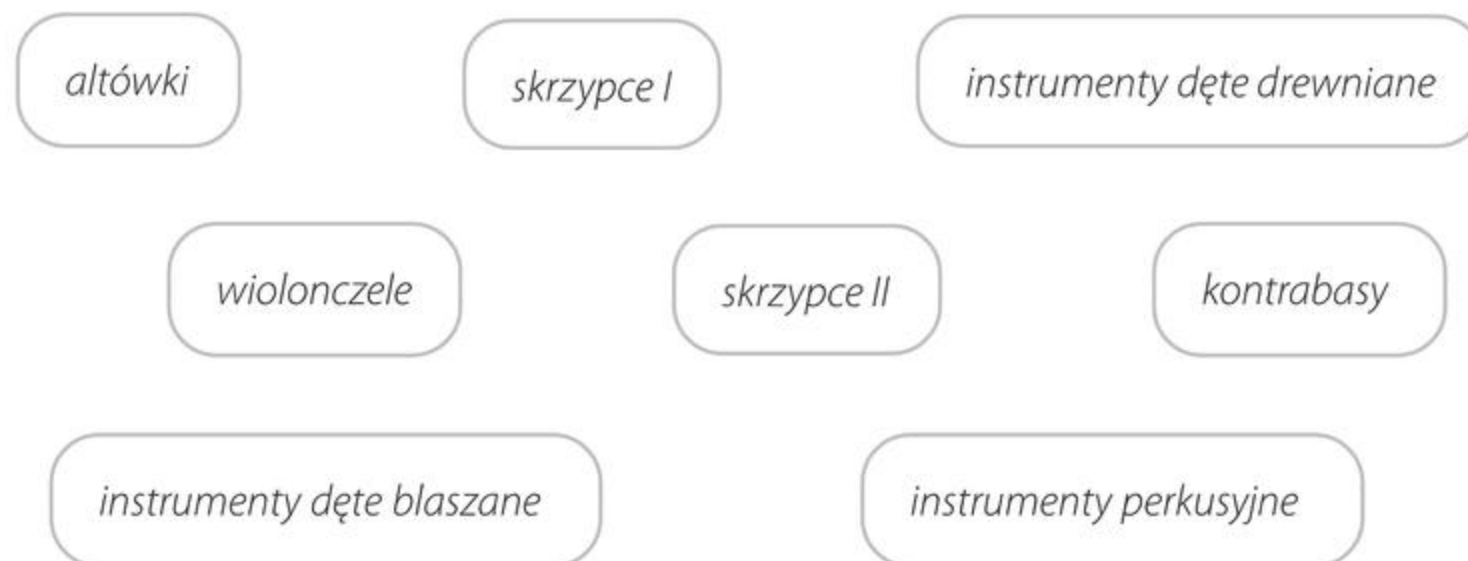
- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
 - Zagramy na fletach.
 - Ułożymy własne wariacje.
 - Posłuchamy muzyki.
- Wcielimy się w role muzyków grających w orkiestrze.
- Utrwalimy znajomość terminów i zagadnień z ostatnich lekcji.

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart], *Sonata A-dur*, nr 12, cz. I: *Andante grazioso* [czyt.: gracjozo]

? Podajcie liczbę wariacji, które można usłyszeć w utworze. Następnie odpowiedzcie, na czym polegają w nim poszczególne zmiany tematu.

- ② Przygotujcie kartki z nazwami sekcji orkiestry symfonicznej. Następnie rozłóżcie poszczególne napisy na podłodze w taki sposób, aby powstał schemat rozmieszczenia na scenie muzyków grających w orkiestrze.

- ③ Odegrajcie scenkę przedstawiającą występ orkiestry.
- Wybierzcie spośród siebie osobę, która wcieli się w rolę dyrygenta.
 - Utwórzcie cztery grupy.
 - Pierwszy zespół naśladuje grę na instrumentach smyczkowych.
 - Druga grupa odegra występ muzyków z sekcji instrumentów dętych.
 - Trzeci zespół pokaże grę na bębenkach.
 - Czwarta grupa przedstawi za pomocą gestów grę na talerzach.
 - Podczas słuchania *Marszu ołowianych żołnierzyków* Piotra Czajkowskiego „dyrygent” wskazuje, kiedy poszczególne grupy mają rozpocząć „grę”. Pamiętajcie, że niektóre fragmenty utworu wykonuje cała orkiestra lub kilka sekcji jednocześnie.

Na złotą nutę 🎵

Odszukajcie w dostępnych źródłach imiona i nazwiska co najmniej trojga sławnych polskich dyrygentów. Przygotujcie plakat, na którym przedstawicie informacje dotyczące jednej z tych postaci.

Posłuchajmy...

• Piotr Czajkowski, *Marsz ołowianych żołnierzyków* z baletu *Dziadek do orzechów*

? Wymieńcie instrumenty, które można usłyszeć w utworze.

19. Z dziejów muzyki – romantyzm

Posłuchajmy!

Życzenie

Fryderyk Chopin [czyt.: szopen]

Rozpoznajcie formę utworu.

Zaśpiewajmy!

Wiosna

muzyka: Fryderyk Chopin, słowa: Stefan Witwicki

Spokojnie

1. Bły - szczą kro - ple ro - sy, mru - czy zdroj - po bło - ni, u - kry - ta we wrzo - sy

7 Gdzieś - ja - łó - wka dzwo - ni. Pię - kną, mi - łą bło - nią le - ci wzrok - we - so - ło,

13 Wko - ło kwia - ty wo - nią, kwi - tną ga - je wko - ło. U - le - ciał szczę - śli - wy!

19 Tam - swą pio - snkę gło - si... I zie - mi śpiew tkli - wy do - nie - bios za - no - si!

¹ Błonie – rozległa równina pokryta trawą.

² Jałówka – młoda krowa, która nie miała jeszcze potomstwa.

³ Ustroń – okolica położona z dala od ludzkich siedzib.

⁴ Chyży – poruszający się szybko.

⁵ Tkliwy – tu: pełen uczucia, czuły.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy pieśń *Wiosna*.
- Poznamy instrumenty wykorzystywane w romantyzmie i twórczość kompozytorów z tej epoki.
- Wyjaśnimy, czym są muzyka salonowa i styl *brillant* [czyt.: brija].
- Posłuchamy utworów z XIX w.
- Zagramy na fletach.

1. Błyszczą krople rosy,
Mruczy źródło po błoni¹,
Ukryta we wrzosi
Gdzieś jałówka² dzwoni.
Piękna, miła błonia
Leci wzrok wesoło,
Wkoło kwiaty wonią,
Kwitną gaje wkoło.
2. Paś się, błakaj, trzódko,
Ja pod skałą siedę,
Piosnkę lubą, słodką
Śpiewać sobie będę.
Ustroń³ miła, cicha!
Jakiś żal w pamięci,
Czegoś serce wzdycha,
W oku łza się kręci.

3. Łza wybiegła z oka,
Ze mną strumyk śpiewa,
Do mnie się z wysoka
Skowronek odzywa.
Jakże ładny, chyży⁴,
Ledwo widny oku.
Coraz wyżej, wyżej,
Już zginął w obłoku.

Uleciał szczęśliwy!
Tam swą piosnkę głosi...
I ziemi śpiew tkliwy⁵
Do niebios zanos!

W XIX w. twórcy często nawiązywali w swoich dziełach do wydarzeń historycznych, baśni i wierzeń ludowych. Odwoływali się także do własnych uczuć i wyobraźni – szczególne znaczenie zyskało dla nich wyrażanie emocji i fantazji. Ten okres w dziejach muzyki określa się jako **romantyzm**.

W kompozycjach napisanych w tej epoce stosowano efektowny styl *brillant* [czyt.: brija], który wymagał od wykonawców niezwyklej biegłości w grze. Gromadzący się w salonach muzycznych słuchacze podziwiali wirtuozerię i oryginalność występujących artystów.

W XIX w. wiele utworów fortepianowych i kameralnych skomponowano z myślą o występach podczas spotkań towarzyskich. Tę salonową twórczość możemy określić jako muzykę rozrywkową epoki romantyzmu.

Na złotą nutę 🎵

Odszukajcie w dostępnych źródłach informacje na temat dwóch polskich kompozytorów romantycznych – innych niż Chopin i Moniuszko. Podajcie ich imiona i nazwiska oraz tytuły najważniejszych dzieł. Zdobytymi wiadomościami podzielcie się z koleżankami i kolegami z klasy.

Posłuchajmy...

- Franciszek Liszt, *Rapsodia węgierska cis-moll*, nr 2, fragment początkowy
- Niccolò Paganini, *Kaprys a-moll*, op. 1, nr 24, fragment początkowy

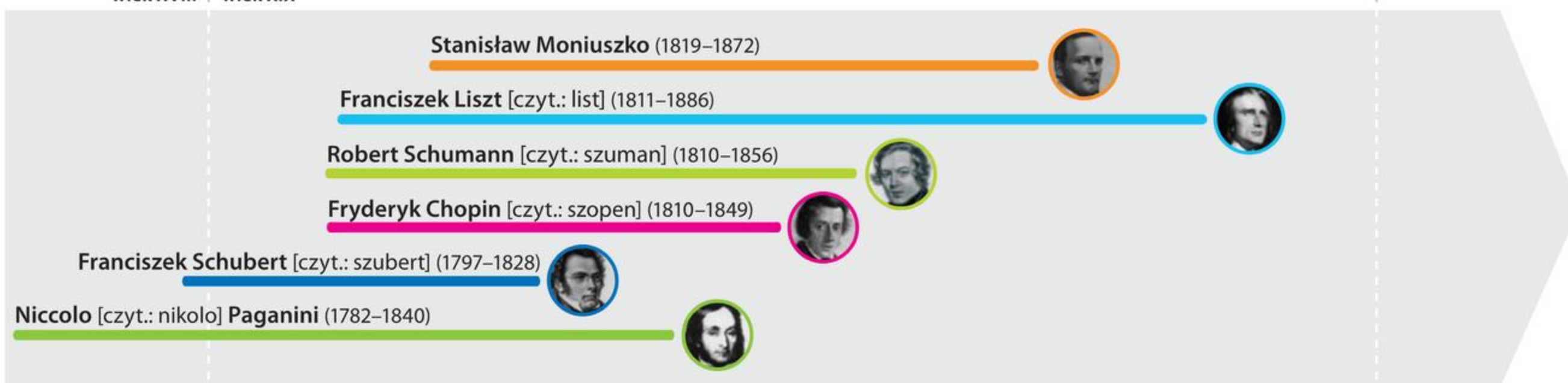
? Na jakich instrumentach wykonano główne melodie w zaprezentowanych utworach?

klasycyzm

wiek XVIII | wiek XIX

romantyzm

XX w.

Zagrajmy!

Serenada

Franciszek Schubert [czyt.: szubert]

Franciszek Schubert zachwycał uczestników wieczorów muzycznych w Wiedniu swoimi nastrojowymi pieśniami. Jedno z takich spotkań ukazał Gustav [czyt.: gustaw] Klimt na obrazie *Schubert przy fortepianie*.

Za jednego z pierwszych kompozytorów romantycznych uważa się Franciszka Schuberta [czyt.: szuberta]. Napisał on ponad 600 pieśni. Wybitnymi artystami epoki romantyzmu byli także pianista, kompozytor i autor artykułów poświęconych muzyce Robert Schumann [czyt.: szuman], skrzypek Niccolo [czyt.: nikolo] Paganini oraz twórca dzieł symfonicznych Feliks Mendelssohn-Bartholdy [czyt.: mendelson bartoldi]. Największą sławę zdobyli jednak Franciszek Liszt [czyt.: list] i Fryderyk Chopin [czyt.: szopen] – mistrzowie fortepianu, którzy w paryskich salonach często toczyli muzyczne pojedynki.

Posłuchajmy...

• Franciszek Schubert,
Serenada d-moll

? Opiszcie nastrój
wysłuchanego utworu.

A to ciekawe!

Robert Schumann swój podziw dla Chopina [czyt.: szopena] wyraził słowami: „Panowie! Czapki z głów! Oto geniusz!”.

20. Twórczość Fryderyka Chopina

Zagrajmy!

Wiosna

Fryderyk Chopin [czyt.: szopen]

Spokojnie

Ćwiczenie 1

Ułóżcie listę Waszych ulubionych utworów Fryderyka Chopina. Zapiszcie wybrane tytuły w zeszytach.

Ćwiczenie 2

Jaki jest nastrój utworu *Wiosna*? Uzasadnijcie swoją odpowiedź.

Fryderyk Chopin pozostawił po sobie ponad dwieście różnorodnych kompozycji, przeznaczonych przede wszystkim na fortepian, który był jego ulubionym instrumentem. Wśród nich znalazły się m.in. utwory taneczne, miniatury, czyli krótkie dzieła muzyczne, a także pieśni oraz tzw. **wielkie formy instrumentalne**, składające się z kilku części.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zagramy melodię pieśni *Wiosna* autorstwa Fryderyka Chopina [czyt.: szopena].
- Posłuchamy najważniejszych utworów skomponowanych przez Chopina.
- Dowiemy się, kogo i w jaki sposób zainspirowała muzyka Chopina.

Posłuchajmy...

◦ Fryderyk Chopin, *Mazurek C-dur*, op. posth.¹ 67, nr 3

? Z jakim polskim tańcem narodowym kojarzy się Wam wysłuchany utwór? Uzasadnijcie swoją odpowiedź.

¹ *Op. posth.*, *opus posthumum* – dzieło wydane po śmierci autora.

Formy muzyczne w twórczości Fryderyka Chopina

Geniusz Fryderyka Chopina [czyt.: szopena] stał się źródłem inspiracji dla wielu wybitnych artystów. Do jego życia i twórczości nawiązują m.in. liczne dzieła literackie. Polski poeta Cyprian Kamil Norwid – autor nekrologu informującego o śmierci kompozytora – napisał wiersz o ponadczasowej wartości sztuki zatytułowany *Fortepian Chopina*. W powieści *Zima na Majorce* pisarka George Sand [czyt.: żorż san] opowiedziała o swojej przyjaźni z Chopinem i o jego pobycie na śródziemnomorskiej wyspie. O relacji łączącej Sand i kompozytora opowiedział także Jarosław Iwaszkiewicz w swojej sztuce *Lato w Nohant* [czyt.: noan].

Posiadłość George Sand, Nohant, w której Chopin siedmiokrotnie spędził wakacje.

A to ciekawe!

Chopin studiował kompozycję u Józefa Elsnera. Nauczyciel namawiał artystę do napisania opery o charakterze narodowym, ten jednak nie podjął się zadania stworzenia wielkiego widowiska wokarno-instrumentalnego.

Posłuchajmy...

◦ Fryderyk Chopin, *Walc a-moll*, op. posth.

? Co mógłby przedstawiać obraz namalowany jako ilustracja do zaprezentowanego utworu?

Posłuchajmy...

◦ Fryderyk Chopin, *Walc Es-dur*
◦ Fryderyk Chopin, *Walc Es-dur* w aranżacji jazzowej [czyt.: dżezowej] zespołu Filip Wojciechowski Trio

? Która wersja utworu Chopina jest, Waszym zdaniem, ciekawsza – tradycyjna czy jazzowa? Uzasadnijcie swoją odpowiedź.

Fakty z życia i twórczości Chopina, które warto zapamiętać

Wojciech Żywny

1823

Cudowne dziecko

Dzieciństwo i lata szkolne Chopin spędził w Warszawie. W stolicy koncertował często w salonach warszawskiej arystokracji – szybko zyskał sławę „cudownego dziecka” i „drugiego Mozarta” [czyt.: mocarta]. Młodego wirtuoza nazywano także „małym Chopinkiem” [czyt.: szopenkiem].

Chopin w wieku 19 lat

1825

Inspiracja

Podczas wakacji spędzanych na wsi mały Fryderyk poznawał polski folklor, do którego często nawiązywał potem w swoich kompozycjach.

1829

Emigracja

W wieku 20 lat Chopin wyjechał za granicę, by kontynuować naukę. Nigdy już nie wrócił do ojczyzny, choć bardzo tęsknił za rodziną i przyjaciółmi. Zamieszkał w Paryżu, gdzie utrzymywał się z komponowania, koncertowania i udzielania lekcji gry na fortepianie.

1816

Początek nauki

Fryderyk Franciszek Chopin [czyt.: szopen] urodził się 22 lutego lub 1 marca 1810 r. w Żelazowej Woli. Jako sześciolatek rozpoczął naukę gry na fortepianie pod kierunkiem Wojciecha Żywnego. W wieku siedmiu lat skomponował pierwsze utwory: dwa polonezy, marsze wojenne i wariacje. Rok później zostało opublikowane pierwsze dzieło Fryderyka: *Polonez g-moll*. Mały artysta stał się znany.

Fortepian

Ulubionym instrumentem Chopina [czyt.: szopena] był fortepian. Skomponował ponad 200 utworów fortepianowych: mazurki, polonezy, nokturny, wale i koncerty. Zachwyceni tymi dziełami słuchacze nazwali Chopina „poetą fortepianu”.

1831

Uznanie talentu

Nauczyciel Chopina [czyt.: szopena] w warszawskiej Szkole Głównej Muzyki, Józef Elsner, wystawił swojemu najzdolniejszemu uczniowi następującą ocenę: „Szczególna zdatność. Geniusz muzyczny”. Niemiecki kompozytor Robert Schumann [czyt.: szuman] określił utwory polskiego artysty jako „ukryte w kwiatach armaty”.

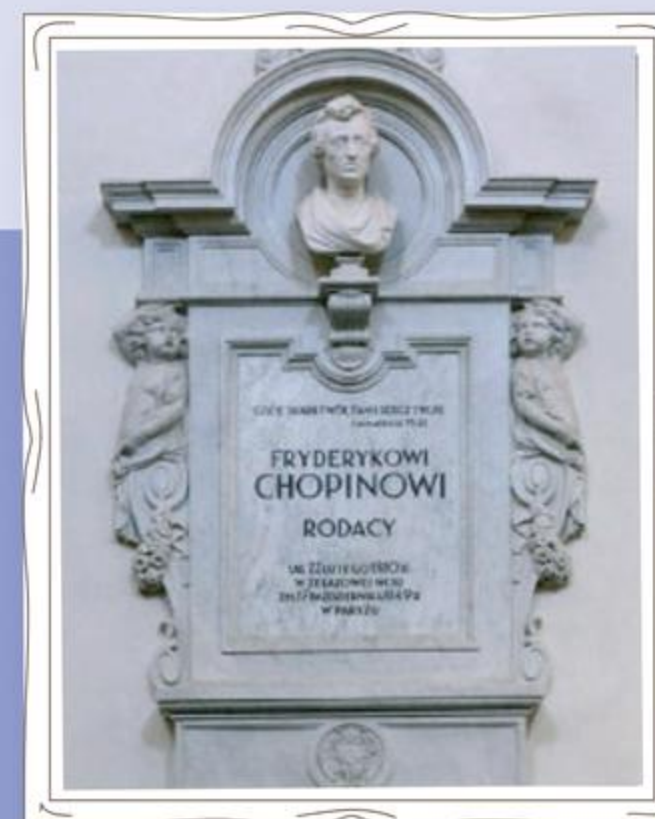
Robert Schumann

1849

Śmierć

Fryderyk Chopin zmarł 17 października 1849 r. w Paryżu. Jego ciało spoczęło na cmentarzu Père-Lachaise [czyt.: per laszes], a serce – zgodnie z wolą kompozytora – złożono w filarze kościoła św. Krzyża w Warszawie.

Cyprian Kamil Norwid o Chopinie:

„Rodem warszawianin,
sercem Polak,
a talentem świata obywatel...”

1831

Patriota

Chopin [czyt.: szopen] był gotów przerwać swój pobyt za granicą, by wziąć udział w powstaniu listopadowym. Nie przyjął nominacji na stanowisko nadwornego artysty cara Rosji. O patriotycznej postawie kompozytora świadczy również jego twórczość. Często nawiązywał w niej do polskiej muzyki ludowej (mazurki, polonezy), a także wyrażał w utworach rozpacz z powodu upadku powstania (*Etiuda c-moll „Rewolucyjna”, op. 10, nr 12*) oraz tęsknotę za ojczyzną i najbliższymi (*Scherzo h-moll* z fragmentem melodii pochodzącej z kolędy *Lulajże, Jezuniu*).

21. Polonez. Opracowanie artystyczne muzyki ludowej

Posłuchajmy!

Pożegnanie ojczyzny

Michał Kleofas Ogiński

Podajcie pięć przymiotników opisujących charakter wysłuchanego utworu.

Dostojny, poważny i uroczysty **polonez** wywodzi się z ludowego tańca o nazwie „chodzony”. Początkowo był tańcem chłopskim. Później trafił na salony polskiej szlachty, a z czasem stał się popularny na całym świecie. Jego nazwa pochodzi od francuskiego wyrazu *polonaise* [czyt.: polonez], oznaczającego „polski”. Polonez jest tańcem o spokojnym, umiarkowanym tempie i w metrum $\frac{3}{4}$. Tancerze wykonują go bez podskoków i przytupów. Poruszają się w korowodzie, czyli jedna para za drugą.

Podstawowy rytm poloneza

Rytm zakończenia poloneza

Tancerze wykonujący poloneza często występują w dawnych strojach szlacheckich lub w mundurach polskich żołnierzy z XIX w. Tworzą barwne korowody, tak jak widoczni na zdjęciu członkowie Zespołu Pieśni i Tańca „Jawor” z Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę *Pamięć w nas*.
- Poznamy kroki poloneza.
- Dowiemy się, na czym polega opracowanie artystyczne muzyki ludowej.

Posłuchajmy...

- Taniec ludowy: chodzony
- Antoni Morzykowski, polonez *W starym zamku* lub inny polonez z okresu przed Chopinem [czyt.: szopenem]

? Wymieńcie cechy chodzonego występujące w zaprezentowanym polonezie.

Ćwiczenie 1

Wyklaszczcie rytm poloneza wraz z jego zakończeniem, a następnie wyrecytujcie go za pomocą sylab rytmicznych.

Rozpoczyna się wspaniały bal. Korowód tancerzy dostojnie wchodzi na salę – para za parą. Wszyscy w rytm muzyki tańczą po okręgu, tworzą tunele, wiatraczki. Kroczą czwórkami, a na koniec wykonują piękny ukłon. Właśnie tak wygląda początek wielkich balów i uroczystości. Tak się tańczy poloneza!

Zaśpiewajmy!

Pamięć w nas

muzyka: Adam Skorupka, słowa: Grażyna Orlińska

W tempie poloneza

1. Ko - ro-wo-dem, cni Sa - rma - ci, wznie - śmy du - mnie swo - je glo - wy,
 5 bo - śmy nie są ja - cy ta - cy, je - no dzie - lny ród pia - sto - wy.
 9 Ref. Pa - mięć w nas wie - cznie trwa, po - lo - ne - za dzie - jów gra.
 13 Pa - mięć w nas — mo - cny dąb, gnia - zdo o - rła to nasz dom.
 17 mo - cny dąb, gnia - zdo o - rła to nasz dom.

¹ Cni – dawniej: godni szacunku.

² Sarmata – dawna nazwa określająca polskiego szlachcica.

³ Jeny – tylko.

⁴ Ród piastowy – Polacy jako potomkowie pierwszych władców Polski z rodu Piastów.

⁵ Polonia Restituta – w języku łacińskim: „Polska odrodzona”.

1. Korowodem, cni¹ Sarmaci²,
wznieśmy dumnie swoje głowy,
bośmy nie są jacy tacy,
jeno³ dzielny ród piastowy⁴.

Ref. Pamięć w nas
wiecznie trwa,
poloneza dziejów gra.
Pamięć w nas – mocny dąb,
gniazdo orła to nasz dom.

2. Wojen i niewoli wieki,
polskie dzieje niczym blizna,
ale zawsze na sztandarze:
Bóg i Honor, i Ojczyzna.

Ref. Pamięć w nas...

3. Dzisiaj szable od parady,
poloneza w sercach nuta,
białe skrzydła nad głowami
i *Polonia Restituta*⁵.

Ref. Pamięć w nas...

Niektóre utwory zatytułowane *Polonez* – np. kompozycje fortepianowe Chopina [czyt.: szopena] – są przeznaczone wyłącznie do słuchania, zachowały jednak taneczny charakter. Kompozytorzy z epoki romantyzmu często nawiązywali do różnych stylów muzycznych, np. odtwarzali rytmy tańców, cytowali fragmenty dzieł innych twórców, nadawali swoim utworom cechy charakterystyczne dla twórczości ludowej. Takie artystyczne opracowanie muzyki, które nawiązuje do określonego stylu, nazywamy **stylizacją**.

Zatańczmy!

Dobierzcie się w pary, a następnie stańcie w korowodzie. Zatańczcie poloneza. Wykonajcie wszystkie figury, w tym także tunel i obrót.

Podstawowe figury poloneza

Panie rozpoczynają od prawej nogi, a panowie – od lewej.

Korowód

Wyjście z tunelu

Tunel

Panowie mogą wykonywać poloneza także w strojach ułańskich.

A to ciekawe!

W poszczególnych regionach Polski polonez znany jest pod różnymi nazwami, np.: „taniec polski”, „chodzony”, „pieszy”, „łażony”, „powolny”, „okrągły”, „starodawny”, „staroświecki”, „wielki”.

Posłuchajmy...

- Fryderyk Chopin [czyt.: szopen],
Polonez A-dur, op. 40, nr 1

? Które cechy utworu wskazują na to, że jest on stylizacją?

Słynne polonezy

Kolęda *Bóg się rodzi*

Po raz pierwszy tę wzniosłą kolędę z tekstem *Pieśni o Narodzeniu Pańskim* Franciszka Karpińskiego wykonano w 1792 r. w Białymstoku. Początkowo w różnych regionach Polski była ona śpiewana na rozmaite melodie. Wersja polonezowa jest znana od I połowy XIX w. Jej kompozytor pozostaje anonimowy.

Posłuchajmy...

- Michał Kleofas Ogiński, polonez *Pożegnanie ojczyzny*
- Wojciech Kilar, polonez z filmu *Pan Tadeusz*
- Fryderyk Chopin [czyt.: szopen], *Polonez A-dur*, op. 40, nr 1

? Porównajcie nastrój i charakter wysłuchanych polonezów.

Bohaterowie filmu
Pan Tadeusz

Michał Kleofas Ogiński

Pożegnanie ojczyzny

Ten polonez na fortepian – skomponowany przez Michała Kleofasa Ogińskiego i wydany drukiem w 1794 r. – był do lat 90. XX w. utworem najczęściej wykorzystywanym na studniówkach i balach maturalnych. Układano do niego także teksty i wykonywano go jako pieśń, ale bez większego powodzenia.

Polonez z filmu *Pan Tadeusz*

Został skomponowany w 1998 r. i jest jednym z najwybitniejszych utworów Wojciecha Kilara. Dzięki fanfarowemu wstępowi ma podniosły, uroczysty charakter. Zastąpił polonez Ogińskiego i jest obecnie najczęściej odtwarzanym utworem na studniówkach i balach okolicznościowych.

Rafał Blechacz

Polonez A-dur, op. 40, nr 1

To jeden z najbardziej znanych polonezów Fryderyka Chopina [czyt.: szopena]. Początkowy fragment utworu jest sygnałem Programu 1 Polskiego Radia.

22. Stanisław Moniuszko i opera

Pieśń Stanisława Moniuszki *Prząśniczka* jest tak popularna, że stała się muzyczną wizytówką kompozytora. Wsławił się on głównie jako twórca polskiej opery narodowej.

Zaśpiewajmy!

Prząśniczka

muzyka: Stanisław Moniuszko, słowa: Jan Czeczot

U przą-śni - czki sie - dzą jak a - niół dzie - we - czki, przę - dą so - bie,
przę - dą je - dwa - bne ni - te - czki. Kręć się, kręć wrze - cio - no,
wić się to - bie, wić! Ta pa-mię - ta le - piej, czy - ja dłu - ższa nić!

1. U prząśniczki¹ siedzą
jak anioł dziewczeczki,
przędą² sobie, przędą
jedwabne niteczki.

2. Poszedł do Królewca³
młodzieniec z wiciną⁴,
łzami się zalewał,
żegnając z dziewczyną.

3. Gładko idzie przędza,
wesoło dziewczynie,
pamiętała trzy dni
o wiernym chłopczynie.

4. Inny się młodzieniec
podsuwa z ubocza
i innemu rada
dziewczyna ochocza.

Ref. Kręć się, kręć, wrzeciono,
wić się tobie, wić!
Ta pamięta lepiej,
czyja dłuższa nić!

Ref. Kręć się, kręć...

Ref. Kręć się, kręć...

Ref. Kręć się, kręć, wrzeciono,
prysła⁵ wątła⁶ nić!
Wstydem dziewczę płonie,
wstydz się, dziewczę, wstydz!

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy i zagramy
pieśń *Prząśniczka*.
- Poznamy życie i twórczość
Stanisława Moniuszki.
- Dowiemy się, co to jest opera.

Posłuchajmy...

◦ Stanisław Moniuszko,
Jan Czeczot, pieśń *Prząśniczka*

? Jak myślicie, do czego
nawiązuje rytm fortepianowego
akompaniamentu, który
rozbrzmiewa w utworze?

¹ U prząśniczki – przy kołowrotku służącym do przędzenia.

² Przędą – wyrabiają nici z włókna.

³ Królewec – dawna nazwa Kaliningradu – miasta portowego nad Morzem Bałtyckim.

⁴ Wicina – statek rzeczny do transportowania towarów;
poszedł z wiciną – odpłynął na takim statku.

⁵ Prysla – tutaj: zerwała się.

⁶ Wątła – cienka, słaba.

Stanisław Moniuszko żył w epoce romantyzmu – urodził się w 1819 r. Komponował przede wszystkim dzieła operowe i pieśni. Utwory te cieszyły się w Polsce wielką popularnością i odegrały bardzo ważną rolę w historii rodzimej muzyki. Moniuszkę uważa się także za twórcę polskiej opery narodowej.

Stanisław Moniuszko (1819–1872)
to jeden z najbardziej znanych
polskich kompozytorów.

Artysta mieszkał w Wilnie w latach 1840–1858.

Moniuszko został wychowany w duchu patriotycznym. Dzięki rodzicom i stryjom poznał historię Polski i rodzimą literaturę. Miał także okazję wysłuchać wspomnień wojennych ojca i jego braci – dawnych żołnierzy armii Napoleona Bonapartego. Wspólnie ze stryjem Kazimierzem często jeździł do Wilna, gdzie oglądał przedstawienia teatralne. W dzieciństwie nauczył się również wielu pieśni patriotycznych i ludowych. W późniejszych latach w swojej twórczości często nawiązywał do polskiego folkloru muzycznego.

Posłuchajmy...

◦ Stanisław Moniuszko,
Mazur z opery Halka

? Określcie, jakie cechy utworu
nawiązują do muzyki ludowej.

A to ciekawe!

Premiera opery *Straszny dwór* odbyła się w Teatrze Wielkim w Warszawie w 1865 r., dwa lata po wybuchu powstania styczniowego. Dzieło zostało przyjęte bardzo entuzjastycznie, a owacje zamieniły się w wielką manifestację patriotyczną. Z tego powodu władze zaborcze zakazały wystawiania spektaklu.

Moniuszko skomponował prawie 300 pieśni przeznaczonych na głos i fortepian. Ukazywały się one drukiem w kolejnych częściach *Śpiewników domowych*. Sześć pierwszych zeszytów wydano za życia artysty, a kolejne sześć – po jego śmierci. Pieśni Moniuszki szybko zyskały dużą popularność, a wiele z nich wykonuje się do dziś. Do najbardziej znanych utworów należą: *Prząśniczka*, *Stary kapral*, *Dziad i baba* oraz *Kozak*. Kompozytor starannie dobierał teksty do swoich melodii. Korzystał m.in. z wierszy Adama Mickiewicza, Stefana Witwickiego oraz Józefa Ignacego Kraszewskiego. W utworach często nawiązywał do poznanej w młodości muzyki ludowej.

Zagrajmy!

Prząśniczka

Stanisław Moniuszko

Po ukończeniu studiów muzycznych w Berlinie Moniuszko zamieszkał w Wilnie. W mieście tym pracował jako dyrygent w teatrze, grał na organach w kościele Świętego Jana, dawał prywatne lekcje i tworzył różnorodną muzykę. Poza pieśniami Moniuszko komponował także utwory kameralne i orkiestrowe oraz muzykę baletową i religijną.

Posłuchajmy...

◦ Stanisław Moniuszko,
Józef Ignacy Kraszewski,
pieśń *Dziad i baba*

? Jaki głos wokalny rozbrzmiewa
w wysłuchanym utworze?

Posłuchajmy...

◦ Stanisław Moniuszko,
Bajka

? Jaki zespół instrumentalny
wykonuje ten utwór?

Najważniejsze miejsce w twórczości Moniuszki zajmują opery. Kompozytor pragnął nadać tym widowiskom ojczysty, narodowy charakter. Nie było to łatwe – w XIX w. Polacy żyli pod zaborami, a ówczesne władze zwalczały przejawy patriotyzmu. Mimo to najśłynniejsze opery Moniuszki – *Halka*, *Straszny dwór* i *Hrabina* – ukazują polskie tradycje i zwyczaje oraz nawiązują do rodzimej muzyki ludowej i szlacheckiej.

Opera *Straszny dwór* do dziś jest często wystawiana na polskich scenach.

Akcja opery *Halka* rozgrywa się na Podhalu w XVIII w. Tytułową bohaterką jest wiejska dziewczyna nieszcześliwie zakochana w bogatym szlachcicu.

Opera to rozbudowany spektakl muzyczny, podczas którego prezentowana jest muzyka wokально-instrumentalna. Składa się z występów solowych i zespołowych, np. chóralnych i baletowych. Aktorzy operowi śpiewają, a wykonywane przez nich pieśni nazywa się **ariami**.

Fabula przedstawienia operowego zostaje opisana w tekście określanym jako **libretto**. Muzykę do libretta tworzy kompozytor. Do najwybitniejszych twórców operowych należą: Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart], Gioacchino Rossini [czyt.: dżoakino rossini] oraz Giuseppe Verdi [czyt.: dżjuzeppe werdi].

Posłuchajmy...

• Stanisław Moniuszko,
aria Skołuby z opery *Straszny dwór*

? Na jakich instrumentach
został wykonany
akompaniament do arii?

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Opera – przedstawienie muzyczno-teatralne. Łączy śpiew i muzykę z grą aktorską i tańcem.

Aria – pieśń solowa w operze.

Libretto – tekst zawierający historię przedstawioną w spektaklu operowym lub baletowym.

Scena operowa

Przedstawienie operowe rozpoczyna się od orkiestrowego wstępu nazywanego uwerturą. Utwór ten wprowadza słuchaczy w nastrój dzieła. Po wykonaniu uwertury podnosi się kurtyna: ukazują się dekoracje, a na scenę wchodzi śpiewacy. Cały spektakl składa się z aktów podzielonych na sceny.

Reżyser kieruje przygotowaniem do spektaklu.

Układy taneczne opracowuje **choreograf**.

Scenograf projektuje dekoracje i kostiumy.

Chór oraz **zespół baletowy** występują w scenach zbiorowych.

Inspicjent czuwa nad organizacją i przebiegiem przedstawienia.

Najważniejsze role odgrywają główna śpiewaczka, czyli **primadonna**, i pierwszy śpiewak.

O to, aby w odpowiednim momencie właściwe przedmioty znalazły się na scenie, dba **rekwizytor**.

W przygotowaniach do spektaklu uczestniczą także wiele innych osób, np.: charakteryzatorzy, fryzjerzy i maszyniści obsługujący ruchome elementy scenografii.

Orkiestra zajmuje miejsce w kanale orkiestrowym i jest niewidoczna dla publiczności.

23. Balet i taniec klasyczny

Zagrajmy!

Temat z baletu *Jezioro łabędzie*

Piotr Czajkowski

W XVII w. we Włoszech i Francji wyodrębnił się nowy rodzaj widowiska scenicznego. Polegał on na przedstawianiu wydarzeń za pomocą gestów i ruchów ciała wykonywanych przez tancerzy do muzyki.

W ten sposób powstała nowa dziedzina sztuki – **balet**. Łączy on taniec, elementy spektaklu teatralnego – kostiumy i scenografię – oraz muzykę. Z czasem ustalono szczegółowe zasady określające gesty, ruchy, kroki i figury realizowane przez artystów baletowych. Stosowaną przez nich technikę taneczną nazwano **tańcem klasycznym**.

Ćwiczenie 1

Powiedzcie, gdzie w pobliżu Waszego miejsca zamieszkania można obejrzeć przedstawienie baletowe.

Ćwiczenie 2

Odszukajcie w dostępnych źródłach informacje dotyczące historii opowiedzianej w baletcie *Jezioro łabędzie*. Porównajcie poznane fakty z wiadomościami zdobytymi przez koleżanki i kolegów z klasy.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, na czym polega taniec klasyczny.
- Zagramy najbardziej znaną melodię z baletu *Jezioro łabędzie*.
- Posłuchamy muzyki baletowej.

Posłuchajmy...

- Piotr Czajkowski, *Uwertura* do baletu *Jezioro łabędzie*
- Piotr Czajkowski, *Pas de quatre*¹ [czyt.: pa de katr] z baletu *Jezioro łabędzie*

? Porównajcie nastrój w obu wysłuchanych nagraniach.

¹ *Pas de quatre* [czyt.: pa de katr] – część baletu przeznaczona do wykonania przez 4 tancerki lub 4 tancerzy.

Znane sztuki baletowe

Kompozytor	Kraj pochodzenia	Tytuły dzieł baletowych
Piotr Czajkowski	Rosja	<i>Jezioro łabędzie</i> <i>Dziadek do orzechów</i> <i>Śpiąca królewna</i>
Adolphe Adam [czyt.: adolf adam]	Francja	<i>Giselle</i> [czyt.: żizel]
Leo Delibes [czyt.: delib]	Francja	<i>Coppelia</i> [czyt.: kopelia] <i>Sylwia</i>
Aram Chaczaturian	Rosja	<i>Spartakus</i> <i>Gajane</i>
Sergiusz Prokofiew	Rosja	<i>Romeo i Julia</i> <i>Kopciuszek</i>
Nikołaj Rimski-Korsakow	Rosja	<i>Szeherezada</i>
Karol Szymanowski	Polska	<i>Harnasie</i>

A to ciekawe!

W Polsce pierwszy profesjonalny zespół baletowy powstał w 1785 r. na dworze króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Grupę tę nazywano Tancerzami Narodowymi Jego Królewskiej Mości.

Kostium tancerki składa się z gorsetu i spódnicy. Ubiór tancerza to trykot.

Na złotą nutę 🎵

W czteroosobowych zespołach przygotujcie krótkie scenki, w których za pomocą tańca i ruchu przedstawicie wymyślane historie. Zaprezentujcie opracowane układy taneczne przed koleżankami i kolegami z klasy.

Wybitni artyści baletowi – zwłaszcza najbardziej utalentowane primabaleriny – zdobywali międzynarodowe uznanie i cieszyli się wielką popularnością. Wśród najśłynniejszych tancerzy w historii baletu znalazło się wielu Rosjan, m.in. Anna Pawłowa, Maja Plisiecka, Wacław Niżyński czy Michaił Barysznikow.

Wacław Niżyński rozpoczynał swoją wielką karierę na deskach Teatru Maryjskiego w Petersburgu. Jego sceniczną partnerką była wówczas wybitna primabalerina Anna Pawłowa.

Do początku XX w. artystki baletowe zawsze nosiły baletki¹ i paczki². Dlatego widzowie byli zszokowani, gdy amerykańska tancerka Isadora Duncan [czyt.: izadora dankan] po raz pierwszy wystąpiła na scenie boso i w zwiewnej sukience.

Taniec współczesny wywodzi się z tańca klasycznego, nie obowiązują w nim jednak sztywne reguły określające kroki i figury wykonywane przez tancerzy. Specjalizujący się w nim artyści mają więcej swobody – podczas realizacji zaplanowanych układów mogą improwizować, czyli wyrażać na scenie swoje przeżycia i emocje za pomocą spontanicznych gestów i ruchów. Taniec współczesny łączy elementy tańca klasycznego z cechami charakterystycznymi dla innych odmian tańca artystycznego, np. jazzowego [czyt.: dżezowego].

Posłuchajmy...

• Piotr Czajkowski,
Taniec Wieszczki Cukrowej
z baletu *Dziadek do orzechów*

? Na jakim instrumencie jest wykonywana główna melodia w utworze?

¹ Baletki – pantofle przystosowane do tańca na czubkach palców.

² Paczka – tu: spódnica, w której występuje tancerka baletowa.

A to ciekawe!

Paczka romantyczna to spódnica z muślinu lub tiulu, sięgająca do połowy łydki tancerki. W klasycznym baletcie używa się krótkiej, sztywnej spódniczki – tutu.

Balet

Przedstawienie baletowe składa się ze **scen** i z **obrazów**. Artyści za pomocą tańca prezentują historię opisaną w **libretcie**. Układy taneczne opracowuje **choreograf**, a **kompozytor** tworzy muzykę do spektaklu. Wykonuje ją **orkiestra** kierowana przez **dyrygenta**. Za przygotowanie dekoracji i kostiumów widocznych na scenie odpowiada **scenograf**.

Pointy [czyt.: puenty], inaczej baletki – pantofle baletowe o usztywnionych noskach.

Najważniejszą rolę odgrywa **prima-balerina**, czyli pierwsza tancerka.

Partnerem primabaleriny jest **pierwszy tancerz**.

Trykot – kostium tancerza.

Paczka to strój tancerki składający się ze spódnicy i z gorsetu.

Tutu to krótka, stercząca na boki spódnica baletnicy.

Wybrane terminy dotyczące tańca klasycznego

Słowo „balet” pochodzi od włoskich wyrazów *ballo* i *baletto*. Pierwszy z nich oznacza „taniec”, a drugi to nazwa widowiska tanecznego. Balet najintensywniej rozwijał się we Francji, dlatego terminy stosowane w tej dziedzinie sztuki pochodzą z języka francuskiego.

Arabesque [czyt.: arabesk] – arabeska, czyli poza baletowa, w której osoba tańcząca staje na jednej nodze, a drugą wyprostowuje i unosi do tyłu.

Tout [czyt.: tut] – pełny obrót wokół własnej osi.

Pas [czyt.: pa] – krok.

Pirouette [czyt.: piruet] – obrót w tańcu.

Jeté [czyt.: żete] – skok połączony z wyrzutem wyprostowanej nogi.

24. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Fryderyk Chopin [czyt.: szopen] komponował głównie utwory fortepianowe: mazurki, nokturny, wale, polonezy, etiudy i koncerty.
- Polonez jest dostojnym tańcem utrzymanym w metrum $\frac{3}{4}$.
- Stanisława Moniuszkę uważa się za twórcę polskiej opery narodowej. Artysta jest autorem m.in. oper *Halka* i *Straszny dwór* oraz 300 pieśni.
- Opera to przedstawienie muzyczno-teatralne, w którym biorą udział śpiewacy soliści, chór, zespół baletowy oraz orkiestra.
- Libretto to tekst prezentujący treść opery lub baletu.
- Balet to spektakl, w którym historia jest przedstawiana za pomocą tańca i muzyki.

Zadania warsztatowe

- ① Ułóżcie akompaniament rytmiczny do pieśni Stanisława Moniuszki *Przqśniczka*. Postarajcie się, aby rytm Waszej kompozycji przypominał dźwięk obracającego się kołowrotka. Po zakończeniu pracy podzielcie się na dwie grupy. Pierwszy zespół zaśpiewa pieśń, a drugi wykona przygotowany utwór na dowolnych instrumentach perkusyjnych lub wybranych przedmiotach.
- ② Odszukajcie informacje na temat festiwali i konkursów poświęconych muzyce Fryderyka Chopina. Przygotujcie listę takich imprez. Przy każdej nazwie zapiszcie, gdzie odbywa się dane wydarzenie.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Posłuchamy utworów Stanisława Moniuszki, Fryderyka Chopina [czyt.: szopena] i Piotra Czajkowskiego.
- Ułożymy akompaniament rytmiczny i go wykonamy.
- Utrwalimy znajomość terminów i zagadnień z ostatnich lekcji.

Na złotą nutę 🎵

Dowiedzcie się, w jakich dziedzinach kultury – poza muzyką i baletem – są stosowane terminy *pointa* i *arabeska*.

- ③ Wyklaszczcie charakterystyczny rytm poloneza i powiedzcie, jaki to rodzaj akompaniamentu.

- ④ Utwórzcie czteroosobowe grupy. W każdym zespole stańcie obok siebie i podajcie sobie ręce skrzyżowane z przodu. Wykonajcie po szesnaście drobnych kroków w lewo i w prawo w rytmie utworu Piotra Czajkowskiego *Pas de quatre* [czyt.: pa de katr]. Poruszajcie się na palcach.
- ⑤ Zatańczcie krok podstawowy i kilka figur poloneza do utworu Antoniego Morzykowskiego *W starym zamku*.

Na złotą nutę 🎵

Wysłuchajcie *Walca a-moll* (op. posth.) Fryderyka Chopina [czyt.: szopena].

Nie ma on charakteru typowego walca salonowego, ponieważ nawiązuje do jednego z polskich tańców narodowych. Podajcie nazwę tego tańca i uzasadnijcie swoją odpowiedź.

25. Z dziejów muzyki – muzyka XX w.

Posłuchajmy!

Światło księżyca

Claude Debussy

Opiszcie nastrój kompozycji. Jakie cechy muzyki o nim decydują?

Na przełomie XIX i XX w. twórców muzyki zafascynował nowy kierunek w malarstwie określany jako impresjonizm. Nazwa ta pochodzi od łacińskiego słowa *impressio*, oznaczającego „odbicie”, „wrażenie”. Malarze impresjoniści zwracali uwagę na zmieniające się w ciągu dnia światło, kolory czy ruch powietrza i starali się utrwalić na płótnie swoje obserwacje. Kompozytorzy przenieśli te metody do swoich utworów. Do przedstawiania świata w muzyce służyły im dźwięki o różnorodnej barwie i brzmieniu.

Jednym z pierwszych muzycznych impresjonistów był francuski twórca Claude Debussy [czyt.: kłód debisi]. Inspirowały go zjawiska ulotne, takie jak ruch morskich fal oraz blask księżyca i słońca. Pobudzał wyobraźnię odbiorców przez użycie dźwięków o różnorodnych barwach, a także przez tytuły, które nadawał swoim utworom, np.: *Chmury*, *Morze*, *Światło księżyca*. Muzyka Claude’a Debussy’ego nadal cieszy się popularnością, o czym świadczy m.in. wykorzystanie fragmentu utworu *Światło księżyca* w filmie młodzieżowym *Zmierzch*.

Claude Monet [czyt.: kłód mone] na obrazie *Impresja. Wschód słońca* przedstawił chwilę, w której wstaje nowy dzień.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Poznamy twórczość kompozytorów z XX w.
- Wykonamy partyturę graficzną.

Ćwiczenie 1

Wykonajcie pracę plastyczną oddającą nastrój utworu Claude’a Debussy’ego [czyt.: kłoda debisiego] *Światło księżyca*. Posłużcie się wyłącznie plamami barwnymi, bez ukazywania szczegółów i stosowania konturów.

A to ciekawe!

Od 1956 r. odbywa się w Warszawie Festiwal Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”. Prezentowane są na nim najnowsze utwory kompozytorów polskich i zagranicznych. Na niektórych koncertach artyści wykorzystują oryginalne sposoby wykonywania i przedstawiania muzyki, np. używają urządzeń elektronicznych albo urozmaicają swoje występy pokazami audiowizualnymi.

Muzyczny impresjonizm zapoczątkował wiele zmian, które wpłynęły na późniejszy rozwój muzyki. W XX w. kompozytorzy poszukiwali nieznanych dotąd brzmień, np. w utworach wokalnych wykorzystywali szept, gwizd i krzyk. Stosowali również nowe formy muzyczne.

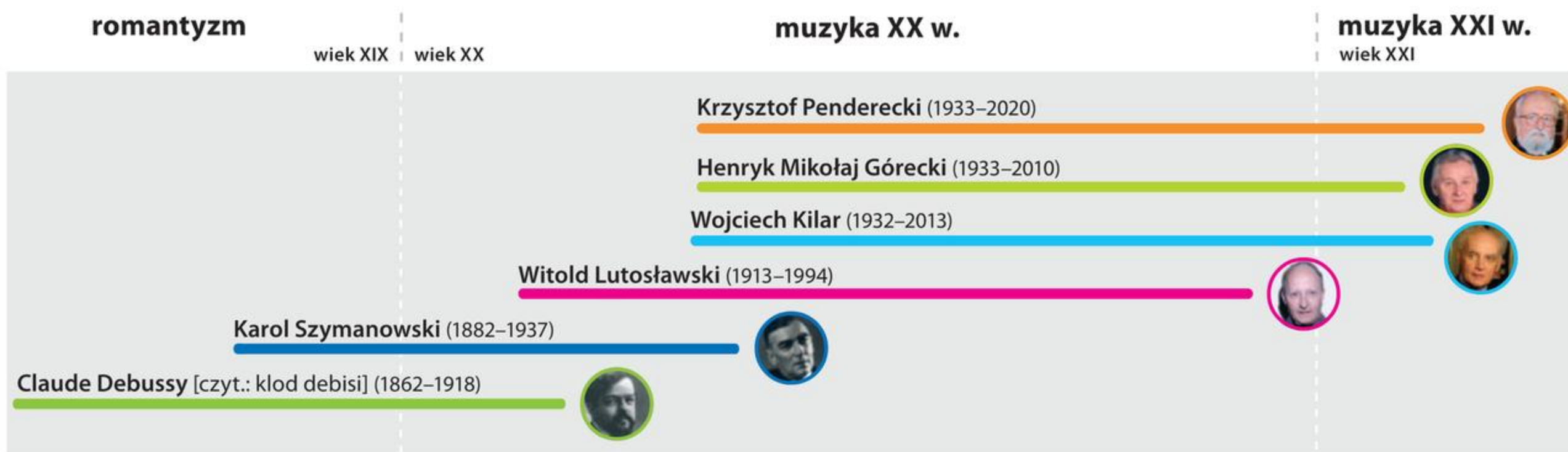
Moja muzyka

Ułóżcie utwór na instrument melodyczny oraz instrument perkusyjny niemelodyczny.
Postarajcie się, aby Wasza kompozycja wyrażała nastrój obrazu Pabla Picassa
[czyt.: pikassa] *Kobieta z mandoliną*. Na koniec wykonajcie Wasze dzieło.

Twórcy zaczęli także inaczej zapisywać swoje utwory. Swobodniej posługiwali się nutami, stosowali także wymyślone przez siebie znaki. Często przygotowane przez nich partytury przypominały grafiki, a niekiedy nawet wielobarwne obrazy. Wykonawcy mogli odczytywać takie zapisy na różne sposoby, dlatego podczas koncertów stawali się współtwórcami dzieł.

Pablo Picasso [czyt.: pikasso], *Kobieta z mandoliną*

Muzycy w XX w. starali się wydobywać nowe brzmienia z tradycyjnych instrumentów. Przykładowo, niektórzy pianiści wkładali pomiędzy struny fortepianu gumowe podkładki, gwoździe, spinacze lub kawałki drewna. Tak przygotowany instrument określa się jako fortepian preparowany. Do gry zaczęto wykorzystywać również codzienne przedmioty, takie jak gwizdek, klakson, maszyna do pisania czy magnetofon.

John Cage

Szczególnie nowatorski sposób poszukiwania nowych brzmień zastosował amerykański kompozytor John Cage [czyt.: dżon kejdż] w swoim utworze 4'33". Kiedy w 1952 r. odbyła się publiczna prezentacja tego dzieła, wykonawca wszedł na scenę, usiadł przy fortepianie i... nie zagrał ani jednego dźwięku przez 4 minuty i 33 sekundy – dokładnie tyle, ile wskazuje tytuł utworu. Skutkiem tego muzyką stały się odgłosy dochodzące z widowni: szmery, skrzypnięcia, szumy. Kompozytor chciał w ten sposób uświadomić słuchaczom, że zupełna cisza nie istnieje, a do naszych uszu dociera wiele odgłosów, na które nie zwracamy uwagi.

Posłuchajmy...

• Maria Pokrzywińska, *Reglamentoso* [czyt.: reglamentozo] lub inny utwór muzyki artystycznej z drugiej połowy XX w.

? Podajcie nazwy grup wykonawców, które pojawiają się w utworze.

A to ciekawe!

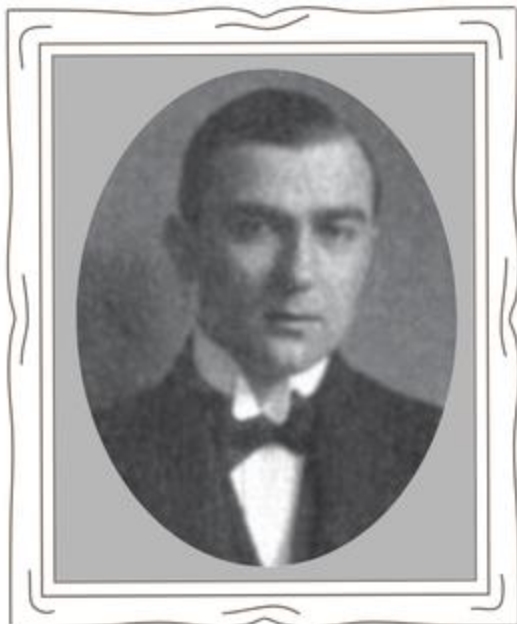
Karlheinz Stockhausen [czyt.: karlhajnc sztokhauzen] był niemieckim kompozytorem tworzącym w XX w. Opracował niezwykle utwór pod tytułem *Helicopter String Quartet* [czyt.: helikopter string kłortet]. Kolejne partie instrumentalne wykonują w nim muzycy lecący w czterech śmigłowcach. Wykonawcy słyszą się nawzajem przez słuchawki. Publiczność natomiast słucha koncertu dzięki głośnikom rozmieszczonym na lotnisku.

Laboratorium muzyczne

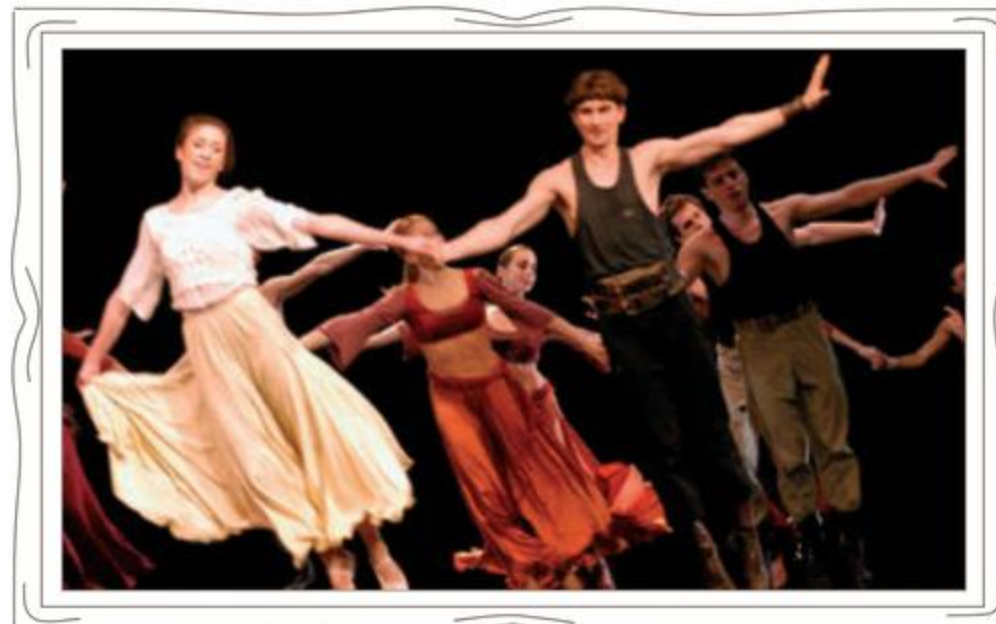
Utwórzcie kilka pięcioosobowych grup. Następnie przygotujcie w zespołach krótki utwór na flet, dzwonek rowerowy, gwizdek, gazetę, dwa gestodźwięki i trzy wybrane instrumenty perkusyjne. Zapiszcie Wasze dzieło na osobnej kartce w formie nowoczesnej partytury graficznej. Wykorzystajcie wymyślone przez siebie znaki.

W pierwszej połowie XX w. duży wpływ na rozwój polskiej muzyki wywarł **Karol Szymanowski** (1882–1937). Jako jeden z pierwszych polskich twórców nawiązywał do impresjonizmu i kultury orientalnej. Czerpał również z bogactwa polskiego folkloru, zwłaszcza góralskiego i kurpiowskiego. Szymanowski wykorzystał elementy muzyki ludowej w takich utworach, jak *Mazurki*, *Sześć pieśni kurpiowskich* czy balet *Harnasie*, w którym oprócz układów tanecznych znalazły się także partie śpiewane. Artysta tworzył też muzykę kameralną, symfoniczną oraz kompozycje skrzypcowe, fortepianowe i wokalne. Wyjątkowymi dziełami w jego różnorodnym dorobku są opera *Król Roger* [czyt.: roger] oraz dzieło religijne *Stabat Mater*.

W drugiej połowie XX stulecia działali tacy wybitni kompozytorzy, jak: Witold Lutosławski, Krzysztof Penderecki, Henryk Mikołaj Górecki oraz Wojciech Kilar.

Karol Szymanowski (1882–1937)

Scena z baletu *Harnasie*

A to ciekawe!

W ostatnich latach życia chory na gruźlicę Karol Szymanowski przeniósł się do Zakopanego. Zamieszkał tam w willi Atma, w której obecnie znajduje się muzeum poświęcone jego życiu i twórczości.

Posłuchajmy...

- Witold Lutosławski, *Mała suita*, cz. II: *Hurra polka*

? Określcie tempo utworu. Do jakiego rodzaju muzyki nawiązuje ta kompozycja?

Witold Lutosławski (1913–1994) jest powszechnie uważany za najwybitniejszego po Chopinie [czyt.: szopenie] polskiego kompozytora. Jego twórczość zdobyła uznanie na całym świecie. Wykorzystywał w niej elementy pochodzące z niemal wszystkich stylów i kierunków muzyki XX w. Lutosławski pisał bardzo różnorodną muzykę: nie tylko koncerty i symfonie przeznaczone na orkiestrę, lecz także utwory do spektakli teatralnych i programów radiowych, a nawet piosenki dla wykonawców muzyki rozrywkowej i kompozycje dla dzieci.

Lutosławski był kompozytorem i dyrygentem. W młodości uczył się także gry na skrzypcach i fortepianie.

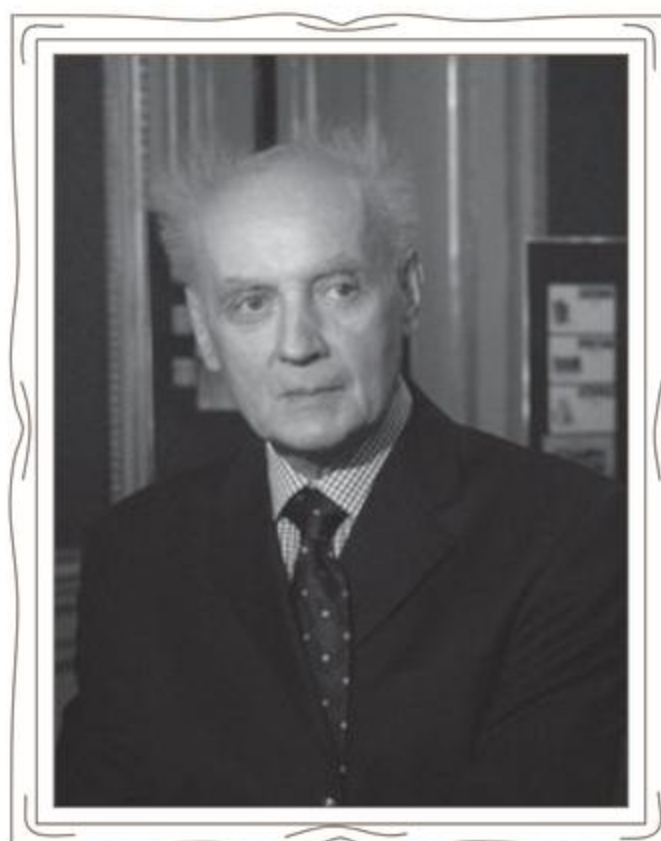

A to ciekawe!

Witold Lutosławski kształcił się nie tylko w dziedzinie muzyki. W młodości rozpoczął także studia matematyczne. Po roku musiał je jednak przerwać, ponieważ zajęcia w wyższej szkole muzycznej wymagały od niego całkowitego zaangażowania.

Wojciech Kilar (1932–2013) komponował utwory nawiązujące do polskiego folkloru, zwłaszcza do muzyki góralskiej. Do jego najważniejszych dzieł należą poematy symfoniczne *Krzesany*, *Orawa* i *Exodus* [czyt.: eksodus]. Był twórcą muzyki instrumentalnej, wokalne, religijnej oraz filmowej. Popularność na całym świecie zdobył dzięki utworom napisanym dla kina. Kilar jest autorem ścieżek dźwiękowych m.in. do filmów *Pianista*, *Pan Tadeusz*, *Dracula* [czyt.: drakula], *Ziemia obiecana*, *Dziewiąte wrota*.

Wojciech Kilar

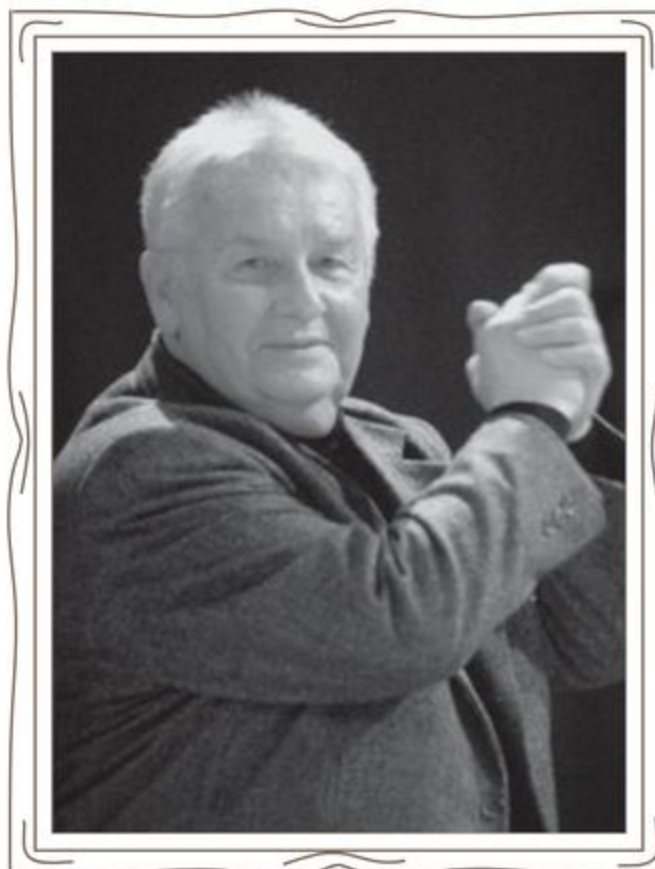
Posłuchajmy...

- Wojciech Kilar, *Krzesany*, fragment początkowy

? Z jakiego regionu Polski pochodzi muzyka ludowa, do której nawiązuje utwór?

Henryk Mikołaj Górecki (1933–2010) łączył w swojej muzyce współczesne, awangardowe eksperymenty z elementami muzyki dawnej i religijnej. Szczególnie dużą wagę przykładał do brzmienia dźwięków. Jego twórczość wyróżnia się prostotą, wywołuje silne emocje nawet w słuchaczach niezainteresowanych muzyką współczesną, a także skłania do zadumy i wyciszenia. Górecki komponował utwory zarówno instrumentalne, jak i wokalne.

Henryk Mikołaj
Górecki

Posłuchajmy...

• Henryk Mikołaj Górecki,
Trzy utwory w dawnym stylu, cz. II

? Jaki zespół instrumentalny wykonuje kompozycję?

Krzysztof Penderecki (1933–2020 r.) to światowej sławy kompozytor muzyki współczesnej. W swoich utworach oprócz brzmienia instrumentów wykorzystywał odgłosy i efekty akustyczne, np. dźwięki uzyskiwane dzięki stukaniu w dolną część pudła rezonansowego. Interesował się jazzem [czyt.: dżezem] i muzyką elektro-niczną, nawiązywał do muzyki chrześcijańskiej i żydowskiej. W swojej twórczości Penderecki stosował różnorodne style muzyczne. Zwykle sam dyrygował orkiestrami wykonującymi jego kompozycje po raz pierwszy.

Krzysztof Penderecki

Posłuchajmy...

• Krzysztof Penderecki, *Anaklasis*
[czyt.: anaklasis]

? Jakie instrumenty perkusyjne zostały wykorzystane w utworze?

26. Folk i country

Zagrajmy!

Hej, Zuzanno!

popularna melodia amerykańska

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zagramy utwór *Hej, Zuzanno!*.
- Dowiemy się, na czym polega styl folk w muzyce.
- Poznamy muzykę country [czyt.: kantry].
- Nauczymy się wykonywać różne rodzaje akompaniamentu.

Posłuchajmy...

- *Chcemy country*, piosenka w wykonaniu Pawła Bączkowskiego

Utwór *Hej, Zuzanno!* jest utrzymany w stylu **country** [czyt.: kantry], który wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych. Łączy on cechy muzyki ludowej z Europy – głównie z Anglii i Irlandii – z afrykańskimi i indiańskimi tradycjami muzycznymi. Piosenki countrowe [czyt.: kantrowe] są popularne na całym świecie. Do najbardziej znanych wykonawców tych utworów należą Willie Nelson [czyt.: ility nelson] oraz Kenny Rogers [czyt.: kenny rodżers]. W Polsce muzykę country wykonują m.in. zespoły Babsztyl i Zayazd [czyt.: zajazd]. Jej promocją w internecie zajmuje się kompozytor i piosenkarz Paweł Bączkowski.

Willie Nelson to amerykański piosenkarz, autor tekstów i kompozytor. Jego styl łączy country z elementami jazzu [czyt.: dżezu] i bluesa [czyt.: blusa].

- ? Wymieńcie cechy wysłuchanego utworu, które są charakterystyczne dla muzyki country [czyt.: kantry].

Dawniej country [czyt.: kantry] kojarzono z kulturą amerykańskiego Dzikiego Zachodu, głównie ze względu na wygląd wykonawców ubranych we flanelowe koszule, spodnie z frędzlami i kowbojskie kapelusze. Współcześnie muzyka country jest bardzo zróżnicowana. Styl ten reprezentują utwory zarówno żywiołowe, energiczne i taneczne, jak i nostalgiczne, skłaniające do refleksji, utrzymane w spokojnym tempie walca angielskiego.

Ćwiczenie 1

Wymieńcie nazwiska współczesnych polskich kompozytorów, którzy w swojej twórczości nawiązywali do muzyki ludowej.

Muzyka **folk** nawiązuje do kultury ludowej, czyli do folkloru. Artyści folkowi łączą rytmy i melodie ludowe z elementami różnych stylów muzycznych, m.in. nadają swoim utworom brzmienie kojarzące się z muzyką popularną, np. z rockiem [czyt.: rokiem]. Można zatem wyodrębnić wiele różnorodnych odmian folku. W Polsce styl folkowy reprezentują zespoły: Brathanki, Golec uOrkiestra, Kapela ze Wsi Warszawa, Enej czy Tulia.

Wokalistki tworzące zespół Tulia

Posłuchajmy...

◦ *Pędzą konie*, piosenka w wykonaniu zespołu Golec uOrkiestra

? Określcie, które elementy muzyki świadczą o tym, że piosenka reprezentuje styl folk.

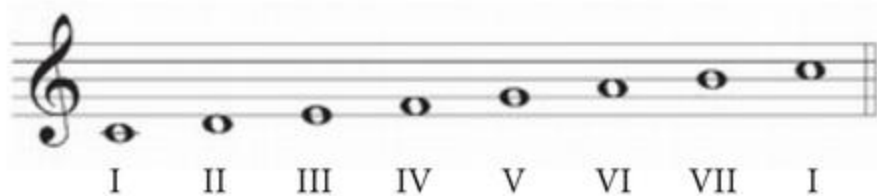
Zespół Golec uOrkiestra

Śpiewanie i granie stają się o wiele łatwiejsze, gdy towarzyszy im muzyka wykonywana głosowo lub na instrumencie, czyli **akompaniament**. Jego najprostszą formą jest **burdon** – jeden długi dźwięk wtórujący melodii głównej. W muzyce popularnej często jest wykorzystywany akompaniament rytmiczny, realizowany np. za pomocą instrumentów perkusyjnych. Pierwszemu głosowi może też towarzyszyć stale powtarzający się schemat rytmiczny lub melodyczny, czyli **ostinato**.

Ostinato rytmiczne do piosenki *Pędzą konie*

Akompaniament harmoniczny, zwany też akordowym, polega na wygrywaniu na instrumencie określonych współbrzmień dźwięków. Współbrzmienia tworzy się z dźwięków znajdujących się na kolejnych stopniach gamy.

A to ciekawe!

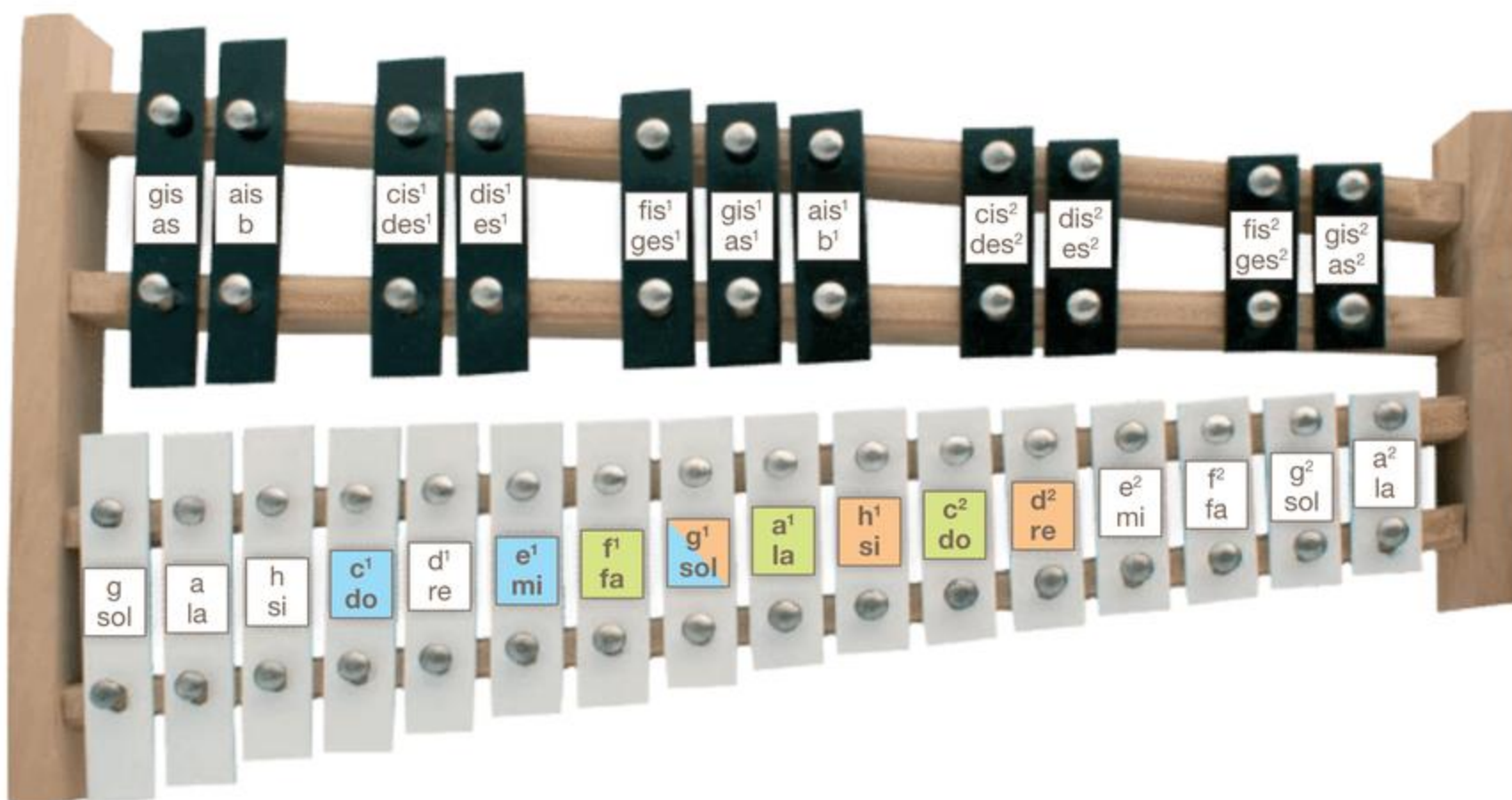
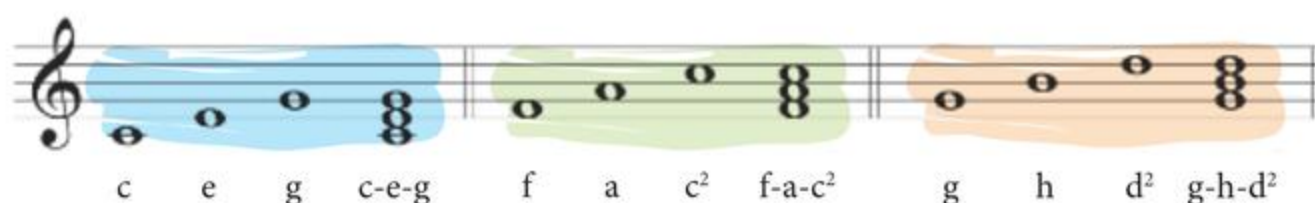
Niektóre instrumenty pozwalają na jednoczesne wykonywanie głównej melodii i burdonowego akompaniamentu. Przykładowo, dudy są wyposażone w dwie piszczałki: na mniejszej, zwanej przebierką, dudziarz wykonuje utwór, natomiast większa, tzw. bąk, w tym samym czasie wydaje jeden stały dźwięk, czyli burdon.

Ćwiczenie 2

Wysłuchajcie ponownie piosenki *Pędzą konie*. Podczas refrenu wykonajcie *ostinato* rytmiczne zgodnie z podanymi nutami.

W akompaniamencie zwykle stosuje się **akordy**. Nazywamy tak współbrzmienia złożone z co najmniej trzech dźwięków o różnej wysokości. Akord zbudowany z trzech dźwięków rozmieszczonych na co drugim stopniu gamy to **trójdźwięk**. Można go utworzyć z dowolnych brzmień, jednak najczęściej wykorzystywane są akordy rozpoczynające się od dźwięków z pierwszego, czwartego i piątego stopnia gamy. Znajomość tych trzech współbrzmień pozwala wykonać prosty akompaniament harmoniczny do każdej melodii.

Dźwięki akordu można wykonać po kolei lub wszystkie jednocześnie.

Ćwiczenie 3

Zagrajcie na dzwonkach lub na instrumencie klawiszowym trzy podstawowe trójdźwięki.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Akompaniament – muzyka towarzysząca melodii głównej.

Burdon – najprostszy akompaniament, polegający na wykonywaniu jednego długiego dźwięku.

Akord – współbrzmienie co najmniej trzech dźwięków o różnej wysokości.

Trójdźwięk – współbrzmienie złożone z trzech dźwięków rozmieszczonych na co drugim stopniu gamy.

Stopnie gamy – kolejne dźwięki gamy.

Ostinato – stałe powtarzanie krótkiej melodii lub krótkiego rytmu.

27. Jazz, czyli wielka improwizacja

Posłuchajmy!

Ragtime¹ klonowego liścia

Scott Joplin [czyt.: skot džoplin]

Czym różni się wysłuchany utwór od muzyki, której słuchacie na co dzień?

Pod koniec XIX w. w Nowym Orleanie – mieście położonym na południu Stanów Zjednoczonych, narodził się nowy rodzaj muzyki – jazz [czyt.: dżez]. Wywodzi się on z tradycyjnych pieśni wykonywanych przez czarnoskórych Amerykanów, czyli z bluesa [czyt.: blusa], oraz z gatunku utworów fortepianowych utrzymanych w metrum $\frac{2}{4}$ lub $\frac{4}{4}$, zwanego ragtime'em [czyt.: ragtajmem].

¹ Ragtime [czyt.: ragtajm].

Nowy Orlean do dziś jest ważnym miejscem dla wielbicieli muzyki jazzowej [czyt.: dżezowej]. Liczne zespoły występują m.in. na jednej z najsłynniejszych ulic miasta – Bourbon Street [czyt.: strit].

Jazz był pierwotnie muzyką pogodną, melodyjną i pełną energii. Wykonywały go małe zespoły muzyczne zwane **combo** [czyt.: kombo], w których występowali instrumentalisci najczęściej grający na kornecie, klarncie, puzonie, bębnach, fortepianie, kontrabasie i gitarze.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, czym jest jazz [czyt.: dżez].
- Poznamy kompozytorów i muzyków jazzowych [czyt.: dżezowych].
- Zagramy standard jazzowy.

Posłuchajmy...

◦ Wojciech Kacperski, *Bez tytułu*, utwór w wykonaniu zespołu New Orleans Stompers [czyt.: nju orlijens stompers] lub inny utwór w stylu jazzu nowoorleańskiego

? Wymieńcie instrumenty, które zostały wykorzystane w wysłuchanym utworze. Jaki jest nastrój tej kompozycji?

Nieznaczące wyprzedzanie i opóźnianie dźwięków sprawiało, że rytm w utworach jazzowych [czyt.: dżezowych] stawał się płynny, kołyszący. Zjawisko to określano jako swing [czyt.: sliŋg]. Tym samym słowem nazwano również jedną z najpopularniejszych odmian jazzu, która ukształtowała się w latach 30. i 40. XX w.

We współczesnym jazzie wykorzystuje się saksofony oraz instrumenty elektryczne i elektroniczne. Muzycy występujący w combo [czyt.: kombo] często wykonują **improwizacje**, czyli grają bez nut i wymyślają melodię na poczekaniu, podczas koncertu.

W XX w. elementy jazzu [czyt.: dżezu] wykorzystywało w swoich utworach wielu kompozytorów muzyki artystycznej, m.in. George Gershwin [czyt.: dżordż gerszłin] i Maurice Ravel [czyt.: moris rawel]. Niektórzy artyści – np. Grażyna Auguścik i Urszula Dudziak – łączą jazz z muzyką ludową i popularną.

Zagrajmy!

Jericho¹

popularna melodia amerykańska

¹ Jericho [czyt.: dżerikoł] – Jerycho, miasto w Palestynie.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnijcie, co to jest synkopa. Następnie wskażcie w melodii utworu *Jericho* co najmniej jedną synkopę.

George Gershwin

Maurice Ravel

Improwizacja wymaga od artystów jazzowych [czyt.: dżezowych] wielkiej swobody i wyobraźni muzycznej. Podczas gry w zespole muszą oni bardzo szybko reagować na pomysły innych muzyków, a w trakcie występu solowego – wykazywać się wirtuozowskimi umiejętnościami.

Współcześnie wykonawcy jazzowi, czyli **jazzmani** [czyt.: dżezmeni], zdobywają uznanie coraz większej liczby melomanów. Ich utwory są doceniane nie tylko przez miłośników jazzu [czyt.: dżezu], lecz także przez wielbicieli muzyki artystycznej. Koncerty jazzowe [czyt.: dżezowe] odbywają się dziś zarówno w klubach muzycznych, jak i w filharmoniach. Najwybitniejsi jazzmani [czyt.: dżezmeni] są autorami **standardów**, czyli melodii, które zyskały dużą popularność i są wykorzystywane przez innych muzyków.

Zagrajmy!

What a Wonderful World¹

Bob Thiele [czyt.: bob tile], George David Weiss [czyt.: dżordż dejwid łajs]

¹ *What a Wonderful World* [czyt.: łot a łonderful łorld] – w języku angielskim: „cóż za wspaniały świat”.

W XX w. ukształtowało się wiele odmian jazzu. Obecnie artyści jazzowi wprowadzają do swoich utworów elementy z innych rodzajów i stylów muzycznych. Wielu jazzmanów prezentuje słuchaczom własne, oryginalne opracowania melodii ludowych lub kompozycji największych twórców muzyki artystycznej. Szczególne znaczenie dla muzyki polskiej mają jazzowe interpretacje utworów Fryderyka Chopina [czyt.: szopena], m.in. w wykonaniu zespołu wokalnego Novi Singers [czyt.: nowi singers] oraz pianistów: Andrzeja Jagodzińskiego, Leszka Możdżera i Adama Makowicza.

Posłuchajmy...

• Fryderyk Chopin [czyt.: szopen],
Walc *Es-dur* w aranżacji jazzowej,
w wykonaniu zespołu
Filip Wojciechowski Trio

? Jakie instrumenty
wykorzystano w utworze?

Na złotą nutę 🎵

Na podstawie informacji
z internetu sporządź w zeszycie
notatkę o wybranym polskim
muzyku jazzowym.

Zaśpiewajmy!

Dream a Little Dream of Me¹

Fabian Andre [czyt.: fejbien andre], Wilbur Schwandt [czyt.: łilber szwant]

¹ *Dream a Little Dream of Me* [czyt.: drim a litl drim of mi] – w języku angielskim: „śnij mały sen o mnie”.

Jazzmani często występują w kawiarniach, restauracjach i barach. Koncerty dla małej publiczności wyróżniają się szczególną atmosferą.

A to ciekawe!

Nigdy nie wyjaśniono do końca, skąd pochodzi słowo „jazz”. Pierwotnie wyraz ten należał do języka używanego przez graczy i kibiców bejsbolu. Oznaczał energię, siłę, brawurę i lekkomyślność, a także hałas, zgiełk. W 1915 r. po raz pierwszy określeniem „jazz” opisano brzmienie pewnego zespołu. Użycie tego słowa miało na celu ośmieszenie instrumentalistów i wykonywanej przez nich muzyki.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Standard jazzowy [czyt.: dżezowy] – popularna melodia jazzowa, wielokrotnie wykonywana przez różnych muzyków.

Improwizacja – tworzenie muzyki w trakcie jej wykonywania.

Jazzman [czyt.: dżezmen] – muzyk jazzowy.

Combo [czyt.: kombo] – zespół grający muzykę jazzową.

Duke Ellington

[czyt.: djuk elinkton] (1899–1974)
amerykański pianista, kompozytor,
założyciel jednego z najsłynniejszych
zespołów jazzowych
[czyt.: dżezowych]

**Krzysztof „Komeda”
Trzcński** (1931–1969)
pianista, kompozytor,
autor muzyki filmowej

Leszek Możdżer
(urodzony w 1971 r.)
pianista, kompozytor

Jan Garbarek
(urodzony w 1947 r.)
norweski saksofonista
polskiego pochodzenia

Jan „Ptaszyn” Wróblewski
(urodzony w 1936 r.)
saksofonista, kompozytor

Wybitni jazzmani

Najznakomitsi jazzmani [czyt.: dżezmeni] w historii
cieszą się do dziś wielką sławą. Nagrania ich wirtu-
ozowskich występów sprawiły, że jazz [czyt.: dżez]
stał się jedną z najpopularniejszych odmian muzyki.
Wśród tych wybitnych artystów znalazło się też
kilkoro muzyków z Polski.

Urszula Dudziak
(urodzona w 1943 r.)
wokalistka

Ella Fitzgerald
[czyt.: ficdżerald]
(1917–1996)
amerykańska wokalistka

Miles Davis

[czyt.: majls dejwis]
(1926–1991) kompozytor,
jeden z najwybitniejszych
trębaczy w XX w.

Louis Armstrong

[czyt.: luis armstrong]
(1901–1971)
słynny trębacz i wokalista,
kompozytor

Benny Goodman

[czyt.: beni gudmen]
(1909–1986)
zwany królem swingu,
klarnecista, założyciel
popularnego zespołu
jazzowego

Michał Urbaniak

(urodzony w 1943 r.)
saksofonista, skrzypek,
kompozytor

28. Na estradzie – pop, rock, muzyka rozrywkowa

Posłuchajmy!

Yesterday

Paul McCartney

Określcie, jakie jest tempo utworu, i opiszcie jego nastrój.

W drugiej połowie XX w. wielką popularność zdobył łatwy w odbiorze, skoczny **rock and roll** [czyt.: rok end rol]. Wykonawcy reprezentujący ten styl muzyczny używali instrumentów o głośnym brzmieniu wzmacnianym elektronicznie. Królem muzyki rockandrollowej [czyt.: rokendrolowej] okrzyknięto amerykańskiego piosenkarza Elvisa Presleya [czyt.: elwisa presleja].

Z rock and rolla wywodzą się takie style muzyczne, jak rap, pop czy rock. Do najsłynniejszych artystów rockowych [czyt.: rokowych] na świecie należą członkowie zespołów The Beatles [czyt.: de bitels] i The Rolling Stones [czyt.: de rolling stołns]. Najbardziej znane postacie polskiej sceny rockowej to m.in.: Czesław Niemen, Tadeusz Nalepa i Zbigniew Hołdys.

Elvis Presley był piosenkarzem, kompozytorem i gitarzystą. Grał także w filmach.

Na złotą nutę 🎵

Dowiedz się, co oznacza nazwa „rock and roll” w dosłownym tłumaczeniu na język polski.

Ze względu na szybkie tempo i trudne do wykonania figury tańczenie rock and rolla wymaga od tancerzy dobrej kondycji fizycznej.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę
To jest rock and roll.
- Poznamy różne rodzaje muzyki rozrywkowej, a także jej twórców i wykonawców.
- Posłuchamy utworów reprezentujących różne style muzyczne.

muzyka: Tadeusz Szarwaryn, słowa: Dariusz Jaros

Żywo

1.(2.,3.) Ra - do - sny dzień wsta - je znów i sło - Ńca blask ro - zle - wa się z u - ro - czych
snów ko - le - jny raz wra - cam więc i bu - dzę się W drogę, po - ra już -
szu - kać przygód, szko - da słów, już od ra - na rock and ro - lla ta - ńczyć chcę -
! Ref. Ra - do - sny sły - szę ton, to jest wła - śnie rock and roll I
wiem, że dzi - siaj też w je - go ry - tmie mi - nie dzień Ra -
4. Za - bio - rę cie - bie tam, tam, gdzie wo - lniej
pły - nie czas, gdzie se - rca nam za - gra - ją w rytm, gdzie tę - czo - wo ko - lo - ro -
wy świat I nie - wa - żne, że po - że - gna - my się

1. Radosny dzień wstaje znów
i słońca blask rozlewa się,
z uroczych snów kolejny raz
wracam więc i budzę się.
W drogę, pora już szukać przygód, szkoda słów,
już od rana rock and rolla tańczyć chcę!

Ref. Radosny słyszę ton,
to jest właśnie rock and roll.
I wiem, że dzisiaj też
w jego rytmie minie dzień. } *bis*

2. Leniwy świt budzi mnie
i zaprasza w nowy dzień.
Zaczynam już kolejny raz
z życiem toczyć nową grę.
I już teraz wiem, będzie dzisiaj piękny dzień,
już od rana rock and rolla tańczyć chcę!

Ref. Radosny słyszę ton...

Posłuchajmy...

◦ *Come on, little mama* [czyt.: comon lityl mama], piosenka w wykonaniu Raya Harrisa [czyt.: reja harisa] – lub inny utwór rockandrollowy [czyt.: rokendrolowy]

? Podajcie nazwy instrumentów wykorzystanych w nagraniu. Następnie wymieńcie cechy utworu, które są charakterystyczne dla muzyki rockandrollowej.

39 D 7(♯9) h A G⁷

Bo znów ra - no, ra - no, ra - no bę - dzie pię - kny dzień ____!

44 D⁵ h A G⁷

wiem, ra - no, ra - no, ra - no bę - dzie pię - kny dzień ____!

Ref. Ra-

3. Przyjaciół tak wielu mam
i z nimi wciąż poznaję świat.
Na wspólny radosny dzień
już nie leń się, nie jesteś leń!
Ale nie martw się, jutro przecież też jest dzień,
już od rana rock and rolla tańczyć chcę!

Ref. Radosny słyszę ton...

4. Zabiorę ciebie tam,
tam, gdzie wolniej płynie czas,
gdzie serca nam zagrają w rytm,
gdzie tęczo kolorowy świat.
I nieważne, że pożegnamy się.
Bo znów rano, rano, rano będzie piękny dzień!
Ja wiem, rano, rano, rano będzie piękny dzień!

Ref. Radosny słyszę ton... (× 4)

Pop to bardzo zróżnicowany styl muzyki rozrywkowej. Artyści popowi wykonują zarówno energiczne, radosne piosenki, jak i utwory refleksyjne, nastrojowe. Jednym z najwybitniejszych twórców muzyki pop był Michael Jackson [czyt.: majkel dżekson].

Michaela Jacksona
[czyt.: majkela dżeksona]
często nazywa się
królem muzyki pop.

Zespół The Beatles [czyt.: de bitels] tworzyli: George Harrison [czyt.: dżordż harison], John Lennon [czyt.: dżon lenon], Paul McCartney [czyt.: pol makkartnej] i Ringo Starr [czyt.: star]. Muzycy pochodzili z Liverpoolu [czyt.: liwerpulu] – miasta w Wielkiej Brytanii.

W latach 70. XX w. wykształcił się styl muzyki rozrywkowej określany jako **disco** [czyt.: disko]. Zaliczane są do niego proste, rytmiczne utwory przeznaczone do tańca.

Wśród młodych ludzi popularny jest **rap**. Ta odmiana muzyki jest ważną częścią kultury młodzieżowej nazywanej hip-hopem. Jej elementami są również taniec breakdance [czyt.: brekdens] oraz graffiti [czyt.: grafiti], czyli malowidła wykonywane na ścianach budynków.

Ćwiczenie 2

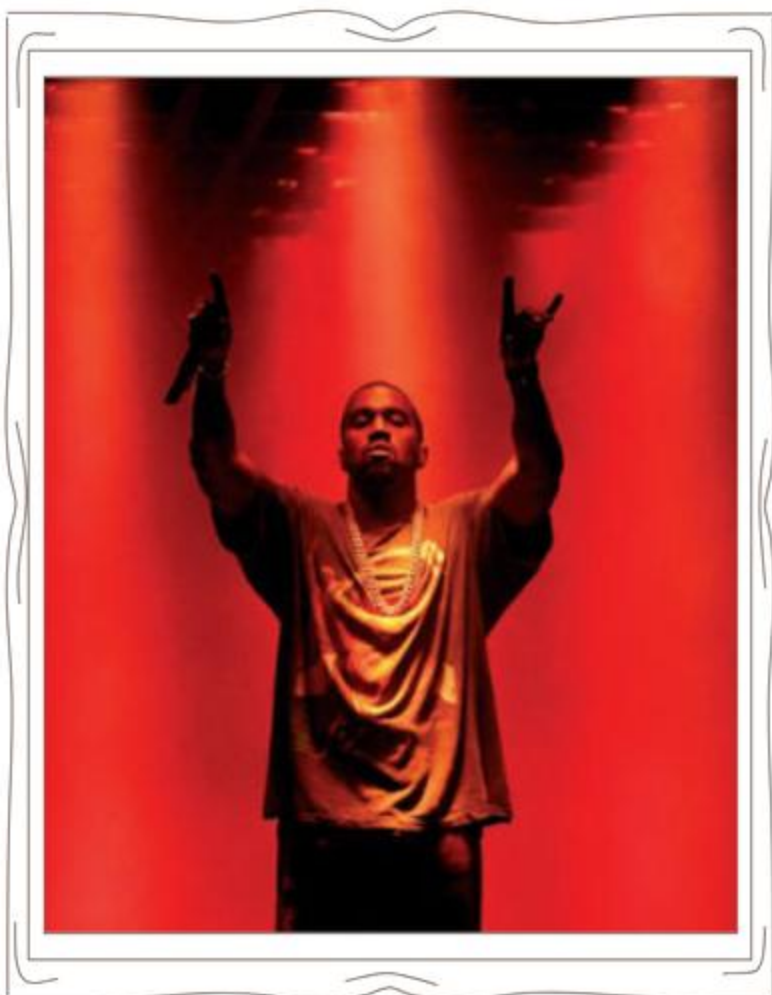
Zapytajcie rodziców i dziadków, jakie przeboje pamiętają z czasów, gdy byli w Waszym wieku. Wybierzcie jeden z tych utworów i znajdźcie informacje na jego temat, np. dotyczące kompozytora, autora tekstu oraz wykonawcy. Zaprezentujcie zgromadzone wiadomości koleżankom i kolegom z klasy.

Ćwiczenie 1

Która współczesna piosenka podoba Wam się najbardziej?
Stwórzcie listę pięciu najpopularniejszych utworów w Waszej klasie.
Jaki styl muzyczny reprezentuje każdy z nich?

A to ciekawe!

Muzyce rapowej często towarzyszą specjalne efekty dźwiękowe. Przykładem takiego akompaniamentu jest skreczowanie – rytmiczne poruszanie płytą winylową znajdującą się na talerzu włączonego gramofonu.

Kanye West [czyt.: kenji łest] to urodzony w 1977 r. amerykański raper, wokalista, producent muzyczny oraz projektant mody. Uznawany jest za jedną z najważniejszych gwiazd rapu w XXI w. Założył także fundację wspierającą edukację afroamerykańskich dzieci w USA.

Rap polega na recytacji tekstu z towarzyszeniem akompaniamentu perkusyjnego lub prostej melodii. Charakterystycznym elementem utworów rapowych jest loop [czyt.: lup], czyli powtarzający się schemat rytmiczny. Wbrew pozorom rapowanie nie jest łatwe, wymaga bowiem utrzymania precyzyjnego rytmu i odpowiedniego tempa. Teksty rapowe opowiadają zwykle o codziennych przeżyciach i problemach. Czasem raperzy układają je na bieżąco, podczas występu. Taką improwizację nazywamy freestylem [czyt.: fristajlem].

Jay-Z [czyt.: dżej zi], właśc. Shawn Corey Carter [czyt.: szon korej karter], urodził się w 1969 r. Jest amerykańskim artystą, który zdobył uznanie jako raper. Odniósł także sukces jako przedsiębiorca: jest właścicielem sieci amerykańskich barów sportowych oraz drużyny koszykarskiej.

Ćwiczenie 3

Podajcie pochodzący z języka włoskiego termin muzyczny, którym można by określić loop – stałe powtarzanie tego samego rytmu.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Rock and roll [czyt.: rok end rol] – styl łatwej w odbiorze, skocznej muzyki, powstały w drugiej połowie XX w.

Pop – styl muzyki rozrywkowej o zróżnicowanym charakterze.

Disco [czyt.: disko] – styl rytmicznej, tanecznej muzyki rozrywkowej.

Rap – styl muzyki rozrywkowej wykorzystujący rytmiczną recytację z towarzyszeniem perkusji lub prostej melodii.

Od fonografu do smartfona

Jeszcze w XIX w. jedynym sposobem utrwalania muzyki było zapisywanie nut na papierze. Aby posłuchać utworu, trzeba było pójść na koncert. Dzisiaj w dowolnej chwili można odtworzyć ulubione nagranie – wystarczy mieć przy sobie przenośny odtwarzacz. Dzięki takim urządzeniom muzyka może towarzyszyć nam np. podczas spaceru lub w podróży.

Telegrafon

Duński inżynier Valdemar Poulsen [czyt.: waldemar polsen] zbudował mechanizm rejestrujący dźwięki na stalowym drucie. Telegrafon był poprzednikiem magnetofonu.

Magnetofon szpulowy

Urządzenie to było powszechnie używane do odtwarzania muzyki w domach. Dźwięk wydobywał się ze specjalnej taśmy nawiniętej na dwa obracające się wałki zwane szpulami.

Fonograf

Pierwszym urządzeniem służącym do zapisywania i odtwarzania dźwięku był fonograf skonstruowany przez Thomasa Edisona [czyt.: tomasa edisona]. Dźwięk utrwalany był na cienkiej warstwie wosku. Nagrań powstałych w ten sposób nie można było kopiować.

1877

1887

1898

1935

Gramofon

Jego wynalazcą był Emil Berliner. Do odtwarzania muzyki służył płaski dysk pokryty woskiem. Z obracającej się płyty dźwięk był przenoszony do wzmacniającej tuby. Zapis na tym dysku umożliwiał kopiowanie utworów.

Płyta CD [czyt.: sidi]

Pierwsze płyty tego typu trafiły do sprzedaży w Japonii w 1982 r. Wkrótce zaczęto produkować je masowo na całym świecie. Na jednej płycie mieści się zazwyczaj ok. 80 min muzyki. W tej metodzie zapisywania i odtwarzania dźwięku używa się lasera.

Smartfon

Urządzenie to umożliwia odsłuchiwanie muzyki w różnych formatach, np. w plikach MP3, i wybór aplikacji muzycznych dostosowanych do potrzeb użytkownika. Smartfony łączą mobilność ze znaczną pojemnością pamięci, dlatego dla wielu osób stanowią podstawowe narzędzie do słuchania muzyki.

1963

Kaseta magnetofonowa

To niewielkie plastikowe pudełko zawierało taśmę z zapisanym dźwiękiem. W 1979 roku skonstruowano walkmana [czyt.: łokmena] – przenośny odtwarzacz kaset. Umożliwiał on słuchanie ulubionych nagrań także poza domem.

1978

1998

Odtwarzacz MP3

Odtwarzacze multimedialne są przenośne, mają niewielkie rozmiary i mogą pomieścić nawet kilkaset godzin muzyki. Utwory zapisuje się na nich cyfrowo, czyli w postaci kombinacji cyfr. Najczęściej stosowane formaty dźwięku to WAV [czyt.: lejw] i MP3.

2009

29. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- W kompozycjach impresjonistycznych nacisk jest położony na brzmienia instrumentów.
- Kompozytorzy XX w. często eksperymentowali podczas tworzenia muzyki – poszukiwali nowych brzmień i form.
- Muzyka country [czyt.: kantry] powstała w Ameryce Północnej w wyniku połączenia cech muzyki angielskiej i irlandzkiej z afrykańskimi i indiańskimi tradycjami muzycznymi.
- Folk to styl muzyczny łączący elementy muzyki ludowej i muzyki popularnej, np. popu lub rocka [czyt.: roka].
- Muzyka towarzysząca śpiewowi lub grze na instrumencie to akompaniament.
- Jazz [czyt.: dżez] narodził się w Stanach Zjednoczonych pod koniec XIX w.
- Improwizacja polega na tworzeniu muzyki w trakcie jej wykonywania.
- Rock and roll [czyt.: rok end rol] to skoczna, prosta muzyka rozrywkowa.
- Z rock and rolla wywodzą się liczne style muzyczne, m.in. rock, pop, rap.

Zadania warsztatowe

- Skomponujcie utwór pod tytułem *Przypadek* zgodnie z zamieszczoną instrukcją.
 - Przygotujcie małe kartki oraz kilka balonów i piłeczek do ping-ponga, a także instrumenty: guiro [czyt.: gliro] i talerze z pałeczkami do dzwonków.
 - Wykonajcie podane rytmy za pomocą odpowiednich przedmiotów i instrumentów. Następnie kilkukrotnie zapiszcie każdy z tych schematów rytmicznych na przygotowanych kartkach.
 - Ułóżcie kartki tak, aby powstała partytura utworu rytmicznego *Przypadek*. W każdym głosie dany rytm może się powtarzać kilka razy.
 - Wykonajcie opracowaną przez Was kompozycję.
- Po zakończeniu zadania możecie ułożyć kartki z rytmem w innym porządku i skomponować nowy utwór.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
 - Stworzymy własną kompozycję.
 - Wykonamy utwór z akompaniamentem.
 - Zagramy standard jazzowy [czyt.: dżezowy].
- Utrwalimy znajomość terminów i zagadnień z ostatnich lekcji.

- ② Podzielcie się na trzy grupy. Pierwszy zespół gra na fletach melodię piosenki *Hej, Zuzanno!* (s. 108), drugi wykonuje akompaniament akordowy na dzwonkach, a trzeci realizuje rytmiczne *ostinato* na pudełkach akustycznych lub klawesach.

The musical score is written for three parts: Flute (Flety), Bells (Dzwonki), and Acoustic Boxes (Pudełki akustyczne lub klawesach). The time signature is 4/4. The score is divided into four systems, each starting with a measure number (1, 5, 9, 13). The Flute part (top staff) plays a melody with notes in blue and orange. The Bells part (middle staff) plays a rhythmic accompaniment with notes in black. The Acoustic Boxes part (bottom staff) plays a rhythmic accompaniment with notes in black. The notes in the Bells and Acoustic Boxes parts are highlighted in yellow.

- ③ Zagrajcie wspólnie standard *Jericho* [czyt.: dżerikoł] (s. 113). W tym celu utwórzcie trzy zespoły jazzowe [czyt.: dżezowe]. Pierwszy z nich wykona melodię na instrumentach melodycznych, drugi – utwór rytmiczny z wykorzystaniem gestodźwięków, a trzeci – akompaniament perkusyjny zaimprovizowany na wybranych instrumentach.

30. Z muzyką dalej w świat

Zaśpiewajmy!

Pieśń pożegnalna

popularna melodia szkocka, słowa polskie: Jerzy Litwiniuk

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Radość najpiękniejszych lat*.
- Sprawdzimy, czego nauczyliśmy się na lekcjach muzyki.

Powoli

1. O - gni - ska już do - ga - sa blask, bra - te - rski sple - ćmy krąg. W wie -
czo - rnej ci - szy, w świe - tle gwiazd o - sta - tni u - ścisk rąk. Ref. Kto
raz przy - ja - źni po - znał moc, nie bę - dzie trwo - nić słów. Przy
i - nnym o - gniu, w i - nną noc, do - zo - ba - cze - nia znów.

1. Ogniska już dogasa blask,
braterski splećmy krąg.
W wieczornej ciszy, w świetle gwiazd
ostatni uścisk rąk.

2. Nie zgaśnie tej przyjaźni żar,
co połączyła nas.
Nie pozwolimy, by ją starł
nieubłagany czas.

Ref. Kto raz przyjaźni poznał moc,
nie będzie trwonić słów.
Przy innym ogniu, w inną noc,
do zobaczenia znów. } *bis*

Ref. Kto raz przyjaźni poznał moc... } *bis*

Co już wiecie...

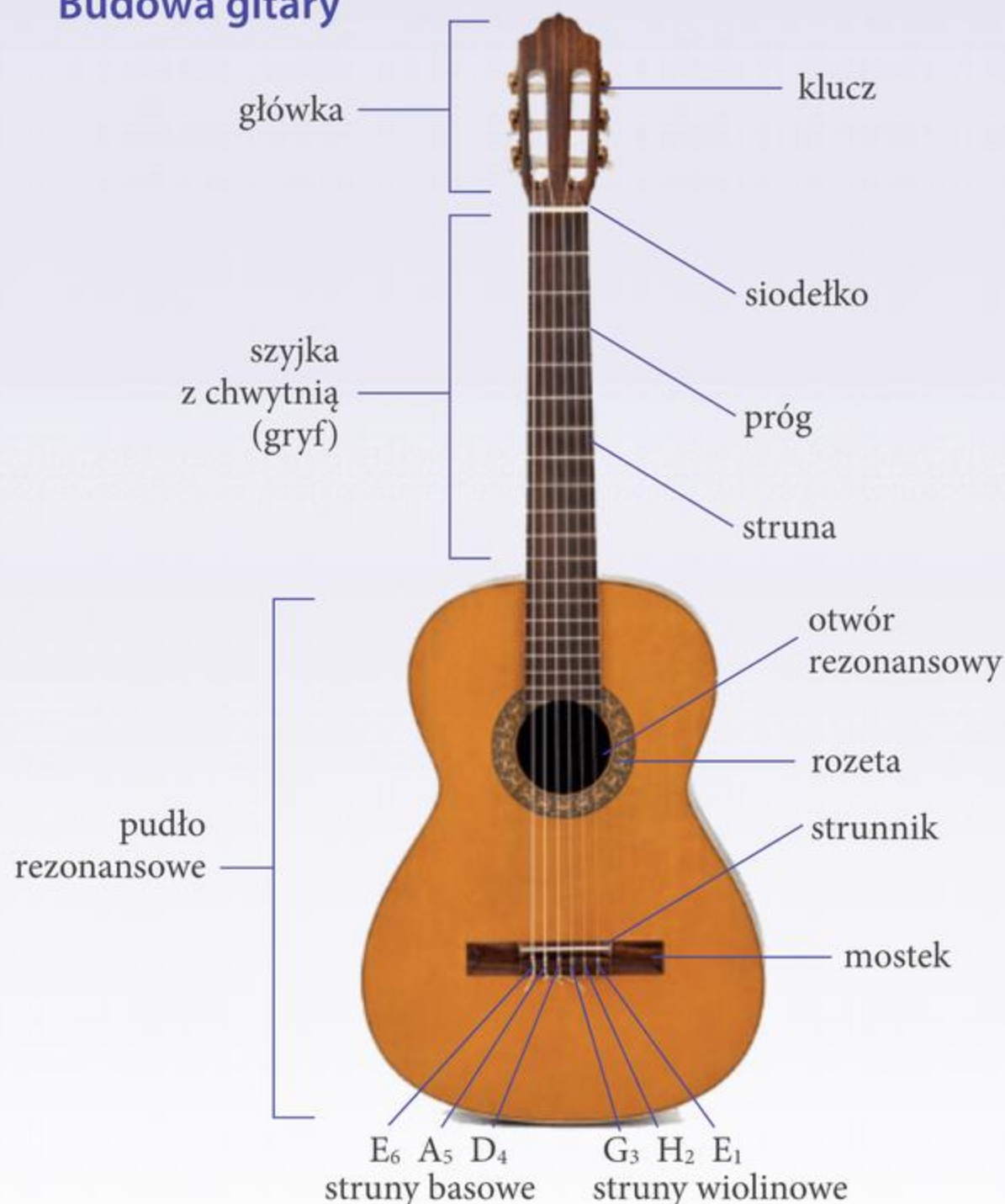
W ciągu ostatnich czterech lat zdobyliście wiadomości potrzebne do świadomego słuchania i wykonywania muzyki. Przekonajcie się sami, jak wiele już wiecie! W tym celu odpowiedzcie na zamieszczone pytania.

- 1 Jaki jest tytuł polskiego hymnu narodowego i kto napisał jego słowa?
- 2 Co kompozytorzy zapisują w partyturze?
- 3 Co oznacza kropka postawiona przy nucie?
- 4 Kogo nazywamy wirtuozem?
- 5 Czym różni się opera od baletu?
- 6 Jak powinien się zachowywać prawdziwy meloman podczas koncertu?
- 7 W jakich miejscach można posłuchać muzyki wykonywanej na żywo?
- 8 Na czym polega śpiewanie w kanonie?
- 9 Jak nazywają się cztery podstawowe głosy wokalne?
- 10 Który z wybitnych kompozytorów polskich zdobył największą sławę na świecie?
- 11 Czym zasłynął Stanisław Moniuszko?
- 12 Jak określa się ciche wykonywanie muzyki, a jak – głośne?
- 13 Które polskie tańce nazywamy narodowymi?
- 14 Które instrumenty zaliczamy do grupy strunowych smyczkowych, a które – do grupy dętych blaszanych?
- 15 Z jakich elementów składa się muzyka?
- 16 Co oznacza określenie *legato*?
- 17 Co łączy kuplet z rondem?
- 18 Co to jest gama?
- 19 Z jakiego kraju pochodzi polka?
- 20 Co to jest przedtakt?
- 21 Co to jest synkopa i gdzie występuje?
- 22 Jaką wspólną cechę mają burdon i *ostinato*?
- 23 Jakie zwyczaje ludowe przetrwały do dziś?
- 24 Dla którego z instrumentów charakterystyczna jest artykulacja *frullato*?
- 25 W jakich epokach tworzyli wymienieni kompozytorzy?
Po udzieleniu odpowiedzi uporządkuj te epoki w kolejności chronologicznej.
Jan Sebastian Bach
Ludwig van Beethoven
Fryderyk Chopin
Stanisław Moniuszko
Wolfgang Amadeusz Mozart
Witold Lutosławski

Minikurs gry na gitarze – samouczek

Gitara często wykorzystywana jest jako instrument towarzyszący śpiewaniu – np. piosenek turystycznych czy szant. Jeśli poświęcisz trochę czasu na ćwiczenia, możesz szybko nauczyć się podstawowych chwytów i zaskoczyć znajomych podczas następnego wspólnego wyjazdu propozycją wspólnego śpiewu z akompaniamentem.

Budowa gitary

Trzymanie gitary

Łokieć prawej ręki oprzyj na pudle rezonansowym w miejscu jego najwyższego wzniesienia i opuść dłoń na struny.

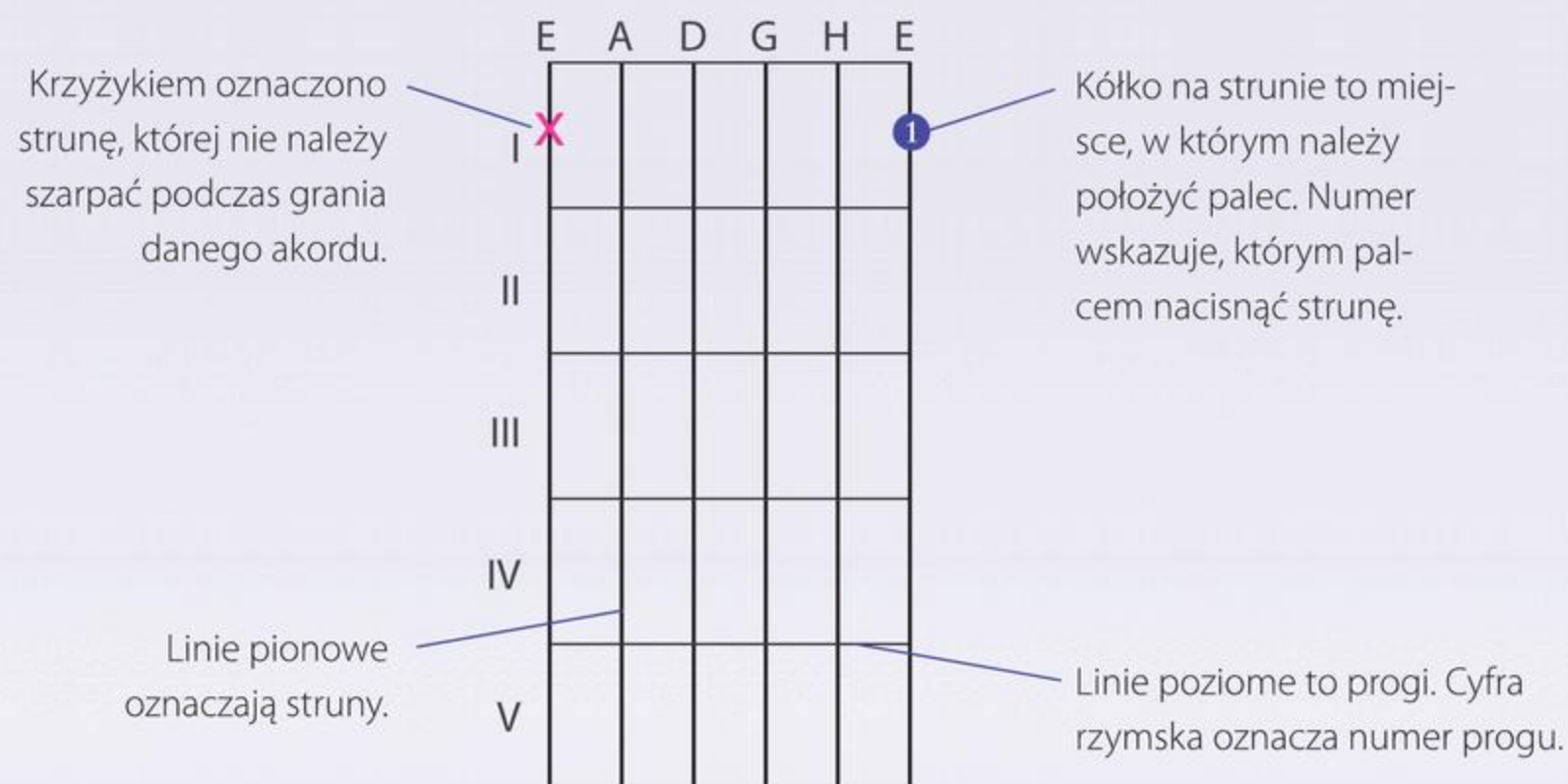
Kciuk lewej ręki oprzyj płasko na tylnej stronie gryfu. Dłoń powinna być ułożona tak, żeby jej wnętrze nie dotykało instrumentu.

Położ instrument na lewym udzie, tak aby główka znalazła się na wysokości Twojego lewego ramienia.

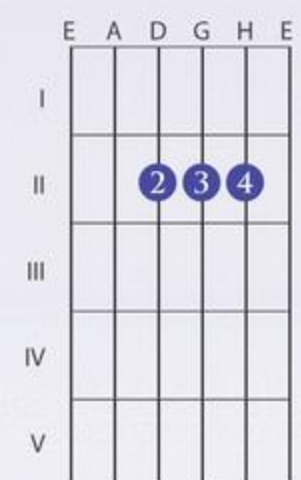
Cofnij prawą nogę i unieś lekko lewe kolano. Jeśli to możliwe, oprzyj stopę na podnóżku lub innym niewielkim podwyższeniu.

Chwyty gitarowe

Chwyt gitarowy polega na przyciskaniu strun do gryfu w odpowiednich miejscach. Używamy do tego palców lewej dłoni. Jeśli szarpniemy struny prawą ręką, uzyskamy akord. Chwyt można przedstawić w postaci schematu.

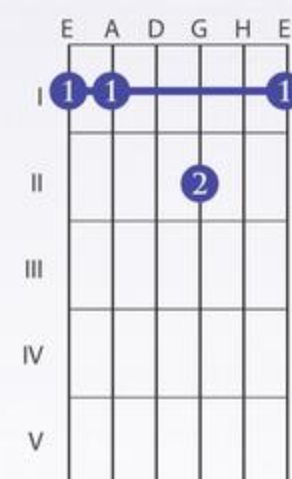
akord d-moll

akord A-dur

Chwyty barowe

Aby wykonać chwyt barowy, pierwszym palcem przyciskamy wszystkie struny na wskazanym progu, a pozostałe palce układamy jak do jednego z chwytów niebarowych. Do chwytów barowych należą np. F-dur, H-dur czy Fis-dur.

akord F-dur

Numeracja palców lewej ręki

Tabela chwytów gitarowych

a-moll	A-dur	A⁷	d-moll	D-dur	D⁷	e-moll
E-dur	E⁷	h-moll	H-dur	H⁷	f-moll	F-dur
Fis-dur	b-moll	B-dur	G⁷	G-dur	C-dur	C⁷

Śpiewnik

Zaśpiewajmy!

Lato, lato, lato czeka

muzyka: Witold Krzemiński, słowa: Ludwik Jerzy Kern

Moderato C

¹ Pitagoras – słynny grecki matematyk – w tekście piosenki jego imię odnosi się do nauczyciela matematyki lub do szkoły, w której uczniowie uczą się liczenia.

² Canto, cantare – w języku łacińskim: „śpiewam, śpiewać”.

1. Lato, lato, lato czeka,
razem z latem czeka rzeka,
razem z rzeką czeka las,
a tam ciągle nie ma nas.

Lato, lato, nie płacz czasem,
czekaj z rzeką, czekaj z lasem.
W lesie schowaj dla nas chłodny cień,
przyjedziemy lada dzień.

Ref. Już za parę dni, za dni parę
weźmiesz plecak swój i gitarę.
Pożegnania kilka słów:
Pitagoras¹, bądźcie zdrów!
Do widzenia wam, *canto, cantare*².

2. Lato, lato mieszka w drzewach,
lato, lato – w ptakach śpiewa,
słońcu każe odkryć twarz.
Lato, lato, jak się masz?
Lato, lato, dam ci różę,
lato, lato, zostań dłużej.
Zamiast się po krajach włóczyć stu,
lato, lato, zostań tu!

Ref. Już za parę dni...

popularna melodia szkocka

1. Kie - dy wiatr za - szu - mi w gło - wie, ca - ły świat na - bie - ra tre - ści,
 3 wte - dy czło - wiek chę - tnie słu - cha mo - rskich o - po - wie - ści.
 5 Ref. Kto chce, ten nie - chaj słu - cha, kto nie chce, niech nie słu - cha:
 7 jak ba - lsam są dla u - cha mo - rskie o - po - wie - ści.

1. Kiedy wiatr zaszumi w głowie,
 cały świat nabiera treści,
 wtedy człowiek chętnie słucha
 morskich opowieści.

2. Łajba to jest morski statek,
 sztorm to wiatr, co dmucha z gestem¹,
 cierpi kraj na niedostatek
 morskich opowieści.

3. Pływał raz marynarz, który
 żywił się wyłącznie pieprzem,
 sypał pieprz do konfitury
 i do zupy mlecznej.

Ref. Kto chce, ten niechaj słucha,
 kto nie chce, niech nie słucha:
 jak balsam są dla ucha
 morskie opowieści.

Ref. Kto chce, ten niechaj słucha...

Ref. Kto chce, ten niechaj słucha...

¹ Z gestem – tu: mocno, gwałtownie.

Zaśpiewajmy!

Ja mam tylko jeden świat

muzyka i słowa: Janusz Strąkowski

Allegretto D

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, key of D major (two sharps), and 4/4 time. It consists of three systems of music. The first system (measures 1-4) is marked 'Allegretto D'. The second system (measures 5-8) begins with a repeat sign and a first ending bracket. The third system (measures 9-12) continues the melody. Chords are indicated by letters above the notes: D, e, A7, D, e, A7, D, e, A7, D, e, A7, D. The lyrics are in Polish and are aligned with the notes.

1. Kie - dy w pią - tek sło - nce świe - ci, se - rce mi do gó - ry wzla - ta,
że w so - bo - tę we - zmę ple - cak w po - dróż do mo - je - go świa - ta.

Ref. Bo ja mam ty - lko je - den świat _____: sło - nce, gó - ry, po - la, wiatr,

i nic mnie wię - cej nie o - bcho - dzi, bom tu - ry - stą się u - ro - dził _____.

1. Kiedy w piątek słońce świeci,
serce mi do góry wzlata,
że w sobotę wezmę plecak
w podróż do mojego świata.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat:
słońce, góry, pola, wiatr,
i nic mnie więcej nie obchodzi,
bom turystą się urodził.

2. Dla mnie w mieście jest za ciasno
wśród pojazdów, kurzu, spalin.
Ja w zieloną jadę ciszę,
w ścieżki pełne słodkich malin.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

3. Myślę, leżąc pośród kwiatów,
przy jęczmienia żółtym łanie,
czy przypadkiem za pół wieku
coś z tym światem się nie stanie.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

4. Chciałbym, żeby ten mój świat
przetrwał jeszcze z tysiąc lat,
żeby mogły nasze dzieci
z tego świata też się cieszyć.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

Zaśpiewajmy!

Jezus malusieńki

muzyka i słowa: autorzy nieznani

Je - zus ma - lu — sie - ńki le - ży wśród sta — je - nki,
5 pła - cze z zi - mna, nie da - ła Mu Ma - tu - sia su — kie - nki,
9 pła - cze z zi - mna, nie da - ła Mu Ma - tu - sia su — kie - nki.

1. Jezus malusieńki
leży wśród stajenki,
płacz z zimna, nie dała Mu
Matusia sukienki.
Płacz z zimna, nie dała Mu
Matusia sukienki.

2. Bo uboga była,
rąbek¹ z głowy zdjęła,
w który Dziecię owinąwszy,
siankiem Je okryła,
w który Dziecię owinąwszy,
siankiem Je okryła.

3. Nie ma kolebeczki²
ani poduszczeni,
we żłobie Mu położyła
sianka pod główeczki.
We żłobie Mu położyła
sianka pod główeczki.

¹ Rąbek – dawniej: cienka biała chustka noszona na głowie przez mężatkę.

² Kolebeczka – kołyska.

muzyka: Jan Chęciński (oprac. Edward Fiszer), słowa: Karol Eckert [czyt.: ekert]
(oprac. Edward Pałasz)

Allegretto

Gdzie strumyk płynie z wolna, rozsiewa zioła maj, sto -
kro - tka ro - sła polna, a nad nią szumiał gaj, sto - kro - tka
ro - sła polna, a nad nią szumiał gaj.

1. Gdzie ^Gstrumyk ^{D7}płynie z wolna,
roz^Csiewa ^{D7}zioła maj,
stokrotka ^Crosła ^{D7}polna,
a ^Gnad ^Cnią ^Gszumiał gaj.
^CStokrotka ^{D7}rosła ^epolna, ^{D7}
a ^{H7}nad ^enią ^{D7}szumiał ^{GCG}gaj.

2. „W tym ^Glesie tak ponuro,
że aż ^{D7}przeraża mnie,
ptaszęta ^Cza ^{D7}wysoko,
a ^Gmnie ^Csamotnej ^Gzłe.
^CPtaszęta ^{D7}za ^ewysoko, ^{D7}
a ^{H7}mnie ^esamotnej ^{D7}złe”.

3. Wtem ^Gharcerz ją ^{D7}spotyka:
„Stokrotko, ^Cwitam ^{D7}cię,
twój ^Curok ^{D7}mnie zachwycą,
czy ^Gchcesz ^Cbyć ^Gmą, czy ^Gnie?
^CTwój ^{D7}urok ^emnie zachwycą, ^{D7}
czy ^{H7}chcesz ^ebyć ^{D7}mą, czy ^{GCG}nie?”.

4. ^GStokrotka się ^{D7}zgodziła
i poszli ^Cw ^{D7}ciemny las,
a ^Charcerz ^{D7}taki ^Ggapa,
że aż ^Gw ^Cpokrzywy ^Gwłazł.
^CA ^{D7}harcerz ^etaki ^{D7}gapa, ^{H7}
że aż ^aw ^{D7}pokrzywy ^{GCG}włazł.

5. A ^Gona, ona, ona,
cóż ^{D7}biedna ^{D7}robić ^{D7}ma?
Nad ^Cgapą ^{D7}pochylona
i śmieje ^Gsię: „Cha! ^Ccha!”.
Nad ^Cgapą ^{D7}pochylona ^{H7}
i śmieje ^esię: „Cha! ^{D7}cha!”.

Dodatkowy repertuar

Zaśpiewajmy!

Lato z ptakami odchodzi

muzyka: Adam Cichocki, słowa: Jacek Rutkowski

1. La - to z pta - ka - mi o - dcho - dzi, wiatr skrę - ca li - ście w wa -
rko - cze, dy - wa - nem po - kry - wa szla - ki, szka - rła - ty wie - sza na
zbo - czach. Przy - o - ble - kam my - śli w ko - lo - ry, li - ści zło - to, bu - ków pu -
rpu - rę, pa - lę w o - gniu le - tnie wspo - mnie - nia, i - dę,
wy - ma - chu - jąc ko - stu - rem. Ref. I - dę w gó - ry cie - szyć się ży - ciem, o - ddać
dło - niom ha - lne - go wło - sy, w sze - lest li - ści wsłu - chać się pra - gnę, w o - dla - tu -
ją - cych pta - ków gło - sy. I - dę ją - cych pta - ków gło - sy.

1. Lato z ptakami odchodzi,
wiatr skręca liście w warkocze,
dywanem pokrywa szlaki,
szkarłaty¹ wiesza na zboczach.
Przyoblekam myśli w kolory,
liści złoto, buków purpurę,
palę w ogniu letnie wspomnienia,
idę, wymachując kosturem².

Ref. Idę w góry cieszyć się życiem,
oddać dłoniom halnego³ włosy,
w szelest liści wsłuchać się pragnę,
w odlatujących ptaków głosy.

2. Słony pot czuję w ustach –
dzień spracowany ucieka.
Anioł zapala gwiazdy –
oświecła drogę człowieka.
Już niedługo rozpalę ogień
na rozległej górskiej polanie.
Już niedługo szalas zielony
wśród dostojnych buków powstanie.

Ref. Idę...

¹ Szkarłat – barwa ciemnoczerwona, tu: liście tego koloru.

² Kostur – drewniana laska używana do podpierania się podczas marszu.

³ Halny – silny wiatr wiejący w górach Karpat i Sudetach.

muzyka i słowa: Jerzy Bronisław Braun

Pło - nie o - gni - sko i szu - mią knie - je, dru - ży - no - wy jest wśród
nas, O - po - wia - da sta - ro - da - wne dzie - je, bo - ha - te - rski wskrze - sza czas.
O ry - ce - rstwie spod kre - so - wych sta - nic, o o - bro - Ńcach na - szych pol - skich
gra - nic, a po - nad na - mi wiatr szu - mny wie - je i dę - bo - wy hu - czy las.

1. Płonie ognisko i szumią knieje¹,
drużynowy jest wśród nas.
Opowiada starodawne dzieje,
bohaterski wskrzesza czas.

O rycerstwie spod kresowych² stanic³,
o obrońcach naszych polskich granic,
a ponad nami wiatr szumny wieje
i dębowy huczy las.

2. Już do odwrotu głos trąbki wzywa,
alarmując ze wszech stron.
Staje wiara⁴ w ordynku⁵ szczęśliwa,
serca biją w zgodny ton.

Każda twarz się uniesieniem płoni,
każdy laskę⁶ krzepko dzierży w dłoni.
A z młodzieńczej się piersi wyrывa
pieśń potężna, pieśń jak dzwon.

bis

bis

¹ Knieje – wielki, gęsty las.

² Kresowy – znajdujący się w części kraju położonej blisko granicy z obcym państwem.

³ Stanica – obwarowana budowla obronna o charakterze strażniczym.

⁴ Wiara – potocznie: grupa żyjących ze sobą ludzi.

⁵ Ordynek – ustalony porządek.

⁶ Laska – laska skautowa, element wyposażenia harcerza.

Zaśpiewajmy!

Jutro popłyniemy daleko

muzyka: Paweł Piątek, słowa: Konstanty Ildefons Gałczyński

The musical score is written for a single melodic line in G major, 4/4 time. It consists of eight staves of music with Polish lyrics underneath. Chord symbols (G, h, C, G, h, C, D, e7, h7, a7, D, G, C, fis zm, H7, D, e7, D3) are placed above the staff to indicate harmonic accompaniment. The lyrics are: Ref. Ju - tro po - pły - nie - my da - le - ko, je - szcze da - lej niż te o - blo - ki, po - kło - ni - my się no - wym brze - gom, o - dkry - je - my no - we za - to - ki. 1. No - we ry - by zna - nie - my da - jdzie - my w je - zio - rach, no - we gwia - zdy zło - le - ko, da - le - ko, jak na - jda - lej, na - wi - my na nie - bie, po - pły - bie. D.S. al e poi wi - jda - lej przed sie - 2. Sta - rym bo - rom no - we da - my i - mię, no - we pta - ki zna - jdzie - my i wo - dy, po - słu - cha - my, jak bi - je o - lbrzy - mie

24 lo - ne se - rce przy - ro - dy. Ref. Ju - tro po - pły - nie - my da - le - ko

28 je - szcze da - lej niż te o - bło - ki po - kło - ni - my się no - wym

31 brze - gom o - dkry - je - my no - we za - to - ki

Ref. Jutro popłyniemy daleko,
jeszcze dalej niż te obłoki,
pokłonimy się nowym brzegom,
odkryjemy nowe zatoki.

1. Nowe ryby znajdziemy w jeziorach,
nowe gwiazdy złowimy na niebie,
popłyniemy daleko, daleko,
jak najdalej, najdalej przed siebie.

Ref. Jutro popłyniemy daleko...

2. Starym borom nowe damy imię,
nowe ptaki znajdziemy i wody,
posłuchamy, jak bije olbrzymie
zielone serce przyrody.

Ref. Jutro popłyniemy daleko...

muzyka: Dariusz Jaros, słowa: Tadeusz Szarwaryn

Zywo

1. Je - den pan, co nu - ty znał____, za - py - ta - ny o to, co grał____, z u -
 śmie - chem ro - zma - rzo - nym o - dpo - wie - dział tak____: „To, co
 gram, w mej du - szy gra____, a ka - żdy dźwięk skrzy - dła ma____, a
 se - rce na - bi - ja rytm____ mu - zy - ki tej____”.
 Ref. Bo to jest blues____, sta - ry do - bry blues____. Niech
 pły - nie z mych ust____ sta - ry do - bry blues____. Niech
 Bo to jest blues____, sta - ry do - bry blues____. Niech

1. Jeden pan, co nuty znał,
 zapytany o to, co grał,
 z uśmiechem rozmarzonym
 odpowiedział tak:
 „To, co gram, w mej duszy gra,
 a każdy dźwięk skrzydła ma,
 a serce nabija rytm
 muzyki tej”.

Ref. Bo to jest blues¹, stary dobry blues.
 Niech płynie z mych ust
 stary dobry blues.
 Bo to jest blues, stary dobry blues.
 Niech płynie z mych ust
 ten stary blues,
 z mych ust...
 Niech płynie ten blues.

¹ Blues [czyt.: blus].

2. Kiedyś znów, gdy padał deszcz,
usłyszałam rytmiczny dźwięk,
a nutki jak kropelki
rozpływały się.
Trębacz grał jak we śnie,
czym jest jazz² – teraz wiem,
i serce nabija rytm
muzyki tej.

Ref. Bo to jest jazz, magiczny jazz.
I tańczyć go chcesz,
to jest właśnie jazz.
Bo to jest jazz, magiczny jazz.
Gdy słyszysz ten jazz, to tańczyć chcesz.
Ten jazz...
Tańczyć go chcesz.

3. Słońca blask rozproszył się,
gdzieś z oddali głos ciepły biegł.
Do tańca mnie porywał
i unosił mnie.
Nad plażą pośród fal,
gdzie śpiew i ogniska żar,
i serce nabija rytm
muzyki tej.

Ref. Bo to jest reggae³, kolorowe reggae,
Jak tęcza na niebie:
w błękicie reggae.
Bo to jest reggae, roztańczone reggae,
jak słońca blask, to reggae jest czas,
więc tańcz...
Reggae – słońca blask.

4. Inny pan gitarę miał,
pisał teksty oraz grał,
o życiu pięknie śpiewał,
o miłości aż po kres.
Strunami łkał⁴ hity swe,
potem fuzz⁵, głośny bit.
I porwał me serce rytm
muzyki tej.

Ref. Bo to jest rock⁶, ten szalony rock.
Słyszę go co krok,
to jest rock.
Bo to jest rock, ten szalony rock.
Kołysze mnie co krok zwariowany rock.
Bo to jest rock, reggae, blues i jazz,
muzyczny gwar, zwariowany świat.
Bo to życia rytm – więc zatańcz z nim!
Bo życia puls to rock i blues,
reggae i jazz.
To czar,
co me serce skradł!

² Jazz [czyt.: dżez].

³ Reggae [czyt.: rege].

⁴ Łkać – płakać, tu: grać na instrumencie z uczuciem, w sposób wyrażający żal, tęsknotę lub smutek.

⁵ Fuzz [czyt.: faz] – efekt dźwiękowy stosowany często w muzyce rockowej. Nadaje dźwiękom gitary charakterystyczne drapieżne brzmienie.

⁶ Rock [czyt.: rok].

Zaśpiewajmy!

Po której staniesz stronie?

muzyka: Krzysztof Mroziński, słowa: Małgorzata Katarzyńska

1. Po - mię-dzy do - brem i złem cią - gle mu - sisz wy - bie - rać,
swo - je po - glą - dy co ja - kiś czas po - tra - fisz - szy - bko zmie - niać.
I sta - jesz się ka - żde - go dnia au - to - rem swych de - cy - zji,
a two - je „nie” i two - je „tak” o - kre - śla świa - ta wi - zję. Ref. Po
któ - rej sta - niesz stro - nie, czy wy - po - wiesz się? Cze - go wa - rto bro - nić, a kie - dy
po - ddać się? Po któ - rej sta - niesz stro - nie, co twój wzmo - cni głos? Czy
ju - tro two - je dło - nie za - pi - szą ko - muś los?

21 Coda To, ja - kim bę dzie ju tro świat, za - le - ży też od cie -

23 bie, bo w je - go lo sach u dział masz

25 , choć czę - sto o tym nie wiesz.

1. Pomiedzy dobrem i złem
ciągle musisz wybierać,
swoje poglądy co jakiś czas
potrafisz szybko zmieniać.
I stajesz się każdego dnia
autorem swych decyzji,
a twoje „nie” i twoje „tak”
określa świata wizję.

2. Pomiedzy nocą i dniem
ochraniasz się przed ciosem.
I czasem myśl rodzi się,
że rządzi ktoś twym losem.
I jakże często zimny pot
wrywa cię ze snu,
że może dzisiaj czyjś głos
określa twoją przyszłość.

Ref. Po której staniesz stronie,
czy wypowiesz się?
Czego warto bronić,
a kiedy poddać się?
Po której staniesz stronie,
co twój wzmocni głos?
Czy jutro twoje dłonie
zapiszą komuś los?

Ref. Po której staniesz stronie...

Coda: To, jakim będzie jutro świat,
zależy też od ciebie,
bo w jego losach udział masz,
choć często o tym nie wiesz.

Zaśpiewajmy!

Twój czas

muzyka: Andrzej Zygmierewicz, słowa: Jonasz Kofta

Umiarkowanie żywo

1. Nikt nam nie po-wie: że - gnaj! Mó - wią nam: do — wi - dze - nia! Przed
na - mi dro — ga nie - je - dna, dro - ga lu - dzkie-go i - stnie — nia.
Je - steś sio - strą i bra — tem, je - steś je — dnym z nas —.
szu - kaj zgo - dy ze świa — tem, ru - szaj, przy-szedł twój czas —! Ref. Da -
le - ka dro - ga, przy - ja - cie - lu, da - le - ka dro - ga...
Ru - sza nas wie — lu ku swo-im ce — lom na wła-snych no - gach —. Wszy -
stkie - go nas nie na - u — czy — sta - rszych prze - stro - ga —. Bę -

29 dzie - my błą — dzić, bę - dzie - my klu — czyć, da - le - ka dro - ga.

33 (instr.) Da - le - ka dro - ga cię o - nie - śmie - la, jak i - nnych

37 wie - lu — . . . Lecz sta - nąć w mie — jscu to zo - stać w ty — le,

41 tak, przy - ja - cie - lu, tak, przy - ja - cie - lu.

1. Nikt nam nie powie: żegnaj!
Mówią nam: do widzenia!
Przed nami droga niejedna,
droga ludzkiego istnienia.
Jesteś siostrą i bratem,
jesteś jednym z nas,
szukaj zgody ze światem,
ruszaj, przyszedł twój czas!

Ref. Daleka droga, przyjacielu,
daleka droga...
Rusza nas wielu ku swoim celom
na własnych nogach.
Wszystkiego nas nie nauczy
starszych przestroga.
Będziemy błdzić, będziemy kluczyć,
daleka droga.
Daleka droga cię onieśmiela,
jak innych wielu.
Lecz stanąć w miejscu
to zostać w tyle,
tak, przyjacielu. } *bis*

2. Nikt nam nie powie: wracaj!
Mówią nam: już dorosłeś.
Przed nami miłość i praca,
i całe życie nieproste.
Jesteś siostrą i bratem,
idziemy w nadziei szlak.
Jesteś dorosły, zatem
ruszaj, przyszedł twój czas!

Ref. Daleka droga...

muzyka: Jarosław Kukulski, słowa: Wojciech Jagielski, Janusz Kondratowicz

1. To już przedmieścia gorzki smak,
au-to-bus ru-sza w krótki rejs,
zdy-sza-na bie-gnę z żartu w żart,
z po-dró-ży w po-dróż, z wie-rsza w wiersz.
I ko-cham, pra-gnę, tra-cę tak,
ja-kby się chwi-lą sta-wał rok,
jak gdy-by świat wy-my-kał mi się z rąk.
Ref. To, co mam, to ra-dość na-jpię-knie-jszych lat.
To, co mam, to se-rce, któ-re je-szcze na wszy-stko stać.
To, co mam, to mło-dość, któ-rej nie po-tra-fię kryć,
to wia-ra, że na-
pra-wdę u-miem żyć, u-miem żyć.

1. To już przedmieścia gorzki smak,
autobus rusza w krótki rejs,
zdyszana biegnę z żartu w żart,
z podróży w podróż, z wiersza w wiersz.
I kocham, pragnę, tracę tak,
jakby się chwilą stawał rok,
jak gdyby świat
wymykał mi się z rąk.

Ref. To, co mam,
to radość najpiękniejszych lat.
To, co mam,
to serce, które jeszcze na wszystko stać.
To, co mam,
to młodość, której nie potrafię kryć,
to wiara, że naprawdę umiem żyć,
umiem żyć.

2. Już jesień i latawców klucz,
a w kinach tyle pustych miejsc.
Z niedawnych zdarzeń ścieram kurz,
babiego lata wątlę sieć, o!
I jestem wiatrem, śpiewam wiatr,
i jestem łąką, trawy żdźbłem.
Jak biały jacht
w nieznany płynę dzień.

Ref. To, co mam...

muzyka: autor nieznany, słowa: Franciszek Karpiński

W tempie poloneza

1. Bóg się ro — dzi, moc tru-chle — je, Pan nie-bio-sów o - bna - żo - ny.
 O - gień krze — pnie, blask cie-mnie — je, ma gra-ni - ce Nie-sko - ńczo - ny.
 Wzga - rdzo-ny, o - kry - ty chwa - łą, śmie - rte - lny, Król nad wie - ka - mi,
 a Sło - wo Cia - łem się sta - ło i mie-szka - ło mię - dzy na - mi.

1. Bóg się rodzi, moc truchleje¹,
Pan niebiosów obnażony².
Ogień krzepnie³, blask ciemnieje,
Ma granice Nieskończony.
Wzgardzony, okryty chwałą,
Śmiertelny, Król nad wiekami,
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.
2. W nędznej szopie urodzony,
Żłób Mu za kolebkę dano!
Cóż jest, czym był otoczony?
Bydło, pasterze i siano.
Ubodzy, was to spotkało –
Witać Go przed bogaczami!
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.
3. Podnieś rękę, Boże Dziecię!
Błogosław ojczyznę miłą,
W dobrych radach, w dobrym bycie,
Wspieraj jej siłę – swą siłą,
Dom nasz i majętność całą,
I wszystkie wioski z miastami.
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.

¹ Truchleje – słabnie, drętwieje z przerażenia.² Obnażony – odsłonięty, odkryty.³ Krzepnie – zastyga.

Zaśpiewajmy!

Niech Bóg dziś pokój ześle wam¹

Zagrajmy!

popularna kolęda angielska z XVIII w., słowa polskie: Bartosz Kuriata

1. Niech Bóg dziś po - kój ze - śle wam, niech o - trze wsze - lką łzę, bo

Chry - stus, nasz Zba - wi - ciel, na - ro - dził dzi - siaj się, by wy - rwać nas z sza -

ta - na rąk, by zgła - dzić zło i śmierć. Ref. O —, bło - go - śla - wio - na sło - dka

wieść, sło — dka wieść, o —, bło — go - śla - wio - na sło - dka wieść.

1. Niech Bóg dziś pokój ześle wam,
Niech otrze wszelką łzę,
Bo Chrystus, nasz Zbawiciel,
Narodził dzisiaj się,
By wyrwać nas z szatana rąk,
By zgładzić zło i śmierć.

2. W Betlejem w judzkiej ziemi
Syn Boży zrodził się.
Pałacem Jego – stajnia,
Posłaniem – siano mdłe.
O, Mario, Tyś przyjęła
Wraz z Synem wzgardę znieść.

3. Pochwalmy Pana pieśnią,
Oddajmy Bogu cześć,
Miłości przykład braciom
I pokój spieszmy nieść.
Niech święty narodzenia czas
Zwycięża wszelki grzech.

Ref. O, błogosławiona słodka wieść,
Radosna wieść,
O, błogosławiona słodka wieść.

Ref. O, błogosławiona słodka wieść,
Radosna wieść,
O, błogosławiona słodka wieść.

Ref. O, błogosławiona słodka wieść,
Radosna wieść,
O, błogosławiona słodka wieść.

¹ Niech Bóg dziś pokój ześle wam – polska wersja utworu *God Rest Ye Merry, Gentlemen*.

muzyka: Franz Xaver Gruber [czyt.: franc ksawer gruber], słowa polskie: autor nieznany

Wolno

1. Ci — cha noc, świę — ta noc, po — kój nie — sie lu — dziom wszem,
 a u złó — bka Ma — tka Świę — ta czu — wa sa — ma u — śmie — chnię — ta
 nad Dzie — cią — tka snem — , nad — Dzie — cią — tka snem — .

1. Cicha noc, święta noc,
 pokój niesie ludziom wszem,
 a u złóbka Matka Święta
 czuwa sama uśmiechnięta
 nad Dzieciątka snem,
 nad Dzieciątka snem.

2. Cicha noc, święta noc,
 pastuszkowie od swych trzód
 biegną, wielce zadziwieni,
 za anielskim głosem pieni,
 gdzie się spełnił cud,
 gdzie się spełnił cud.

3. Cicha noc, święta noc,
 narodzony Boży Syn,
 Pan wielkiego majestatu
 niesie dziś całemu światu
 odkupienie win,
 odkupienie win.

4. Cicha noc, święta noc,
 jakież w Tobie dzisiaj cud!
 W Betlejem dziecina święta
 wznosi w górę swe rączęta,
 błogosławi lud,
 błogosławi lud.

muzyka: Witold Janiak, słowa: Mirosław Wierzbowski

1. To w No - wym O - rle - a - nie są
je - go po - czą - tki i ko - rze - nie. Tu po - wstał i
wy - ru - szył stąd, by ro - zko - ły - sać ca - łą zie - mię. Ref. To jest jazz, to jest jazz,
to wła - śnie jazz, per - ła - mi nu - tek ro - ze - drga - ny. To jest
jazz, to jest jazz, to wła - śnie jazz, w sza - ło - nym ry - tmie za - ko - cha - ny.

1. To w Nowym Orleanie są
jego początki i korzenie.
Tu powstał i wyruszył stąd,
by rozkołysać całą Ziemię.

Ref. To jest jazz, to jazz, to właśnie jazz,
perłami nutek rozedrgany.
To jest jazz, to jazz, to właśnie jazz,
w szalonym rytmie zakochany.

2. Jest w nim i radość, jest i ból,
jest gniew, co czarnym żalem kipi,
jest szum bawełny z białych pól
i szmer leniwej Missisipi¹.

Ref. To jest jazz, to jazz...

3. Trąbkę Armstronga² znajdziesz w nim,
klarnet Goodmana³ w nim zaszlocha,
ragtime⁴ czy salsa⁵, blues⁶ czy swing⁷...
Jazzu się słucha, jazz się kocha!

Ref. To jest jazz, to jazz...

¹ Missisipi – amerykańska rzeka przepływająca przez Nowy Orlean.

² Armstrong – Louis Armstrong [czyt.: luis armstrong].

³ Goodman – Benny Goodman [czyt.: beni gudmen].

⁴ Ragtime [czyt.: ragtajm].

⁵ Salsa – taniec kubański, a także styl muzyczny łączący elementy muzyki kubańskiej i jazzu.

⁶ Blues [czyt.: blus].

⁷ Swing [czyt.: sling].

muzyka: Dariusz Tarczewski, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

1. Sre - brzy - ste o świa - cie jest mo - rze i świa - tłem się mie - ni po
ba - rwy się zmie - nią, na - sy - cą, nim w da - li ro - zply - nie się

5 kres... Ska - rła - tne wy - chy - la się sło - nce - o, już
mgła... i - mpre - sja na płó - tnie Mo - ne - ta - nie - chaj

9 1. Des 2. Des Des Es C A
jest! Nim trwa! Ref. Wra - że - nia, wra - że - nia

13 Des F As Ges As As Ges As
- u - lo - tne jak sny! I - mpre - sje, spo - jrze - nia...

17 As B Ges Es Des As
A co wi - dzisz ty?... Wra - że - nia jak mgnie - nia ko - lo - rów i

22 Es As Des As Es B A^{7/5} As⁷ Des
chwil... A co wi - dzisz ty?... Co sły - szysz ty...?

1. Srebrzyste o świetle jest morze
i światłem się mieni po kres...
Szkarłatne wychyla się słońce –
o, już jest!
Nim barwy się zmienia, nasycą,
nim w dali rozplynie się mgła,
impresja na płótnie Moneta¹ –
niechaj trwa!

Ref. Wrażenia, wrażenia – ulotne jak sny!
Impresje, spojrzenia... A co widzisz ty?...
Wrażenia jak mgnienia kolorów i chwil...
A co widzisz ty?... Co słyszysz ty?...

2. Ten księżyc nad taflą jeziora
w ciemności rozlewa swój blask,
pozłocił kontury miasteczek,
wsi i miast!
Tu cienie przegonił znad łąki,
tam wodę przeniknął do dna
i w nutach się skrył Debussy'ego² –
niechaj gra!

¹ *Impresja na płótnie Moneta* – obraz malarza Claude'a [czyt.: kloda] Moneta *Impresja*. *Wschód słońca*, przedstawiający słońce wschodzące nad morzem. Impresją można także nazwać dzieło plastyczne, literackie lub muzyczne, które ukazuje ulotne spostrzeżenia lub wrażenia autora albo wyraża jego nastrój.

² *Debussy'ego* [czyt.: debisiego].

muzyka: Łukasz Golec, Paweł Golec, Rafał Golec, słowa: Olga Golec, Rafał Golec

1. Tam, gdzie wie - lka nie - wia - do - ma, tam, skąd pły - ną do nas dni,
Wóz po dziu - rach się ko - ła - cze, los nie - pe - wny dla mnie masz,
jak w ry - dwa - nie za - przę - że - ni, gna - my ra - zem, ja i ty.
lecz nic na to nie po - ra - dzę, pie - rwsze skrzy - pce w se - rcu grasz,
Ref. Pę - dzą ko - nie po be - to - nie w sza - rej mgle,

1. Tam, gdzie wielka niewiadoma,
tam, skąd płyną do nas dni,
jak w rydwanie zaprzężeni
gnamy razem, ja i ty.
Wóz po dziurach się kołacze,
los niepewny dla mnie masz,
lecz nic na to nie poradzę,
pierwsze skrzypce w sercu grasz.

2. Tyś na wojnie się nie bała
od armatnich ginąć kul,
jak narkotyk pomagałaś
najtrudniejszy znosić ból.
Choć nie mogę cię zobaczyć,
bo przede mną chowasz twarz,
mocno czuję, jak codziennie
przy mym boku wiernie trwasz.

Ref. Pędzą konie po betonie w szarej mgle,
choć czasem jest nam dobrze, czasem źle,
jesteś dla mnie wielką damą,
tą jedyną, tą wybraną,
i jak nikt na całym świecie kocham cię.

Ref. Pędzą konie po betonie w szarej mgle...

13 d E A
cho - ciaż cza - sem — jest nam do - brze, cza - sem źle,

17 d C F G
je - steś dla mnie wie - lką da - mą, tą je - dy - ną, tą wy - bra - ną,

21 d B F C F C C B A
i jak nikt na ca - łym świe - cie ko - cham cię.

3. Ty do nieba żywcem bierzesz
tych, co wierni tobie są,
wszyscy twoi oblubieńcy
na twych piersiach słodko śpią.
Decybeli nie żałujesz,
gdy rozgrzany skacze tłum,
dobrze bawi się, gdy jesteś
jak z kałacha¹ – bum, bum, bum!

Ref. Pędzą konie po betonie w szarej mgle,
choć czasem jest nam dobrze, czasem źle,
jesteś dla mnie wielką damą,
tą jedyną, tą wybraną...
Hej, muzyczko moja miła, kocham cię!

¹ *Kalach* – kałasznikow, potoczna nazwa karabinu AK, czyli bardzo głośnej broni palnej produkcji rosyjskiej.

Zaśpiewajmy!

Swingowy rytm

muzyka i słowa: Dariusz Tarczewski

1 2
Niech ko - ty - sze swi - ngo - wy rytm —, po - lu - bię go ja —, po - lu - bisz go ty —.

muzyka: Krzysztof Mroziński, słowa: Ewa Andrzejewska

Umiarkowanie

1. Po - do - bno mo - żna bez niej _____ żyć _____ - mó - wią tak _____ nie - któ - rzy.

Po - do - bno ma nie - do - bry wpływ _____ na bon ton _____ i na u - szy.

Po - do - bno mo - żna jej za - ka - zać i prze - go - nić _____.

Mo - żna u - ci - szyć, za - brać sło - wa i za - bro - nić _____.

mu - za, mu - za, mu - zy - ka i tak za - wsze wró - ci _____!

1. Podobno można bez niej żyć –
mówią tak niektórzy.
Podobno ma niedobry wpływ
na bon ton¹ i na uszy.
Podobno można jej zakazać i przegonić.
Można uciszyć, zabrać słowa i zabronić.

Ref. Ale muza, muza, muzyka i tak
zawsze wróci!
Muza, muza, muzyka nie da się porzucić.
Jak największa rzeka świata,
jak powietrze całej ziemi
będzie płynąć, będzie w nas,
a my ją poniesiemy.

bis

2. Podobno można bez niej żyć –
mówią tak niektórzy.
Podobno ma niedobry wpływ
na bon ton i na uszy.
Tego już się nie odwoła, nie odwróci.
I choćby siwa była głowa – będę nucić.

Ref. Moja muza, muza, muzyka... } bis

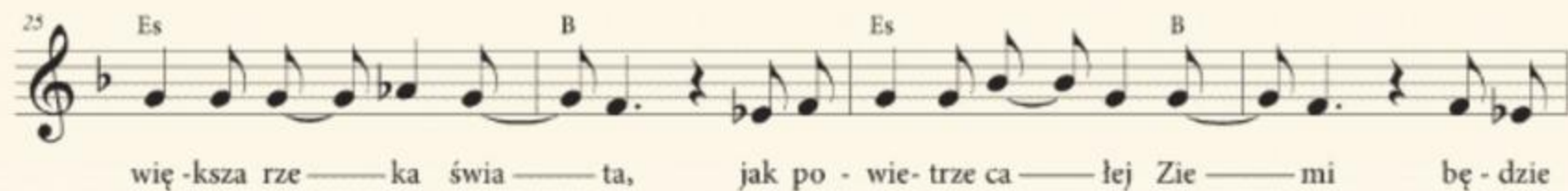
¹ Bon ton – w języku francuskim: „dobry ton”, umiejętność uprzejmego zachowywania się według przyjętych reguł, dobre maniery.

21 F $\frac{F}{Es}$ $\frac{B}{D}$ Des⁶

Mu — za, mu - za, mu - zy - ka nie da się po - rzu - cić —. Jak naj -

25 Es B Es B

wię - ksza rze — ka świa — ta, jak po - wie - trze ca — lej Zie — mi bę - dzie

29 Des As Des Csus C

pły - nąć, bę - dzie w nas —, a my ją po - nie - sie — my. A - le

33 F $\frac{F}{Es}$ $\frac{B}{D}$ Des⁶

mu — za, mu - za, mu - zy - ka i tak za - wsze wró — ci —!

37 F $\frac{F}{Es}$ $\frac{B}{D}$ Des⁶

Mu — za, mu - za, mu - zy - ka nie da się po - rzu - cić —.

Utwory instrumentalne

Zagrajmy!

Pasterze mili

kolęda z XVIII w., opracowanie: Monika Gromek

The musical score is written for two flutes, Flute I (red) and Flute II (green), in 3/4 time. The key signature has one sharp (F#). The score consists of two systems of staves. The first system has four measures, and the second system starts at measure 6 and also has four measures. The first ending of the second system is marked with a first ending bracket and a repeat sign, followed by a second ending marked with a second ending bracket and a repeat sign. The legend at the bottom identifies the red line as Flute I and the green line as Flute II.

— flet I — flet II

Zagrajmy!

White Christmas¹

Irving Berlin [czyt.: yrwin berlyn]

¹ *White Christmas* – w języku angielskim: „białe Boże Narodzenie”.

Zagrajmy!

Mazurek F-dur (fragment)

Fryderyk Chopin

Zagrajmy!

Słodkiego, miłego życia (refren)

Sławomir Łosowski

Zagrajmy!

Sentimental Journey¹, fragment

Les Brown [czyt.: braŋ], Ben Hommer [czyt.: homer]

Zagrajmy!

Yesterday²

Paul McCartney [czyt.: pol makkartnej]

¹ *Sentimental Journey* [czyt.: sentimental džerni] – w języku angielskim: „podróż sentymentalna”.

² *Yesterday* [czyt.: jesterdej] – w języku angielskim: „wczoraj”.

Tabela chwytów na flet

Diagram illustrating the fingering techniques for the flute, showing the positions of the thumb, left hand, and right hand for various notes. The diagram is divided into two sections, each with a musical staff below the fingering charts.

Legend:

- – otwór całkowicie zakryty
- ◐ – otwór w 3/4 zakryty
- ◑ – otwór w połowie zakryty
- – otwór odkryty

*** – chwyt na flecie barokowym**

Section 1 (Notes: c¹ to c²):

The first section shows the fingering for notes from c¹ to c². The thumb (kciuk) is shown with a solid dot (●) for all notes. The left hand (lewa ręka) has four fingers, each with a solid dot (●) for all notes. The right hand (prawa ręka) has four fingers, each with a solid dot (●) for all notes. The musical staff below shows the notes: c¹, cis¹, d¹, dis¹, e¹, f¹, fis¹, g¹, gis¹, a¹, b¹, h¹, c².

Section 2 (Notes: cis² to c³):

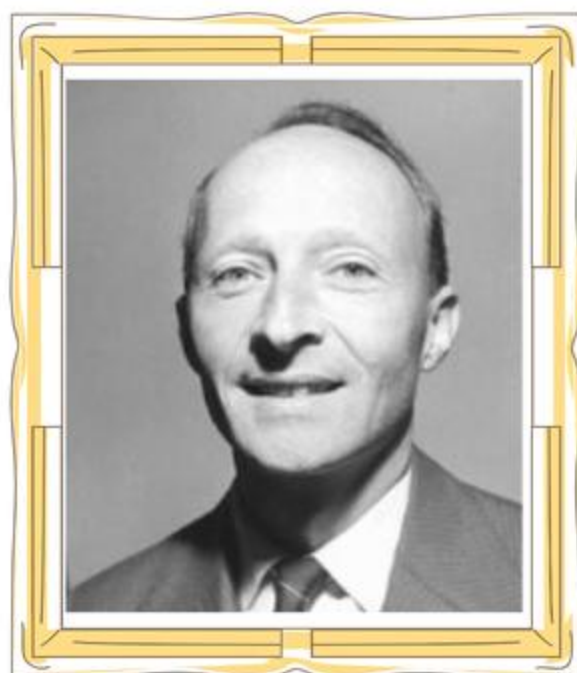
The second section shows the fingering for notes from cis² to c³. The thumb (kciuk) is shown with a solid dot (●) for all notes. The left hand (lewa ręka) has four fingers, each with a solid dot (●) for all notes. The right hand (prawa ręka) has four fingers, each with a solid dot (●) for all notes. The musical staff below shows the notes: cis², d², dis², e², f², fis², g², gis², a², b², h², c³.

Imię i nazwisko	Klasa	Rok szkolny	Podpis
1.			
2.			
3.			

Zdjęcia: Agencja Gazeta/Bartosz Bobkowski s. 14 (Apolonia Nowak); **Archiwum Ka Leszczyńskiej** s. 25 (pozytywka); **Archiwum Nowej Ery:** s. 50 (Haydn), 58 (trójkąt), 102, 111, 113 (Ravel), 27, 28 (Bach), 28, 34 (Liszt), 50 (Mozart), 29 (Chopin, Paganini, Wieniawski); **Bartosz Ługowski** s. 14 (Droryje); **BE&W:** Agencja Fotograficzna Caro s. 123, AKG s. 56 (zeszyt), Alamy s. 104, 108 (Nelson), 112, 116 (skrzypce), 122, 123 (operator), 123 (MP3), 16, 24 (piano), 26 (banjo, crwth), 35 (organy), 38 (Vangelis), 49 (klawesyn), 50 (Beethoven), 51, 53 (Salzburg), 62 (duet), 64 (ciasto), 65 (ciasto, kurabiedes), 75, 83, 84 (Chopin), Alamy/Ian M Butterfield s. 26 (lira), Alamy/Pavel Filatov s. 26 (bęben), Alamy/Philip Scalia s. 26 (kora), Glasshouse Images s. 27 (Rubinstein), Heritageimages/Ann Ronan Pictures s. 51 (rodzina Mozartów – kolor), LOOK GmbH/Hauke Dressler s. 26 (didgeridoo), MJS s. 26 (samisen); **Depositphotos** s. 21; **Diomedia:** Mary Evans s. 57 (dom), Science Museum London s. 122 (telegrafon, magnetofon); **East News:** 79 (Liszt, Schubert), 79, 85 (Schuman), AP Fotolink s. 43 (pop), Piotr Mecik s. 52 (*Czarodziejski flet*), Lehtikuva Oy s. 65 (julenisser), Adam Staśkiewicz s. 20, Adoc Photo s. 103 (Debussy), AFP s. 64 (msza), AKG Images s. 79 (Paganini), 80, Album s. 54, 116 (Fitzgerald), Album Online/©Succession Picasso, 2023 s. 103 (Pablo Picasso *Kobieta z mandoliną*), Album/Prisma s. 53 (nuty), Andrzej Zborski s. 103 (Lutosławski), AP Photo/Fotolink s. 116 (Ellington), Associated Press s. 45 (disco), Bartosz Krupa s. 44 (jazz), Danuta Łomaczewska s. 79 (Moniuszko), Laski Diffusion s. 89 (Ogiński), 105 (Szymanowski), 79 (Chopin), Lehtikuva Oy/Matti Kolho s. 122 (gramofon), Lesław Sagan s. 11, Lucjan Fogiel s. 72, tył okładki (Lutosławski), Marek Karewicz s. 116 (Komeda), Marianna Osko s. 65 (kutia), Mary Evans Picture Library s. 122 (fonograf), Michał Wargin s. 12, 116 (Dudziak), Olympia/SIPA s. 64 (Befana), Press Photo Center/Agnieszka Dyk s. 44 (folk), Roger Viollet s. 97 (Niżyński), SE s. 89 (*Pan Tadeusz*), Skansen Wsi Łowickiej Maurzyce/Marek Bazak s. 14 (wycinanka), Sunshine s. 44 (reggae), Sunshine s. 61, Tricolors s. 30 (Blechacz), 103, 106, tył okładki (Kilar), Value Stock s. 37 (piano), VIPHOTO s. 103 (Penderecki); **FORUM:** ARENA PAL/Chlala Hanna s. 106 (Lutosławski), FoKa s. 84 (Żywny), Jan Bebel s. 89 (Rafał Blechacz), Jan Rolke s. 107, tył okładki (Henryk Mikołaj Górecki), Krzysztof Jarosz s. 30 (Wojnowicz), Maciej Biedrzycki s. 85 (tablica), Marcin Biedrzycki s. 116 (Moździerz), Piotr Mecik s. 91 (Moniuszko), Topfoto s. 68; **FOTONOVA/Muzeum w Stawisku/Eugenia Salowejczyk** s. 103 (Szymanowski); **Gallo Images Poland/Getty Images:** s. 123 (kaseta), Bettmann s. 36 (fale), Chris McKay s. 39, Daniel Zuchnik s. 35 (wiolonczela), David Redfern s. 120, Digital Vision s. 115, Franziska Krug s. 31, Hiroyuki Ito s. 30 (Wang), i-Stock s. 85 (pomnik), justhavealook s. 21, Kevin Mazur s. 35 (ZZ Top), 121 (Jay-Z), Lonely Planet Images/Vincent Talbot s. 26 (zanza), Per Makitalo s. 36 (syntezator), Phil Dent s. 35 (kontrabas), Scott Dudelson s. 70, Stephane Cardinale-Corbis s. 35 (skrzypce), Taylor Hill s. 121 (Kane West), Thierry Monasse s. 91 (Wilno), Ullsteinbild s. 26 (guiro), 36 (harfa), Universal Images Group s. 97 (Duncan), VCG s. 31, Wireimages/Emma Peios s. 22 (Vegetable Orchestra), Caiimage/Tom Merton (okładka), Bettmann s. 113 (Gershwin), 116 (Armstrong, Goodman), Jenny Acheson (okładka), Digital Vision Vectors s. 101; **Maciej Wróbel:** s. 8, 9; **Panthermedia:** s. 84 (wierzby), Qi Feng s. 96 (tancerze); **PAP:** Andrzej Grygiel s. 110 (Golcowie), Andrzej Rybczyński s. 105 (Harnasie), DPA s. 117 (Elvis), EPA s. 42, 65 (Czechy), Piotr Polak s. 22 (Małe Instrumenty); **Paweł Topolski** s. 12 (Monk); **Photo Power/Bridgeman Images:** s. 84 (obraz), Kunsthistorisches Museum, Vienna, Austria s. 56; **REPORTER:** Andrzej Iwańczuk s. 119 (Jackson), Donat Brykczyński s. 94, Krzysztof Korczak s. 116 (Wróblewski), Marcin Rutkiewicz s. 116 (Urbaniak), Marek Lasyk s. 107, tył okładki (Penderecki), Mieczysław Włodarski s. 38 (Niemen), Mikołaj Zacharow s. 43 (rap), Miłosz Poloch s. 93 (*Straszny dwór*), Stefan Maszewski s. 93 (Halka), Tadeusz Wypych s. 109, Włodzimierz Pniewski s. 103 (Górecki), Jacek Domiński s. 52 (*Wesele Figara, Don Giovanni*); **Shutterstock:** s. 4, 13, 23 (katarynka, kataryniarz), 29 (ramy), 32, 33, 36 (keyboard), 41, 58 (marakasy, bębenek), 68, 71 (sylwetki), 96 (balet), 98, 99, 116 (trąbka, saksofon), 117 (tańczący), 123, 128, 129 (wszystkie), Andrea Raffin s. 42, Dmitry Skutin s. 70 (tuba), fotum s. 70 (trąbki), lalito s. 70 (puzon), Mayer Kleinostheim s. 65 (wieniec), mikedray s. 116 (klarnet), Morgan Lane Photography s. 64 (kominek), Paul McKinnon s. 45 (country), Pavel L Photo and Video s. 72, 73, Stanisław Tokarski s. 88, Władysław Lebedinski s. 70 (róg); **Thinkstock/Getty Images:** s. 123 (compact), 89 (choinka), 116 (mikrofon), iStock s. 24 (szafa, papier perforowany, karta), 25 (mechanizm), iStock/Ben Goode s. 7, leonid_tit s. 60; **Yamaha Music Europe GmbH Sp. z o.o.:** s. 49 (fortepian), 69 (skrzypce, altówka, wiolonczela), 116 (fortepian); **Zespół Pieśni i Tańca „Jawor”** s. 86.

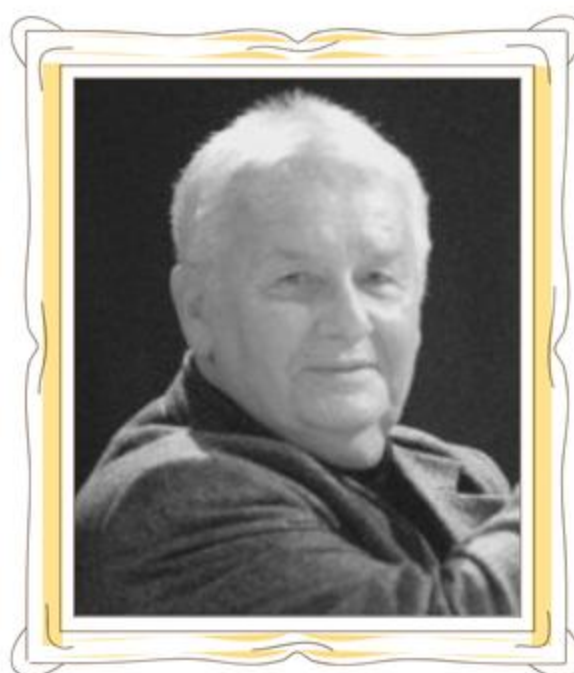
Wydawnictwo dziękuje za udostępnienie swoich wizerunków Emilowi Vossowi (Voss, s. 9), Zofii Wąsowskiej (Wąsowska, s. 9), Julii Ziółek (Ziółek, s. 9) – uczniom Gimnazjum z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Jana Pawła II w Gliniance. Piosenki: *Co nam w duszy gra* (s. 6), *Muza, muzyka* (s. 154), *To jest rock and roll* (s. 118), *Piosenka o muzyce* (s. 140) oraz *Po której staniesz stronie* (s. 142) pochodzą z płyty *Młodzi artyści śpiewają*, wydanych przez Fundację Młodzi Artyści. Piosenka *Pędzą konie* (s. 152) pochodzi z repertuaru zespołu Golec uOrkiestra. Wydawnictwo dziękuje Yamaha Music Europe GmbH Sp. z o.o. za udostępnienie zdjęć instrumentów (s. 49, 69, 116). Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, żeby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

Galeria kompozytorów

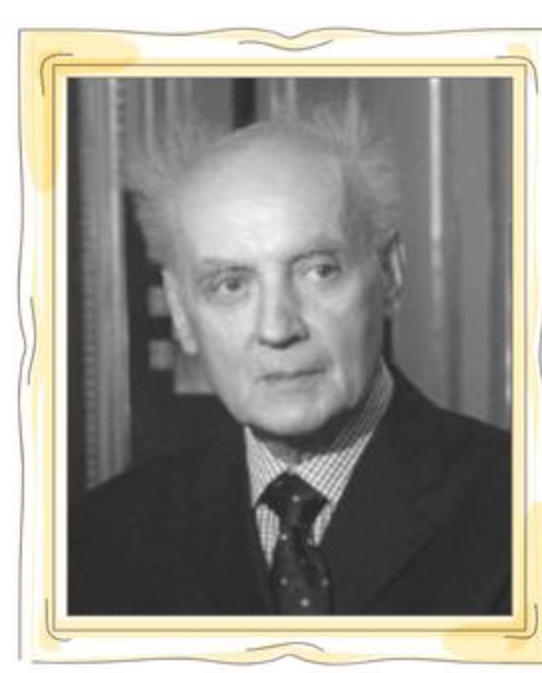
Witold Lutosławski (1913–1994)

- polski kompozytor, dyrygent i pianista
- wszechstronny twórca posługujący się wszystkimi stylami muzyki XX w.
- formy muzyczne: symfonia, pieśń, piosenka, koncert, utwory kameralne
- wybrane utwory: *III symfonia*, *Mała suita*, *Koncert wiolonczelowy*

Henryk Mikołaj Górecki (1933–2010)

- polski kompozytor
- autor utworów opartych na prostych rozwiązaniach, nawiązujących m.in. do muzyki dawnej
- formy muzyczne: symfonia, kwartet smyczkowy, koncert
- wybrane utwory: *Muzyka staropolska*, *Symfonia pieśni żałosnych*, *Szeroka woda*

Wojciech Kilar (1932–2013)

- polski kompozytor, twórca muzyki filmowej
- autor ścieżek dźwiękowych do ponad 130 filmów
- formy muzyczne: symfonia, koncert, poemat symfoniczny, utwory kameralne
- wybrane utwory: *Orawa*, *Krzesany*, muzyka do filmów: *Ziemia obiecana*, *Pianista*, *Pan Tadeusz*

Krzysztof Penderecki (1933–2020)

- polski kompozytor, dyrygent
- początkowo zwolennik awangardy, później twórca muzyki nawiązującej do tradycji
- formy muzyczne: opera, symfonia, koncert, utwory symfoniczne, kameralne i solowe
- wybrane utwory: *Pasja według św. Łukasza*, *Siedem bram Jerozolimy*, opera *Czarna maska*